

ВЕЛИКИЙ ГЕТСБИ

Розділ перший

Ще будучи зеленим і вразливим юнаком, я дістав від батька пораду, яку запам'ятав на все життя.

— Щоразу, коли тобі раптом захочеться когось осудити,— сказав він,— згадуй, що не кожному на цім світі випали переваги, які маєш ти.

Він нічого не додав до цього, але ми з ним завжди розуміли один одного з півслова, і мені ясно було, що він має на думці набагато більше. Отож я привчив себе не квапитися з висновками і завдяки цій звичці не раз здобував прихильність людей пересічних, а ще частіше ставав жертвою невинуватих зануд. Хвороблива натура швидко вловлює і зразу ж намагається використати вияв терпимості з боку людини цілком нормальної; ще в коледжі мені несправедливо закидали потяг до дешевої популярності через те, що найбільш вовкуваті й замкнуті хлопці звіяряли мені свої потаємні жалі. Я зовсім не домагався такої відвертості — навпаки, помітивши в голосі співрозмовника перші нотки довірчих одкровень, я, бувало, вдавав, що хочу спати, чи поспішаю кудись, чи переходив на такий собі задержувато-легковажний тон; адже, виливаючи душу, молоді люди, як правило, не добирають своїх власних слів, а говорять з чужого голосу і до того ж, на жаль, з явними недомовками.

Стриманість у судженнях вселяє невичерпну надію. Я й досі побоююся прогавити щось, якщо забуду батькове снобістське зауваження — яке я по-снобістському повторюю — про те, що природа наділяє людей різним розумінням дозволеного і недозволеного.

А тепер, похвалившись своєю терпимістю, я мушу зізнатися, що вона не безмежна. Поведінка людини може ґрунтуватися на засадах твердих, як камінь, чи хлипких, як твань, але часом настає й така мить, коли мене вже не обходить, на чому вона ґрунтується. Минулої осені, коли я повернувся з Нью-Йорка, мені хотілося, щоб людство стало на варту своїх моральних цінностей, як зтягнутий у мундир солдат. З мене досить уже було

розгульних екскурсій з відвіданням потаємних закутків людської душі. Тільки для Гетсбі, людини, ім'ям якої названа ця книжка, я робив виняток,— для Гетсбі, котрий уособлював усе те, що я глибоко зневажаю. Якщо міряти особистість напругою її поривань, то він був особистістю надзвичайною, наділеною якоюсь загостреною чутливістю до всього, що може пообіцяти йому життя; він був немовби частиною одного з тих складних приладів, що рееструють підземні поштовхи на відстані десятків тисяч миль. Чутливість ця не мала нічого спільного з млявою вразливістю, яку гучно іменують «артистичною вдачею»,— це була рідкісна здатність надіятися, романтичний запал, якого я ні в кому більше не зустрічав і, певне, вже ніколи не зустріну. Ні, Гетсбі наостанку виправдав себе; не він, а те, що тяжіло над ним, та отруйна курява, яку здіймали крила його мрії,— ось що на час позбавило мене інтересу до людських перебіжних печалей та скороминущих радощів.

Я належу до заможної родини, яка от уже в третьому поколінні відіграє значну роль у житті нашого середньозахідного міста. Каррауеї — це, власне, цілий клан, що, за родинними переказами, походить від герцогів Баклу, але наша парость бере початок фактично від дідового брата, який приїхав сюди 1851 року, відкупився від участі в Громадянській війні й наладив оптову торгівлю залізним товаром, яку тепер провадить мій батько.

Я ніколи не бачив свого двоюрідного діда, але кажуть, ніби я схожий на нього — засвідчувати це має його досить грубий портрет, що висить у батьковому кабінеті.

1915 року, рівно через двадцять п'ять років після мого батька, я завершив вищу освіту в Нью-Хейвені¹, а трохи згодом узяв участь у тій запізнілій міграції тевтонських племен, яке заведено називати Великою світовою війною. Похідне життя так захопило мене, що, повернувшись додому, я вже не міг всидіти на місці. Рідний штат здавався мені тепер не славним осереддям всесвіту, а, скоріш, його пощербленим краєм; тим-то я вирішив податися на Схід і вивчитися на біржовика. Всі мої знайомі жили з біржі — тож невже вона не прогодує ще одного самотнього чоловіка? Мої численні тітки

¹ В Нью-Хейвені міститься Йельський університет.

й дядьки обговорювали це питання так заклопотано, наче йшлося про вибір для мене початкової школи, і на-решті дуже поважно й не дуже впевнено виголосили: «Власне, чом би й ні...» Батько погодився протягом року оплачувати мої рахунки, і ось після всіляких непередбачених затримок я навесні 1922 року приїхав до Нью-Йорка, як мені здавалося тоді,— назавжди.

Мені, звісно, слід було б найняти помешкання в са-мому місті, але наближалось літо, а я прибув з краю просторих травників і тінистих дерев, і тому, коли один молодий колега по конторі запропонував найняти вдвох помешкання де-небудь у передмісті, я радо пристав на це. Він підшукав обшарпаний дачний будиночок за вісім-десять доларів на місяць, але в останню хвилину фірма відрядила його до Вашингтона, й мені довелось осели-тися там самому. Я завів собаку — щоправда, всього на кілька днів, бо потім він утік,— купив старенький «додж» і найняв служницю, фінку, яка стелила мені ліжко й готувала на електричній плитці сніданок, бор-мочучи собі під ніс якісь фінські мудрощі.

Перші кілька днів я почував себе самотньо, аж поки одного ранку мене зупинив на дорозі якийсь чоловік.

— Ви не скажете, як дістатися до Вест-Егга? — безпо-радно спитав він.

Я пояснив. І коли я рушив далі, почуття самотності як рукою зняло. Я був тутешній, я був старожил, я показував дорогу іншим! Випадковий перехожий надав мені звання почесного громадянина цієї місцевості.

Сонце припікало щодень сильніше, бруньки розпуку-валися, вистрілюючи листя, мов у кіно при вповільненій зйомці, і, як завжди о цій порі, я сповнювався вірою в те, що з настанням літа почнеться нове життя.

Передусім я візьмуся за книжки, я читатиму їх одну за одною, а ще — набиратимуся сили й здоров'я, п'ючи на повні груди свіже, живлюще повітря. Я купив кіль-канадцять посібників з банківської і кредитної справи, з економіки капіталовкладень, і вони вишикувалися на полиці, сяючи червоними палітурками з золотим тис-ненням, мов щойно викарбувані монети, обіцяючи роз-крити блискучі таємниці, відомі лише Мідасу, Моргану й Меценату. Я мав також благородний намір прочита-ти багато інших книжок. В університеті я захоплював-ся літературними вправами — протягом року навіть пи-сав пишномовні, претензійні передові для «Йельського

вісника» — і тепер хотів удосконалитися на цій ниві, щоб знову стати найвужчим з усіх вузьких фахівців — так званою всебічно розвиненою людиною. Між іншим, я кажу це не для красивого слова — зрештою, життя бачиш найліпше, коли спостерігаєш його тільки з одного вікна.

Волею випадку я оселився в одному з найдивніших куточків Північної Америки, на неширокому, вкритому буйною рослинністю острові, що простягся просто на схід від Нью-Йорка, острові, на якому серед інших примх природи є два незвичайні геологічні утвори. За двадцять миль від міста в солону масу найбільш освоєних вод західної півкулі, в широченний затон, що зветься протокою Лонг-Айленд, заходять два миси, які обрисами нагадують величезні яйця, однакові за формою і розділені тільки невеликою затокою. Вони не являють собою ідеальні овали — кожне, як Колумбове яйце, знизу сплюснуте, — але схожість їхніх обрисів та розмірів, певне, щоразу спантеличує чайок, що пролітають над ними. Для безкрилих істот ще дивовижніша особливість полягає в тому, що, поза обрисами та розмірами, ці утвори цілковито відрізняються один від одного.

Я оселився у Вест-Еггу — сказати б, менш фешенебельному з двох селищ, хоча цей словесний ярлик дуже приблизно окреслює химерний, ба навіть трохи лиховісний контраст між ними. Мій будиночок стояв на самому краю мису, ярдів за п'ятдесят від берега, затиснутий між двома величезними особняками, з тих, які наймають на сезон за дванадцять-п'ятнадцять тисяч. Особливо розкішною була споруда праворуч — достеменно копія якоїсь нормандської Hôtel de Ville¹ з вежею, новенькі мури якої ще ледь прикривало обрідне плетиво плюща, з мармуровим плавальним басейном і садом на добрих сорок акрів. Я знав, що це особняк Гетсбі. Цебто, — оскільки ми з ним не були знайомі, — що він належить якомусь добродієві на прізвище Гетсбі. Мій будиночок був тут мов більмо на оці, але більмо таке малесеньке, що його навіть не помічали, й тому я мав змогу тішитися не тільки видом на море й на газон мого сусіда, а й усвідомленням того, що я живу в оточенні мільйонерів — і все за якихось вісімдесят доларів на місяць.

¹ Ратуша (франц.).

По той бік затоки сняли над водою білі палаци фешенебельного Іст-Егга, і, власне, історія літа, про яке йдеться, починається з мого вечірнього візита до Б'юкененів, що мешкали в Іст-Еггу. Дейзі Б'юкенен доводилася мені троюрідною сестрою, а Тома я знав ще з студентських часів. Відразу по війні я два дні гостював у них у Чикаго.

Том, серед інших своїх спортивних перемог, здобув колись славу найкращого нападаючого футбольної команди Йельського університету — тобто став одним із тих досить типових американців, котрі на двадцять першому році життя досягають граничної межі досконалості, за якою вже все, що б вони не робили, має присмак поразки. Батьки його були неймовірно багаті — ще в університеті йому дорікали за звичку розкидатися грошима, — і тепер він перебрався з Чикаго на Схід з розмахом просто-таки разючим; привіз, наприклад, з Лейк-Фореста цілий табун поїнь для гри в поло. Навіть важко було повірити, що в моєму поколінні є люди настільки багаті, що можуть дозволити собі таке.

Я не знаю, що спонукало їх. переселитися на Схід. Вони провели рік у Франції, теж без видимих на те причин, а потім якийсь час переїздили з місця на місце, завжди туди, де збиралися багатії, щоб разом грати в поло й тішитися своїм багатством. «Ми починаємо осідле життя», — сказала мені Дейзі по телефону, але я не повірив цьому. Я не міг зазирнути їй у душу, але мені здавалося, що Том довіку блукатиме по світу, гнаний тугою за безповоротно втраченою гостротою почуттів футболіста.

Отак воно й сталося, що одного теплого вітряного вечора я приїхав до Іст-Егга в гості до двох своїх давніх приятелів, яких я, власне, майже не знав. Їхній особняк виявився ще пишнішим, ніж я собі уявляв. Це була весела червоно-біла споруда в південному колоніальному стилі з видом на затоку. Травник, що розпочинався майже біля самої води, біг з чверть милі до парадних дверей, перестрибуючи через сонячні годинники, і стежки, посипані товченою цеглою, і пломеніючі квітники, аж поки, досягши будинку, мовби з розбігу спинався на стіну яскраво-зеленим виноградним лозинням. На терасу будинку виходив ряд балконних дверей; широко розчинені назустріч теплому надвечірньому вітрові, вони сяяли золотом проти сонця, а на сходах, широко

розставивши ноги, стояв Том Б'юкенен у костюмі для верхової їзди.

Він змінився зі студентських років. Тепер це був кремезний русявий тридцятирічний чоловік з твердою лінією губ і гоноровитими манерами. Найпримітнішими в його обличчі були очі: блискучі, зухвалі, вони дивилися так, що здавалося, ніби він весь час загрозово подається вперед. Навіть трохи жіночна ошатність його наїзницького костюму не могла приховати могутності його тіла: халяви лискучих чобіт облягали литки так тісно, що, здавалося, шнурівка от-от лопне, а коли він ворухнув плечем, під тонким сукном перекотився вузол дужих м'язів. Це було тіло, в якому вчувалася мертва хватка — жорстоке тіло.

Голос його — різкий, хрипкий тенор — тільки підсилював враження, що перед тобою людина брутальна. В тому голосі бриніла ледь помітна зверхність, навіть коли він говорив з приємними йому людьми, — не дивно, що в університеті багато хто ненавидів його лютою ненавистю.

Здавалося, він казав: «Не думайте, що я наполягаю на своєму лише тому, що я сильніший і мужніший від вас!» На старшому курсі ми з ним належали до одного студентського товариства, і, хоч друзями не були, мені весь час здавалося, що я йому подобаюсь, і що він, вовкуватий, зухвалий, а проте неприкаяний, хоче по-добатися мені.

Ми постояли трохи на залитій сонцем терасі.

— Я тут непогано влаштувався, — сказав він, роззираючись довкола з неспокойним блиском в очах.

Потім, узявши мене за плече, змусив обернутись і жестом широкої пласкої долоні запросив оглянути панораму, що відкривалася з тераси: спади́стий італійський сад, пів-акра яскравих духмяних троянд і далі, біля берега, моторна яхта з задертим носом, що погойдувалася на хвилях припливу.

— Я купив цю садибу в Демейна, нафтовика, — він знов обернув мене за плече, ввічливо, але рвучко. — Ну, ходімо.

Проминувши великий хол, ми опинилися в осяйному рожевому просторі, приналежність якого до будинку позначали тільки високі скляні двері праворуч і ліворуч. Відчинені навстіж двері яскраво білили на тлі соковитої зелені, що немовби вросла в будинок. Легкий вітерець

гуляв по кімнаті, підхоплюючи завіси, мов бліді прапори,— то вдуваючи їх досередини, то видмухуючи на-двір, а то раптом підкидаючи вгору, до стелі, схожої на глазуrowаний весільний торт, і коли вони опускалися, по килиму винного кольору перебігала тінь, мов жмури, зняті бризом на морській гладіні.

Єдиною цілковито нерухомою річчю в тій кімнаті була величезна канапа, на якій, мов на заякореній повітряній кулі, сиділи дві молоді жінки. Їхні білі сукні морщились і тріпотіли, неначе вони обидві щойно залетіли сюди після короткого польоту навколо дому. Я, напевне, з хвилину постояв, слухаючи, як шурхотять і виляскують завіси й порипує картина на стіні. Потім щось грюкнуло — Том Б'юкенен зачинив з одного боку двері,— і впійманий вітер затих у кутках кімнати, а завіси, килим і обидві молоді жінки поволі опустилися до-долу.

Молодша з двох жінок була мені незнайома. Вона лежала на своєму кінці канапи, випростана, нерухома, трохи відкинувши голову, ніби на підборідді в неї стояла якась річ, що її вона насилу втримувала в рівновазі. Якщо вона й помітила мене краєчком ока, то нічим не виказала цього, а я, розгубившись, мало не попросив пробачення за те, що завадив їй своєю несподіваною появою.

Друга — це була Дейзі — спробувала підвестись. Заклопотано насупившись, вона трохи подалася вперед, але тут-таки засміялася чарівно безглуздим сміхом, і я теж засміявся і підійшов до канапи.

— Я просто остовпіла від радості.

Вона знову засміялася, ніби сказала щось дуже дотепне, й затримала на мить мою руку, заглядаючи мені в очі з таким виразом, наче найбільше в житті мріяла побачити саме мене. Вона вміла так дивитись. Потім пошепки назвала мені прізвище дівчини, що балансувала невидимою річчю: Бейкер. Кажуть, ніби Дейзі говорить стихшеним голосом тільки для того, щоб змусити співрозмовника нахилитися ближче до неї; сміховинний закид, який анітрохи не применшує її чарівності.

Уста міс Бейкер ворухнулися, вона ледь помітно кивнула мені головою й відразу ж знову відкинула її назад — певно, те, що стояло в неї на підборідді, захиталось, і вона злякалася, що воно впаде. І знову я мало не попросив у неї пробачення. Будь-який вияв надмірної

самовпевненості й незалежності завжди приголомшує мене.

Кузина знову привернула до себе мою увагу, почавши розпитувати мене своїм низьким, хвилюючим голосом. Слухаючи такий голос, ловиш кожен його перелив, немов мелодію, яку тобі дано почути лише раз у житті. Дейзі мала смутне, гарне обличчя, осяяне яскравими очима й яскравими жагучими устами, але чоловікам, які захоплювалися нею, найважче було забути звабу її голосу — ту його милозвучну владність, той тихий приди́х: «Чуєш?» — немов відлуння великої втіхи, якої вона щойно зазнала, і обіцянка втіхи ще більшої, яка чекає попереду.

Я розповів, що по дорозі до Нью-Йорка зупинився на день у Чикаго, й переказав їй вітання від десятка друзів.

— То вони там тужать за мною? — радісно вигукнула вона.

— Все місто охоплено смутком. В усіх машин ліве заднє колесо пофарбоване в чорний колір на знак жалоби, а над північним берегом озера цілу ніч розлягається стогін і плач.

— Ой, як гарно! Вертаймося туди, Томе. Завтра ж! — І тут-таки без видимого зв'язку вона додала: — Глянув би ти, Ніку, яка в нас донечка!

— Покажи.

— Вона зараз спить. Їй уже три роки. Ти ще не бачив її?

— Ні.

— Я неодмінно покажу її тобі... Вона...

Том Б'юкенен, який нетерпляче походжав по кімнаті, зупинився і поклав мені руку на плече.

— Чим ти тепер займаєшся, Ніку?

— Стажуюся на біржового маклера.

— В кого?

Я назвав.

— Ніколи не чув, — зневажливо кинув він.

Мене це розсердило.

— Почуєш, — коротко відказав я. — Неодмінно почуєш, якщо оселишся тут надовго.

— О, щодо цього можеш бути певен, — мовив він, глянувши на Дейзі, а потім знову на мене, немов чекаючи якихось заперечень. — Не такий я дурний, щоб селитися десь-інде.

Тут міс Бейкер сказала: «Авжеж!» — і я аж здригнувся з несподіванки: це було перше слово, яке вона вимовила за весь час. Певно, її саму це здивувало не менше, ніж мене; вона позіхнула і, швидко, зграбно вивернувшись, опинилася на ногах.

— Аж затерпла вся,— поскаржилася вона.— Здається, я все життя пролежала на цій канапі.

— Не дивися на мене так,— відказала Дейзі.— Я з самого ранку намагаюся витягти тебе до Нью-Йорка.

— Ні, дякую,— мовила міс Бейкер до чотирьох коктейлів, щойно принесених до кімнати.— Перед грою я не п'ю.

Господар дому недовіжливо подивився на неї.

— Це ж треба!— Він вихилив свою склянку так, наче в ній була тільки крапля на денці.— Не збагну, як тобі взагалі щось удається.

Я зачудовано подивився на міс Бейкер, не розуміючи, що саме їй «удастися». На неї приємно було дивитися. Вона була струнка, з маленькими грудьми й трималася рівно, мов молодий кадет — навіть по-кадетському трохи відводила назад плечі. Її сірі, примружені очі з чемною цікавістю дивилися на мене з гарненького, блілого, вередливого личка. Мені раптом здалося, що я вже десь бачив її, можливо, на фотографії.

— Ви мешкаєте у Вест-Еггу? — промовила вона досить зневажливо.— В мене там є знайомі.

— Я там не знаю жодн...

— Не може бути, щоб ви не знали Гетсбі,

— Гетсбі? — спитала Дейзі.— Якого Гетсбі?

Перше ніж я встиг сказати, що це мій сусід, лакей оголосив, що їсти подано, і Том Б'юкенен, затиснувши в залізних пальцях мій лікоть, владно випровадив мене з вітальні — немов пересунув пішака з однієї клітки на іншу.

Розслаблено, неквапно, взявшись руками в боки, обидві молоді жінки йшли попереду нас до столу, накритого на терасі, що рожевіла в промінні надвечірнього сонця. Вогники чотирьох свічок миготіли на столі під притихлим вітерцем.

— А свічки навіщо? — насупилася Дейзі й загасила їх пальцями.— За два тижні буде найдовший день року.— Вона обвела нас сяючим поглядом.— Скажіть, у вас бувало так, що ви чекаєте й чекаєте цього найдов-

шого дня, а потім, коли він уже минув, згадуєте, що прогавили його? Зі мною таке щороку буває.

— Давайте придумаємо що-небудь,— сказала міс Бейкер, позіхаючи так, наче вона не до столу сідала, а вкладалася в ліжку.

— Давайте,— сказала Дейзі.— Але що? — Вона безпорадно глянула на мене.— Що взагалі можна придумати?

Перше ніж я встиг відповісти, вона раптом з жахом утупилась очима в свій мізинець, а тоді жалібно вигукнула:

— Дивіться! Я забила палець!

Ми всі подивилися — на суглобі був синець.

— Це все ти, Томе,— ображено сказала вона.— Я знаю, ти ненавмисне, але це твоя робота. Так мені й треба, нащо одружувалася з таким здоровезним бездушним вайлом.

— Я терпіти не можу цього слова,— сердито перебив її Том.— Навіть коли мені кажуть його жартома.

— Вайло! — вперто повторила Дейзі.

Часом вона й міс Бейкер починали говорити разом, але в їхній пустотливій, безладній балаканині не було жвавості, вона була холодна, як їхні білі сукні, як їхні байдужі очі, в яких не світилося жодного прагнення. Вони були присутні за столом і терпіли нашу з Томом присутність, тільки з чемності намагаючись розважати нас або допомагаючи нам розважати їх. Вони знали: незабаром обід скінчиться, а невдовзі по тому скінчиться й вечір, і його можна буде недбало пустити в непам'ять. Усе це було зовсім не так, як на Заході, де вечір минає в гарячковій напрузі, в постійному невситимому сподіванні чогось чи в нервовому побоюванні, що він от-от дійде кінця.

— Дейзі, поряд з тобою я почуваю себе справжнім дикуном,— признався я після другого келиха чудового бордо, якого анітрохи не псував легкий присмак корка.— Чи не можна завести розмову про щось простіше, ну, скажімо, про види на врожай?

Я не вкладав у ці слова якогось прихованого змісту, але реакція на них була несподівана.

— Цивілізація стоїть на краю загибелі! — з раптовою люттю вигукнув Том.— Я тепер став безпросвітним песимістом. Ти читав книжку Годдарда «Піднесення кольорових імперій»?

— Вперше про неї чую,— відповів я, здивований його тоном.

— Чудова книжка, її кожен повинен прочитати. Зводиться вона ось до чого: якщо ми втратимо пильність, то біла раса... то, словом, кольорові поглинуть білих. І це щира правда, це доведено науково.

— Наш Том стає мислителем,— зауважила Дейзі з невідомим смутком.— Він читає різні мудрі книжки з довгезеленими словами. Що то було за слово, якого ми ніяк...

— Я читаю наукові праці,— відрубав Том, кинувши на неї сердитий погляд.— Цей Годдард знає, що пише. Від нас, від панівної раси вимагається пильність, бо якщо ми забудемо про неї, інші раси візьмуть гору.

— Ми повинні стерти їх на порох,— прошепотіла Дейзі, люто підморгнувши червоному призахідному сонцю.

— От якби ви жили в Каліфорнії...— почала міс Бейкер, але Том перебив її, важко засовавшись на стільці.

— Річ у тім, що ми належимо до нордичної раси. Я, і ти, і ти, і...— якось мить повагавшись, він кивком голови зарахував до нордичної раси і Дейзі, й вона зразу ж підморгнула мені.— І все, з чого складається цивілізація, створено нами — ну, там, наука, мистецтво і таке інше. Розумієш?

Було щось жалюгідне в цій його знятості, неначе йому вже мало було самовдоволення, яке за роки, що ми не бачилися, ще більше зросло.

Раптом десь у будинку задзвонив телефон, лакей пішов до апарата, й Дейзі, скориставшись з хвилинної паузи, нахилилася до мене.

— Я розкрию тобі родинну таємницю,— жваво зашепотіла вона.— Про ніс нашого лакея. Хочеш знати таємницю про ніс нашого лакея?

— Заради цього я, власне, й приїхав.

— Тож слухай: наш лакей не завжди був лакеєм. Раніше він служив у Нью-Йорку, в одній родині, що мала столового срібла на двісті персон, і його обов'язком було чистити те срібло. Він його чистив день у день, з ранку до вечора, й дочистився до того, що в нього почав блищати ніс...

— Спочатку тьмяно, а потім дедалі яскравіше,— докинула міс Бейкер.

— Так, дедалі яскравіше, й дійшло до того, що йому довелося відмовитись від тієї посади.

Останні промені сонця пестливо торкнулися порожнього обличчя Дейзі. Я слухав її тихий голос, мимоволі тамуючи подих, подаючись до неї всім тілом, та ось рожеве світло почало згасати, і промені зникли з її обличчя, повільно, неохоче, мов діти, яких сутінки женуть додому з вулиці, що обіцяла ще так багато розваг.

Лакей повернувся і прошепотів щось на вухо Томові. Той насупив брови, відсунув свій стілець і, не сказавши ні слова, ввійшов до вітальні. Його відсутність, здавалося, ще більше розворушила Дейзі, вона знову нахилилася до мене й сказала задушевним, співучим голосом:

— Як мені приємно бачити тебе за нашим столом, Ніку! Знаєш, ти схожий на... на троянду, так, саме на троянду. Правда ж? — звернулася вона до міс Бейкер, шукаючи в неї підтвердження. — Правда ж, він — справжня троянда?

Це була неправда. Я навіть віддалено не схожий на троянду. Вона говорила, що на думку спливе, але від неї віяло зворушливим теплом, неначе серце її поривалося назовні з потоком цих гарячкових, бентежних слів. А потім вона раптом кинула серветку на стіл, вибачилась і теж зникла у вітальні.

Ми з міс Бейкер обмінялися швидкими поглядами, зумисне позбавленими будь-якого виразу. Я хотів щось сказати, але вона, стріпнувшись, нашорошилася й застережливо цитнула на мене. Притишені, схвильовані голоси долинули до нас із вітальні, й міс Бейкер подалася всім тілом уперед, безсоромно прислухаючись. Голоси підвищилися так, що вже майже можна було розрізнити окремі слова, потім притихли, знову збуджено загули і, нарешті, замовкли.

— Цей містер Гетсбі, про якого ви згадували, — мій сусід, — заговорив я.

— Мовчіть. Дайте послухати, що там робиться.

— А там щось робиться? — невинно спитав я.

— Невже ви нічого не знаєте? — щиро здивувалася міс Бейкер. — Я гадала, що всі знають.

— Я не знаю.

— Ну, як вам сказати... — почала вона, вагаючись. — У Тома є пасія в Нью-Йорку.

— Пасія? — розгублено перепитав я.

Міс Бейкер кивнула головою.

— Могла б, між іншим, мати хоч трохи совісті й не дзвонити йому в обідній час. Правда ж?

Перше ніж я встиг зрозуміти, про що йдеться, почулося шелестіння сукні, рипіння шкіряних підшов — і Том з Дейзі повернулися до столу.

— Даруйте, нагальна справа! — удавано весело вигукнула Дейзі.

Вона сіла, допитливо глянула на міс Бейкер, потім на мене й повела далі:

— Я на хвилюку визирнула в сад, він виглядає так романтично. Посеред газону сидить пташка, по-моєму, це соловейко — він, напевно, прибув на кораблі з-за океану. Боже, як він співає! — Вона й сама мало не співала. — Суцільна романтика, правда ж, Томе?

— Просто казкава романтика, — відповів він і упалим голосом мовив до мене: — Після обіду, якщо не зовсім стемніє, я покажу тобі стайню.

Телефон знову задзвонив. Дейзі, дивлячись на Тома, рішуче похитала головою, і розмова про стайню та й, власне, розмова взагалі розтанула в повітрі. З останніх п'яти хвилин, проведених за столом, мені запам'яталися лише вогники свічок, що їх не знати чому знову запалили, і моє бажання дивитися всім просто в очі й водночас уникати їхніх очей. Не знаю, про що думали в цей час Дейзі й Том, але навіть міс Бейкер, з її явною схильністю до тверезого скептицизму, навряд чи спромоглася викинути з пам'яті оте різке, металеве, раптове нагадування про себе з боку п'ятої особи, незримо присутньої за нашим столом. Комуś, можливо, така ситуація видалася б пікантною; мене ж охопило бажання негайно викликати поліцію.

Ясна річ, про коней більше не згадувалося. Том і міс Бейкер, розділені широкою смугою сутінок, перейшли до бібліотеки й сіли там, немов над невидимим, але цілком реальним покійником, а я, зображуючи галантну зацікавленість і водночас удаючи, ніби трохи недочую, обійшов з Дейзі будинок; уже зовсім споночило, коли веранди, що сполучалися між собою, вивели нас знову на центральну терасу. Там ми й умостилися бік у бік на плетеній канапці.

Дейзі обхопила обличчя руками, немов перевіряючи його чарівну округлість, і погляд її занурився в оксамитну півтемряву. Я бачив, що вона вже насилу стримує

хвилювання, і, намагаючись хоч якось заспокоїти її, почав розпитувати про дочку.

— Ми з тобою мало знаємо одне одного, Ніку,— сказала вона раптом.— Навіть як на троюрідних родичів. Ти не був на моєму весіллі.

— Я тоді ще не повернувся з війни.

— Так, справді.— Вона повагалася.— Розумієш, Ніку, я стільки всякого натерпілася, що вже ні в що не вірю.

Видно, вона мала-таки на те підстави. Я помовчав, але вона нічого більше не сказала, тож я зробив ще одну жалюгідну спробу перевести розмову на її дочку.

— Вона, певно, вже розмовляє і... і їсть, і взагалі...

— Авжеж.— Вона неуважливо глянула на мене.— Слухай, Ніку, хочеш знати, що я сказала, коли вона народилась? Тобі цікаво?

— Дуже.

— Це допоможе тобі зрозуміти і те як я ставлюся до... до багатьох речей. Тож не минуло ще й години, відколи вона з'явилася на світ, а Том був бозна-де. Я прокинулася після наркозу, почувавши себе зовсім самотньою, і зразу спитала акушерку: «Хлопчик чи дівчинка?» Вона відповіла: «Дівчинка», і я відвернулася і заплакала, а тоді сказала: «Ну й добре, що дівчинка. Тільки дай боже, щоб вона виросла дурненькою, бо в цьому нашому житті жінці найкраще бути дурненькою лялечкою!»

Розумієш, я вважаю, що наше життя — це суцільна мерзота,— переконано вела вона далі.— І всі так вважають, навіть найосвіченіші люди. Ні, я не просто вважаю, я певна цього. Я ж бо скрізь побувала, всього надивилася, все перепробувала.— Вона зухвало блиснула очима, зовсім як Том, і засміялась із звабною зневагою.— Я жінка була, ох, була!

Досі голос її спонукав мене слухати й вірити, та тільки-но вона вмовкла, я відчув нещирість у її словах. Мене охопив раптовий сумнів: невже протягом цілого вечора вона грала комедію, щоб заручитися моїм співчуттям? За хвилину я переконався в цьому: на чарівному обличчі Дейзі з'явилася самовдоволення посмішка, неначе вона довела нарешті, що є повноправним членом того вельми привілейованого таємного товариства, до якого належав і Том.

Червона кімната квітла в сяйві лампи. Том і міс Бейкер сиділи на різних кінцях довгої канапи, дівчина читала йому вголос «Сетердей івнінг пост», і однамнітний журкіт слів зливався в заколисливу мелодію. Світло лампи, яскраве на халяхах його чобіт, тьмяне на її волосі кольору осіннього листя, віддзеркалилося від глясованої сторінки, коли міс Бейкер перегорнула її пружним рухом зграбної руки.

Коли ми ввійшли, вона застережливо виставила вперед долоню, дочитала: «Далі буде»,— й кинула журнал на столик.

Затерпле тіло її жадало руху: дівчина нетерпляче випростала ноги й підвелася.

— Десята година,— оголосила вона, визначивши час не інакше як поглядом на стелю.— Слухняній дівчинці пора спатки.

— У Джордан завтра змагання,— пояснила Дейзі.— У Вестчестері.

— Ах, то ви — Джордан Бейкер!

Тепер я зрозумів, чому вона видалася мені знайомою — це миле зневажливе личко не раз дивилося на мене з фотографій, що ілюстрували репортажі про спортивні події в Ешвілі, Хот-Спрінгсі й Палм-Бічі. Я навіть чув якусь плітку, що виставляла її в дуже невідгідному світлі, але про що саме йшлося, забув.

— На добраніч,— лагідно мовила вона.— Розбудіть мене о восьмій, гаразд?

— І ти так рано встанеш?

— Встану. На добраніч, містере Каррауей. Ми ще побачимося.

— Ну, звісно, побачитеся,— запевнила Дейзі.— Я оце навіть думаю, чи не посватати вас. Навідуйся до нас частіше, Ніку, я постараюсь — як це кажуть? — спарувати вас. Знаєш — то ненароком замикатиму вас обох у комірчині, то виштовхуватиму в човні у відкрите море абощо...

— На добраніч,— гукнула зі сходів міс Бейкер.— Я нічого не чула.

— Вона славна дівчина,— сказав Том по хвилі.— Тільки даремно їй дозволяють отак швендяти, куди їй заманеться.

— А хто може їй щось дозволити чи заборонити? — холодно спитала Дейзі.

— Її родина — звісно хто.

— Її родина — це одна-однісінька тітка, якій уже, мабуть, двісті років. Але тепер нею опікуватиметься Нік, правда ж, Ніку? Тепер, улітку, вона приїздитиме до нас щосуботи. Я вважаю, що тепло родинного вогнища сприятливо вплине на неї.

Дейзі й Том подивились одне на одного.

— Вона з Нью-Йорка? — квапливо спитав я.

— З Луїсвілла. Подруга моєї юності. Моєї щасливої, безтурботної...

— Ти що, провела з Ніком на веранді задушевну бесіду? — раптом спитав Том.

— Задушевну бесіду? — Вона глянула на мене. — Ні, не пригадую. Стривай, здається, ми розмовляли про нордичну расу. Авжеж, саме про неї. Не знаю, хто почав перший, але ми так захопилися...

— Тобі, Ніку, тут казна-чого наговорять, не бери всього на віру, — застеріг мене Том.

Я весело відповів, що взагалі нічого не чув, і трохи згодом почав прощатися. Вони провели мене до дверей і, поки я сідав у машину, стояли вдвох у веселому прямокутнику світла. В останню мить Дейзі гукнула:

— Зажди! Добре, що я згадала, це ж так важливо. Чи правда, що ти заручився з якоюсь дівчиною там, у себе вдома?

— Так, так, — приязно підхопив Том, — ми чули, що в тебе є наречена.

— Наклеп. Я надто бідний.

— А ми чули, — наполягала Дейзі; на мій подив, вона знов оживилася, мов квітка, що розпустила пелюстки. — Ми чули від трьох різних людей, отже, це правда.

Звісно, я знав, про що йдеться, але в мене справді не було ніякої нареченої. Чутки про мої заручини стали, власне, однією з причин, що спонукали мене податися на Схід. Негоже рвати давню дружбу з дівчиною через якісь плітки, та, з іншого боку, мені зовсім не хотілося, щоб ті плітки врешті довели мене до шлюбу.

Інтерес Тома й Дейзі до моєї особи зворушив мене, тепер навіть їхнє багатство не здавалося мені таким нездоланим бар'єром між нами, але, вертаючись додому, я все ж таки не міг позбутись якогось неприємного, гнітючого почуття. Мені здавалося, що Дейзі лишається єдине: схопити дитину на руки й утекти з того дому, — але вона, видно, зовсім не мала такого наміру. Що ж до Тома, то звістка, що в нього є «пасія в Нью-

Йорку», здивувала мене куди менше, ніж те, що якась книжка здатна вивести його з рівноваги. Щось змушувало його гризти окрушку зачерствілих ідей: видно, могутній тваринний егоїзм не живив більше його владну душу.

Літо вже настало по-справжньому — про це свідчили нові рекламні вогні на дахах придорожніх кафе й перед заправними станціями, де новенькі червоні бензоколонки стирчали в озерцях світла. Повернувшись до себе у Вест-Егг, я поставив машину під навіс й присів на подвір'ї на покинуту газонокосарку. Вітер ущух, стояла яскрава, напоена звуками ніч, між дерев лопотіли крилами птахи, нескінченними органічними переливами гули жаби, яких надимали, виповнювали життям могутні міхи землі. Темний силует kota плавно перескочив через освітлений місяцем травник, я постежив за ним очима й раптом побачив, що я тут не сам — кроків за п'ятдесят від мене, відокремившись від тіні сусіднього будинку, стояв якийсь чоловік; встромивши руки в кишені, він дивився на срібний розсип зірок. Спокійна невимушеність його пози й та особлива впевненість, з якою його ноги приминали траву, підказали мені, що це містер Гетсбі власною персоною вийшов роздивитись, яка ділянка тутешнього неба належить йому особисто.

Я вирішив окликнути його. Міс Бейкер згадувала про нього за обідом, і цього вистачило б, щоб зав'язати знайомство. Але ще не встигши розтулити рота, я раптом зрозумів, що зараз недоречно порушувати його самотність: він якимось дивно простяг руки до темної води і, хоч відстань між нами була чимала, я міг би заприсягтися, що він тремтить. Мимоволі я і собі подивився на море, але не побачив нічого, крім одинокого зеленого вогника, малесенького й дуже далекого; певно, то був сигнальний ліхтар на краю чийогось причалу. Коли ж я озирнувся, Гетсбі вже зник, і я знову лишився сам у неспокійній темряві.

Розділ другий

Десь на півдорозі між Вест-Еггом і Нью-Йорком шосе раптом підбігає до залізничного полотна і з чверть милі біжить попід ним, немов бажаючи здалека обминути велике похмуре пустирище. Це долина жужелиці — примарні лани, де жужелиця сходить, мов збіжжя,

утворюючи кучугури, пагорби, химерні сади; де жужелиця набуває обрисів будинків з коминами й димом, що клубочиться вгору, й де навіть, якщо дуже пильно придивитися, можна побачити жужеличних чоловічків, які то виникають, то розчиняються в імлистому, попільному тумані. Час від часу валка сірих вагонеток виповзає невидимими рейками, зупиняється із страхітливим брязкотом, і відразу ж попелясто-сірі чоловічки роєм накидаються на них з важкими лопатами й здіймають таку густу хмару, що крізь неї вже не видно, яким таємним ділом вони зайняті.

Але над тією сірою пусткою, над зловісними клубами куряви, що безнастанно повзуть по ній, ви незабаром розрізняєте очі доктора Т. Дж. Еклберга. Очі доктора Т. Дж. Еклберга блакитні й величезні — діаметр самої тільки райдужної оболонки дорівнює цілому ярдові. Вони дивляться на вас не з обличчя, а просто крізь величезні окуляри в жовтій оправі, що сидять на неіснуючому носі. Певно, якийсь веселун окуліст із Квінса встановив тут цю рекламу, сподіваючись збільшити вплив пацієнтів, а потім сам назавжди склепив повіки або переїхав кудись, забувши прихопити з собою цей щит. Хоч би як там було, очі його, трохи збляклі від сонця й дощу, й досі задумливо споглядають похмуре звалище.

З одного боку долина жужелиці впирається в брудну, смердючу річку, і коли міст на ній розводять, щоб пропустити баржі, пасажирам затриманого поїзда доводиться іноді цілих півгодини видивлятися на безрадінний краєвид. Поїзд робить там зупинку завжди, принаймні на хвилину, і саме завдяки цьому я познайомився з коханкою Тома Б'юкенена.

Про те, що він має коханку, твердили всі, хто його знав. І обурювалися тим, що він дозволяє собі з'являтися з нею у фешенебельних ресторанах і, залишивши її саму за столиком, походить по залу й заводить розмови з кожним знайомим. Хоч мені цікаво було подивитися на неї, знайомитися з нею я не хотів — а проте познайомитися довелось. Якось надвечір ми з Томом разом їхали поїздом до Нью-Йорка, й коли поїзд зупинився над кучугурами жужелиці, Том раптом зірвався на ноги і, схопивши мене під лікоть, буквально витяг з вагона.

— Давай зійдемо тут, — наполягав він. — Я хочу по-знайомити тебе з моєю дівчиною.

Певно, він добряче випив за обідом і тепер хотів гуляти разом зі мною — навіть якщо доведеться присилувати мене до цього. Йому навіть не спадало на думку, що я можу мати інші плани на неділю.

Слідом за ним я переліз через низьку побілену огорожу залізничного полотна, і під пильним поглядом доктора Еклберга ми пройшли якусь сотню ярдів у зворотному напрямку. Єдиними ознаками людської присутності перед нами були три суміжних будиночки з жовтої цегли, що стояли на краю звалища — така собі Головна вулиця пустиря, що нікуди не вела й ні з чим не з'єднувалась. Один з тих будиночків, призначений під крамницю, стояв порожній, у другому, до якого вела жужелична стежка, містився нічний ресторанчик, а в третьому був гараж під вивіскою: «Авторемонт.— Джордж Б. Вільсон.— Купівля і продаж автомобілів». Туди ми і ввійшли.

Всередині було вбого й голо; лише один автомобіль — запилюжений, поламаний «форд» — зацьковано тулився до стіни в темному кутку. Мені раптом спало на думку, що цей порожній гараж тільки ширма, а над ним ховаються таємничі розкішні апартаменти; але в цю мить на дверях конторки з'явився, витираючи руки ганчіркою, сам хазяїн. Це був млявий блондин, з обличчям безвольним, але загалом досить приємним. Коли він побачив нас, у його вологих блакитних очах засвітився блідий вогник надії.

— Вітаю, Вільсоне, друже, — сказав Том, весело ляснувши його по плечу. — Як справи?

— Гріх нарікати, — відповів Вільсон не дуже впевненим тоном. — Коли ж ви нарешті продасте мені ту машину?

— Десь на тому тижні. Мій механік лагодить її.

— Я бачу, він не дуже квапиться.

— А я цього не бачу, — відрубав Том. — Якщо вас щось не влаштовує, я, зрештою, можу продати її комусь іншому.

— Та ні, що ви, — скоромовкою проказав Вільсон. — Це ж так...

Голос його урвався. Том нетерпляче роззирався довкола. Та ось на сходах почулися кроки, й за мить досить дебели жіноча постать затулила світло в дверях конторки. Жінка була років тридцяти п'яти, вже досить тілиста, але рухалася вона так, що повнота ця, як ото буває,

тільки додавала їй звабності. В обличчі, відтіненому синьою в горошок крепдешиною сукнею, не було жодної правильної риси, жодного натяку на вроду, але вся істота її випромінювала дивовижну жвавість, неначе в кожній клітинці її тіла негасимо жеврів вогонь. Вона повільно всміхнулась і, пройшовши повз чоловіка — пройшовши майже крізь нього, наче це була не людина, а тінь,— підійшла до Тома й потисла йому руку, дивлячись просто в очі. Потім облизнула губи і, не повертаючи голови, сказала чоловікові низьким, хрипким голосом:

— Ти б хоч догадався стільці принести, щоб людям було де сісти.

— Зараз, зараз,— Вільсон подався до своєї конторки й відразу ж зник з очей, злившись із сірими цементними стінами. Його темний костюм і русаве волосся вкривав наліт сірої куряви — як і все довкола, за винятком жінки, яка підійшла тепер майже впритул до Тома.

— Давай зустрінемося сьогодні,— вимогливо сказав Том.— Ідьмо наступним поїздом.

— Гаразд.

— Я ждатиму внизу, на пероні, біля газетного кіоска.

Вона кивнула й відійшла — якраз у ту мить, коли Джордж Вільсон вийшов з двома стільцями зі своєї конторки.

Ми почекали її на шосе, відійшовши так, щоб нас не було видно. До свята Четвертого липня лишилося кілька днів, і весь сірий, кощавий хлопчик-італієць укладав рядочком петарди вздовж залізничної колії.

— Жахливий закуток, правда? — сказав Том, обмінявшись похмурим поглядом з доктором Еклбергом.

— Гірше не буває.

— Для неї з'їздити до Нью-Йорка — справжнє свято.

— А чоловік її як на це дивиться?

— Вільсон? Він гадає, що вона їздить у Нью-Йорк до сестри. Цей дурень не знає, на якому світі живе.

Отак і вийшло, що я разом з Томом Б'юкененом та його коханкою вирушив до Нью-Йорка. А втім, не зовсім разом; місіс Вільсон обачливо сіла в інший вагон. З боку Тома це була поступка тим добродішним жителям Вест-Егга, котрі могли опинитись у поїзді.

Вона перевдяглася в сукню з коричневого мережаного мусліну, що туго напнулася на її широкі стегнах, коли Том допомагав їй вийти на кінцевій зупинці.

В газетному кіоску вона купила номер «Таун теттла» й кіноогляд, а в аптекарській крамничці — кольдкрем і флакончик парфумів. Нагорі, в лункій півтемряві вокзального крила, місіс Вільсон пропустила чотири таксі й обрала п'яте — нове авто кольору лаванди, з сірою оббивкою, яке нарешті вивезло нас із громаддя вокзалу в сліпуче сонячне сйво. Та майже відразу вона рвучко одвернулася од вікна і, подавшись уперед, постукала в шибку шоферові, а тоді зажадала від Тома:

— Купи мені собачку. Я хочу, щоб у нас жив собачка. Це ж така втіха — собачка.

Заднім ходом ми під'їхали до сивого дідуса, напрочуд схожого на Джона Д. Рокфеллера. На грудях у нього висів кошик, у якому вовтузилося кілька зовсім малих цуценят непевної масті.

— Яка це порода? — захоплено спитала місіс Вільсон, коли старий підійшов до вікна таксі.

— Є на всякий смак. Яку ви бажаєте, мадам?

— Мені б сторожову — таку, як ото у поліцейських. Є у вас така?

Старий непевнено зиркнув у свій кошик, сунув у нього руку й витяг за загривок щеня, що перебирало в повітрі лапками.

— Це не сторожовий пес, — сказав Том.

— Та, мабуть-таки, не зовсім сторожовий, — з жалем погодився старий. — Скоріше це ердель. — Він провів рукою по коричневій зморшкуватій спинці. — Але подивіться, яка шерсть. Оце-то шерсть! Такого песика вам не доведеться лікувати від застуди.

— Ой, який гарнесенький! — замилувано мовила місіс Вільсон. — Скільки він коштує?

— Цей песик? — Старий розчулено оглянув щеня. — Цей песик обійдеться вам у десять доларів.

Ердель — а серед його предків, без сумніву, був і якийсь ердель, дарма що лапки він мав напрочуд білого кольору, — опинився на колінах місіс Вільсон, яка заходилася захоплено гладити його протизастудну шерсть.

— Це хлопчик чи дівчинка? — делікатно спитала вона.

— Цей песик? Цей песик — хлопчик.

— Це сучка, — впевнено сказав Том. — Ось вам гроші, держіть. Можете купити на них ще десять таких щенят.

Ми виїхали на П'яту авеню, таку сонячну й мирну, таку пасторально-ідилічну цього ясного недільного дня,

що я не здивувався б, якби з-за рогу раптом вийшла отара білих овечок.

— Зупиніть на хвилинку,— сказав я.— Тут я мушу з вами попрощатись.

— Ні в якому разі,— відрубав Том.— Міртл образиться, якщо ти не поїдеш до нас, правда, Міртл?

— Ідьмо з нами,— попросила вона.— Я подзвоню Кетрін, моїй сестрі. Вона красуня — так кажуть усі, хто розуміє.

— Та я б з охотою, але...

Перетнувши Центральний парк, ми поїхали далі, заглиблюючись у західну частину міста. На Сто п'ятдесят восьмій вулиці довжелезним білим пирогом простяглись однакові житлові будинки, там, перед одною із скибок цього пирога, машина зупинилась. Окинувши вулицю поглядом королеви, що повертається в свої володіння, місіс Вільсон узяла на руки песика й решту своїх покупок і величною ходою ввійшла в парадні двері.

— Я запрошу і подружжя Маккі,— оголосила вона в ліфті.— Але найперше подзвоню Кетрін.

Квартира містилася на горішньому поверсі — маленька вітальня, маленька їдальня, маленька спальня і ванна кімната. Вітальня від самого порогу була заставлена надто громіздкими, як на неї, меблями з гобеленовою оббивкою: куди б ти не ступив, скрізь натикався на пишних дам, що гойдалися на орелях у Версальському саду. Єдиною оздобою на стіні була надміру збільшена фотографія — на перший погляд, вона зображала курку на оповитій туманом каменючі. Проте з відстані кількох кроків курка прибирала форми капелюшка, і з-під нього до вас усміхалося гладке обличчя якоїсь бабусі. На столі лежали впереміж старі номери «Таун теттла», книжка під назвою «Симон, званий Петром» і кілька бродвейських журнальчиків скандальної хроніки. Ввійшовши, місіс Вільсон передусім зайнялася щеням. Хлопчик-ліфтер неохоче подався на пошуки ящика з соломомою і молока, до якого він, уже з власної ініціативи, додав бляшанку твердих собачих галет — одна така галета потім до самого вечора нудно розкисала в блюдечку з молоком. Тим часом Том відімкнув дверцята секретера й видобув звідти пляшку віскі.

Я лише двічі в житті впивався, і це був той другий раз. Тому все, що відбувалося там, я бачив немов крізь тьмянний, каламутний серпанок, хоча, принаймні до восьмої

години, квартиру заливало веселе сонячне світло. Сидячи в Тома на колінах, місіс Вільсон обдзвонювала якихось своїх знайомих; потім з'ясувалося, що нема чого курити, і я пішов по сигарети. Коли я повернувся, у вітальні нікого не було, тож я скромно примостився в кутку й прочитав цілий розділ із «Симона, званого Петром»; не знаю, чи книжка ця так жахливо написана, чи віскі забило мені памороки, але я анічогісінько не втямив.

Тільки-но Том і Міртл (а після першого тосту ми з місіс Вільсон уже називали одне одного на ім'я) повернулися до вітальні, почали з'являтися гості.

Кетрін, сестра Міртл, виявилася стрункою, промітною жіночкою років тридцяти з густою копицею рудого, коротко підстриженого волосся і молочно-білим від пудри обличчям. Брови в неї були вискубані, а потім намальовані під більш хвацьким кутом; та оскільки приroda намагалася повернути бровам первісну форму, то обличчя мало якийсь двоїстий вираз. Кожен її рух супроводився брязкотом незліченних керамічних браслетів, що ковзали то вгору, то вниз на її руках. Вона ввійшла до вітальні такою швидкою, впевненою ходою і окинула меблі таким хазяйським поглядом, що я подумав, чи не вона тут мешкає. Та коли я спитав її про це, вона вибухнула робленим реготом, голосно повторила моє запитання, а потім сказала, що мешкає з приятелькою в готелі.

Містер Маккі, блідий, схожий на жінку чоловік, був сусідом знизу. Видно, він щойно поголився; на щоці в нього засохла плямка білої піни. Він шанобливо привітався до кожного з присутніх, а мені пояснив, що належить до «мистецького кола». Згодом я довідався, що він фотограф і що збільшений портрет матері місіс Вільсон, який, мов туманне потойбічне видиво, завис на стіні кімнати,— витвір його рук. Його дружина була галаслива, манірна, вродлива і нестерпна. Вона гордо розповіла мені, що відколи вони одружилися, чоловік сфотографував її сто двадцять сім разів.

Місіс Вільсон встигла перед появою гостей перевдягтись і тепер була вбрана в шикарну вихідну сукню з кремового шифону, що шурхотів, коли вона походжала по вітальні. Немовби під впливом нового туалету змінилась і її поведінка. Та дивовижна жвавість, що так вразила мене при нашому знайомстві в гаражі, перейшла в просто-таки разючу пиху. Її сміх, жести, мова ставали

дедалі неприроднішими, і в міру того, як вона надималася, вітальня немовби зменшувалась довкола неї, аж поки в мене виникло враження, що місіс Вільсон стрімко обертається в клубах диму на якійсь рипучій, скреготливій осі.

— Ох, любя,— казала вона сестрі робленим, верескливим голосом,— усі ті люди тільки й дивляться, як би тебе ошукати, пожитися за твій рахунок. Не далі як минулого тижня до мене сюди приходила жінка, зробила педикюр, а заправила стільки, наче видалила мені апендикцит!

— А як ту жінку звуть? — спитала місіс Маккі.

— Місіс Еберхардт. Вона робить педикюр вдома у клієнтів.

— Мені так подобається ваша сукня,— сказала місіс Маккі.— Від неї очей не відірвеш.

Місіс Вільсон відхилила комплімент, зневажливо звівши одну брову.

— Ет, це вже старі лахи,— мовила вона.— Цю сукню я вже не ношу — надягаю хіба тоді, коли мені байдуже, як виглядаю.

— Але вона вам страшенно пасує, ви в ній якась особлива,— не вгавала місіс Маккі.— Якби Честер міг зняти вас у такій позі, вийшов би справжній шедевр!

Ми всі мовчки втупились очима в місіс Вільсон, а вона, відкинувши з чола пасмо волосся, подарувала нам у відповідь сліпучу усмішку. Містер Маккі якийсь час придивлявся до неї, схиливши голову набік, а тоді простяг руку вперед, відвів назад і знову простяг уперед.

— Я змінив би освітлення,— сказав він нарешті.— Щоб увиразнити скульптурність обличчя. І обов'язково взяв би в кадр волосся в усій його пишноті.

— А я б нізащо не змінювала освітлення! — вигукнула місіс Маккі.— По-моєму, це...

— Шш! — присадив її чоловік, і ми всі знову зосередилися на предметі дискусії, але тут Том Б'юкенен голосно позіхнув і звівся на ноги.

— Ви б краще випили чогось,— звернувся він до подружжя Маккі.— Міртл, дай ще льоду й мінеральної, поки всі тут не послули.

— Я ж казала тому хлопцеві, щоб приніс лід.— Міртл звела брови, обурена недбалістю прислуги.— От ледацюги! За ними як не простежиш, нічого не зроблять.

Вона подивилася на мене й не знати чому засміялась.

Потім схопила песика, палко поцілувала його і вийшла на кухню з таким виглядом, наче десяток кухарів чекають там її наказів.

— Я зробив кілька непоганих пленерів на Лонг-Айленді,— самовдоволено мовив містер Маккі.

Том тупо подивився на нього.

— Два навіть оправив у рамки й повісив у себе вдома.

— Два чого? — спитав Том.

— Два етюдів. Один я назвав «Мис Монток. Чайки», а другий — «Мис Монток. Море».

Кетрін, сестра Міртл, сіла на диван поряд мене.

— Ви теж живете на Лонг-Айленді? — спитала вона.

— Я живу у Вест-Еггу.

— Справді? Я там нещодавно побувала, з місяць тому. На вечорі в одного добродія на ім'я Гетсбі. Ви з ним знайомі?

— Він мій сусід.

— Знаєте, кажуть, він чи то племінник, чи то двоюрідний брат кайзера Вільгельма. Звідти і його багатство.

— Справді?

Вона кивнула головою.

— Я його боюся. По-моєму, з таким, як він, краще не зв'язуватись.

Цю вельми цікаву інформацію про мого сусіда урвала місіс Маккі, яка, показавши пальцем на Кетрін, раптом вигукнула:

— А знаєш, Честере, з нею ти б теж зміг дещо зробити!

Але містер Маккі тільки неуважливо кивнув їй головою і знову обернувся до Тома.

— Я б по-справжньому зайнявся Лонг-Айлендом, якби хтось замовив за мене слівце. Мені б тільки пробитися в друк, а там уже я за себе певен!

— А ви зверніться до Міртл,— вибухнув реготом Том; місіс Вільсон саме увійшла до вітальні з татцем.— Вона вам напише рекомендаційного листа. Напишеш, Міртл?

— Якого листа? — спантеличено спитала Міртл.

— Рекомендаційного листа до твого чоловіка, нехай містер Маккі зробить з нього кілька етюдів.— Він поворушив губами, придумуючи.— Ну, скажімо: «Джордж Б. Вільсон біля бензоколонки» чи щось таке.

Кетрін присунулася ближче й прошепотіла мені у вухо:

— Вона ненавидить свого чоловіка так само, як Том — свою дружину!

— Невже!

— Смертельно ненавидить! — Вона подивилася на Міртл, потім на Тома. — Ну, а я кажу: нащо жити з тим, кого ненавидиш? По-моєму, так: домоглися б і він, і вона розлучення, а потім побралися б.

— Тож і вона не любить Вільсона?

Відповідь на це була несподівана. Відповіла сама Міртл, яка почула запитання, — відповіла лютою, брудною лайкою на адресу чоловіка.

— От бачите! — переможно вигукнула Кетрін, а потім знову притишила голос. — Власне, все упирається в його дружину. Вона католичка, а католики не визнають розлучення.

Дейзі зовсім не була католичкою, і хитрість, захована в цій брехні, справила на мене неабияке враження.

— Коли вони все ж таки поберуться, — вела далі Кетрін, — то переїдуть на Захід і там пересидять, поки галас тут стихне.

— Тоді вже краще було б переїхати до Європи.

— О, то ви любите Європу? — несподівано голосно вигукнула Кетрін. — Я оце щойно повернулася з Монте-Карло.

— Справді?

— Так, рівно рік тому. Їздила туди з приятелькою.

— І довго там пробули?

— Ні, ми тільки з'їздили до Монте-Карло й назад. Через Марсель. Ми мали з собою понад тисячу двісті доларів, але за два дні в казино нас обдерли до ниточки. І досі дивуюсь, як ми звідти ноги винесли. Боже, як я ненавиджу те місто!

Надвечірне небо за вікном на мить заяскріло медяною блакиттю Середземного моря, але пронизливий голос місіс Маккі відразу повернув мене до вітальні.

— Я теж мало не зробила жахливої помилки, — енергійно призналася вона. — Мало не вийшла заміж за єврейчика, який упадав коло мене кілька років. А знала ж, що він мені у слід ступити не годен. І всі мені казали: «Люсіль, цей чоловік тобі у слід ступити не годен!» Та коли б я не зустрілася з Честером, він би мене кінець кінцем укоськав.

— Так-так, — покивала головою Міртл Вільсон. — Але ви все ж таки за нього не вийшли.

— Та звісно, що не вийшла.

— А от я вийшла,— не зовсім точно сказала Міртл. — Ось у чому різниця між тим, що випало на нашу долю.

— А нащо ти це зробила, Міртл? — спитала Кетрін. — Ніхто ж тебе не силував.

Міртл на мить замислилася.

— Я вийшла за нього тому, що вважала його джентльменом,— сказала вона нарешті. — Я вважала, що він людина вихована, а виявилось, що він і нігтя мого не вартий.

— Ти ж якийсь час кохала його без тями,— зауважила Кетрін.

— Кохала? Без тями? — обурилася Міртл. — Звідки ти це взяла? Я кохала його не більше, ніж оцього добродія.

Вона тицьнула пальцем у мій бік, і всі подивилися на мене з докором. Я спробував усім своїм виглядом показати, що наші стежки ніколи раніше не сходились.

— Якщо я й втратила тям, то лише тоді, коли погодилась одружитися з ним. Але я відразу зрозуміла свою помилку. Він позичив у когось костюм, щоб надягти на весілля, а мені навіть не сказав про це, і за кілька днів — його саме не було вдома — якийсь тип прийшов по той костюм. — Вона озирнулася, перевіряючи, чи всі її слухають. — «Як? — кажу. — Це ваш костюм? Уперше чую». Але костюм я все ж таки віддала, а потім упала на ліжку і ревма проревла до самого вечора.

— Йй справді вже треба йти від нього,— знову зашепотіла до мене Кетрін. — Вони прожили над тим гаражем цілих одинадцять років! А до Тома вона ж ні на кого навіть не дивилася.

Пляшка віскі — вже друга того вечора — тепер переходила з рук у руки, і тільки Кетрін не торкалась її, запевняючи, що йй «і без нього весело». Том викликав консьєржа й послав його по якісь знамениті сандвічі, які, мовляв, можуть замінити цілу вечерю. Я знову і знову поривався піти — мені хотілося пішки пройтися у лагідних сутінках до Центрального парку, але щоразу, коли я намагався підвестись, мене втягували в якусь безладну, галасливу суперечку, що мов мотузкою прив'язувала мене до крісла. А тим часом, можливо, якийсь випадковий перехожий дивився з огорнутої присмерком вулиці вгору, на наші освітлені вікна, й міркував, які таємниці людського існування ховаються за ними, і

подумки я опинявся на місці того перехожого, й дивився вгору його очима, й відчував ту саму цікавість. Я був водночас і тут, і там, охоплений і захватом, і страхом перед нескінченною різноманітністю життя.

Міртл присунула своє крісло до мого і, гаряче дихаючи, раптом вихлюпнула на мене історію свого знайомства з Томом.

— Ми сиділи у вагоні одне навпроти одного, на тих двох місцях біля тамбура, що їх завжди займають в останню чергу. Я їхала до Нью-Йорка, до сестри, й мала в неї заночувати. Він був у фракі, в лакових черевиках, і я не могла відірвати від нього очей, але щоразу, як він на мене дивився, я вдавала, ніби розглядаю рекламний плакат у нього над головою. Коли ми приїхали й почали виходити, він опинився поряд зі мною й так притиснувся своєю білою манишкою до мого плеча, що я пригрозила покликати полісмена, але він мені, звісно, не повірив. Від хвилювання я була мов у тумані: коли ми з ним сідали в таксі, я навіть не розуміла, чи це таксі, чи вагон підземки. А в голові одна думка: «Живемо тільки раз, живемо тільки раз».

Вона озирнулася на місіс Маккі, й кімната виповнилась її робленим сміхом.

— Ох, любя! — вигукнула вона. — Я подарую вам цю сукню, як тільки вона мені зовсім набридне. Завтра я куплю собі нову. Мені треба скласти на завтра список усіх справ. Масаж, потім перманент, потім купити нашийник для собачки, й оту гарнесеньку попільничку з пружинкою, і вінок з чорним шовковим бантом на могилку матусі, такий, щоб пролежав ціле літо. Неодмінно треба все це записати, щоб я нічого не забула.

Була дев'ята година, та майже відразу ж я знову глянув на годинник, і виявилось, що вже десята. Містер Маккі спав у кріслі, поклавши на коліна стиснуті кулаки — в позі, яку люблять прибирати перед фотоапаратом поважні ділки. Своєю хусткою я стер з його щоки засохлу мильну піну, що цілий вечір муляла мені очі.

Щеня сиділо на столі і, витріщаючи засліплені димом очі, раз у раз тихенько скавучало. Якісь люди з'являлися, зникали, домовлялися кудись іти, губили одне одного, шукали й знову знаходили на відстані трьох кроків. Уже десь над північ Том Б'юкенен і місіс Вільсон, стоячи лицем в лице, запекло засперечалися з приводу того, чи місіс Вільсон має право вимовляти ім'я Дейзі.

— Дейзі! Дейзі! Дейзі! — вигукувала місіс Вільсон. — Чув? Скільки схочу, стільки й казатиму. Дейзі! Дей...

Коротким вправним ударом долонею Том Б'юкенен роз'юшив їй носа.

Потім були закривавлені рушники на підлозі ванної, обурені вигуки жінок і болісні уривчасті зойки, що перекривали весь цей галас. Містер Маккі прокинувся, підвівся і, мов сновиди, рушив до дверей. На півдорозі він зупинився, обернувся й обвів поглядом усю цю сцену: його дружина й Кетрін, лаючись і втішаючи Міртл, метушаться з якимись пляшечками й бинтами між громіздких меблів, а на дивані нещасна, залита кров'ю жертва намагається сторінками «Таун теттла» прикрити гобелен зі сценами Версаля. Потім містер Маккі знов обернувся і рушив до дверей. Знявши з канделябра свого капелюха, я вийшов слідом за ним.

— Давайте коли-небудь пообідаємо разом, — запропонував він, коли ліфт, застогнавши, поїхав униз.

— А де?

— Де хочете.

— Не чіпайте важеля, — сердито застеріг ліфтер.

— Перепрошую, — з гідністю мовив містер Маккі. — Я не помітив, що торкаюсь його.

— Гарзд, — сказав я. — З приємністю.

...Я стояв коло його ліжка, а він сидів на ньому, в спідньому, з великою папкою в руках.

— «Красуня і звір»... «Самотність»... «Стара шкапа бакалійника»... «Бруклінський міст»...

Потім я лежав на лаві в холодному залі Пенсільванського вокзалу і, силкуючись у напівсні вчитати ранковий випуск «Тріб'юн», чекав поїзда, що відходить о четвертій ранку.

Розділ третій

Літніми вечорами з будинку мого сусіда линула музика. Чоловіки й жінки, мов рій метеликів, з'являлись і зникали в синяві його саду, серед шелесту голосів, шампанського і зірок. Вдень, під час припливу, я бачив, як його гості стрибають у воду з вишки на причалі або засмагають на гарячому піску його пляжу, а два його моторні катери розтинають хвилі протоки, й за ними у вирі шумовиння злітають акваплани. По суботах і неді-

лях його «ролс-ройс» перетворювався на рейсовий автобус і з дев'ятої ранку до пізньої ночі возив гостей з міста чи до міста, а його фургончик, мов прудкий жовтий жук, бігав до станції зустрічати кожний поїзд. А в понеділок восьмеро слуг, серед них і додатково найнятий другий садівник, бралися за швабри, щітки, молотки й садові ножиці і цілий день у поті чола усували сліди вчорашніх руйнувань.

Щоп'ятниці п'ять ящиків апельсинів та лимонів прибували від постачальника з Нью-Йорка, і щопонеділка ті самі апельсини й лимони покидали будинок з чорного ходу у вигляді гори розполовинених шкурок. На кухні стояла машина, що за півгодини вичавлювала сік з двохсот апельсинів; для цього треба було тільки двісті разів натиснути пальцем на кнопку. Щонайменше двічі на місяць до мого сусіда приїздив цілий загін декораторів, які привозили кількасот метрів брезенту й таку ж кількість різноколірних лампочок, ніби збиралися перетворити величезний сад Гетсбі на різдвяну ялинку. На столах, між принадних закусок, громадилися нашпиговані прянощами окісти, пістряві, мов убір арлекіна, салати, поросята в тісті й індики, в чародійський спосіб перетворені на червоне золото. У великому холі споруджувалася висока стойка з обніжком із справжньої міді, й у тому барі було все — і джини, і лікери, і всілякі трунки такого давнього походження, що більшість запрошених дівчат, через молоді літа, просто не знали, що то таке.

...О сьомій прибуває оркестр — не якийсь там жалюгідний квінтет, а в повному складі: і гобої, і тромбони, і саксофони, і альти, і корнети, і флейти, і великі та малі барабани. На цей час останні пляжники, повернувшись з берега, вже одягаються нагорі; машини з нью-йоркськими номерами вишикувалися перед домом у п'ять рядів, і в залах, у вітальнях, на верандах, що міняються всіма барвами веселки, можна побачити зачіски, зроблені за останнім неймовірним криком моди, і шалі, які не снилися навіть кастільським модницям. Бармени тільки встигають наливати, таці з коктейлями пропливають між деревами саду, і вже саме повітря стає п'яним і дзвінким від говору й сміху, побіжного обміну новинами, схожими на плітки, побіжних знайомств, що за хвилину будуть забуті, й палких вітань, якими обмінюються дами, що ніколи не знали одна одну на ім'я.

Ліхтарі яскравішають у міру того, як земля відвертається від сонця, і ось уже оркестр заграє хмільну, рвучку мелодію, і хор голосів зазвучав на тон вище. Сміх з кожною хвилиною стає жвавішим, нестримнішим, він вибухає вже від одного жартівливого слівця. Тут і там гості сходяться до купи, склад цих гуртків дедалі швидше змінюється, вони розростаються і розпадаються, щоб змий утворитися знову. З'являються і блукачки, самовпевнені дівчата, що в'юняться між осіб огрядних і статечних, вигулькують то тут, то там, потрапляють на коротку, радісну мить у центр уваги гуртка і, збуджені успіхом, поспішають далі крізь море облич, голосів, кольорів, що переливаються в мінливому світлі декоративних ліхтарів.

Не раз одна з таких непосид, мерехтлива в своїй сукні, вихоплює просто з повітря келих з коктейлем, вихиляє його до дна для хоробрості і, вибігши на обтягнуту брезентом естраду, заходиться виконувати запальний сольний танець. На мить западає тиша; диригент люб'язно підлашчується до її ритму, й у натовпі вже шириться помилкова чутка, ніби це — дублерка Гільди Грей з вар'єте «Фолі». Гамір знову наростає, і тепер уже розваги починаються по-справжньому.

Того вечора, коли я вперше прийшов до Гетсбі, я був, напевно, одним з небагатьох запрошених гостей. Туди не чекали запрошень — туди приїздили самі. Сідали в машину, їхали на Лонг-Айленд і врешті опинялись у Гетсбі. Хто-небудь з присутніх знайомив новоприбулих з господарем, і потім кожен поведився так, як заведено поводитися в парку розваг. А траплялося, що гості приїздили й від'їздили, так і не познайомившись із господарем — простодушність, що приводила їх сюди, вже сама по собі правила за вхідний квиток.

Але мене було запрошено за всіма правилами етикету. Вранці в суботу шофер у сіро-блакитній лівреї з'явився на газоні перед моїм будинком і вручив мені напрочуд церемонне послання від свого хазяїна: містер Гетсбі писав, що вважатиме за велику честь для себе, якщо я завітаю до нього «на скромну вечірку». Він, мовляв, не раз бачив мене здалеку й давно збирався зробити мені візит, але прикрий збіг обставин завадив йому здійснити цей намір. І розгонистий підпис: Джей Гетсбі.

Вдягнувшись у білий фланелевий костюм, я на початку восьмої перейшов до Гетсбі в сад і зразу ж почув

себе досить ніяково у вирі незнайомих мені людей, хоч тут і там я часом помічав обличчя, що їх не раз бачив у приміському поїзді. Мені відразу впало в око, як багато молодих англійців вкраплено в той натовп; всі вони були добре вдягнені, всі мали трішечки голодний вигляд, і всі неголосно й поважно розмовляли із солідними, заможними американцями. Я вирішив, що вони щось продають — акції, чи страхові поліси, чи автомобілі. В усякому разі, видно було, що запах великих і легких грошей дражнить їхній нюх, викликаючи впевненість, що кількох вдало дібраних переконливих слів вистачить, щоб ті гроші перекочували до їхньої кишені.

Прийшовши, я передусім спробував розшукати господаря, але ті двоє чи троє гостей, у яких я питав, чи не знають вони, де його можна знайти, витріщалися на мене так здивовано і так енергійно запевняли мене в своїй цілковитій неспроможності дати відповідь, що я поплентався до столу з коктейлями — єдиного місця в саду для самотнього гостя, який не хоче виглядати неприкаяним і зайвим.

Певно, я б напився там доп'яну просто від збентеження, якби з будинку не вийшла Джордан Бейкер. Вона зупинилася над мармуровими сходами і, злегка відхилившись назад, із зневажливою цікавістю подивилася униз, на натовп у саду.

Я не знав, зрадіє вона моїй появі чи ні, але мені конче треба було за когось учепитися, бо я вже відчував, що от-от почну заводити панібратські балачки з випадковими перехожими.

Кинувшись до сходів, я загорлав: «Добри вечір!» — так голосно, що вигук мій, здавалося, луною озвався в найвіддаленіших куточках саду.

— Я так і думала, що зустріну вас тут, — неувважливо мовила Джордан, коли я вибіг сходами до неї. — Адже ви казали, що мешкаєте поряд з...

Вона злегка притримала мою руку на знак того, що за хвилину приділить мені увагу, й запитально подивилася на двох дівчат в однакових жовтих сукнях, що зупинилися біля підніжжя сходів.

— Добри вечір! — вигукнули дівчата разом. — Як прикро, що ви прогнали!

Ішлося про змагання з гольфу. Минулого тижня Джордан програла фінальну зустріч.

— Ви нас не впізнаєте,— сказала одна з дівчат у жовтому вбранні.— Ми з вами познайомилися тут з місяць тому.

— У вас тоді волосся було іншого кольору,— відказала Джордан. Я аж здригнувся, але дівчата вже пішли далі, й зауваження її міг почути лише місяць, який з'явився явно передчасно — очевидно, з кошика із закусками, привезеного запобігливим постачальником. Джордан просунула свою золотаву тонку руку під мою, і, спустившись сходами, ми пішли бродити садом. З напівтемряви назустріч нам випливла таця з коктейлями, і ми, з келихами в руках, підсіли до столика, за яким уже вместилися ті двоє дівчат у жовтому і троє чоловіків, кожен з яких був нам відрекомендований як містер Мимр.

— Ви тут часто буваєте? — спитала Джордан у дівчини, що сиділа поряд з нею.

— Востаннє була тоді, коли познайомилася з вами,— жваво, впевнено відповіла та й звернулася до своєї приятельки: — Ти, здається, теж, Люсіль?

З'ясувалося, що й Люсіль теж.

— Мені тут подобається,— сказала Люсіль.— Мені хоч би де бути — аби десь бути, тому я ніколи не нудую. Того разу я зачепилася за стілець і роздерла сукню. Він спитав, як мене звуть і де я мешкаю, і не минуло й тижня, як мені принесли пакунок від Круар'є, а в ньому — нова вечірня сукня.

— І ви прийняли? — спитала Джордан.

— Авжеж, прийняла. Я навіть хотіла сьогодні її надягти, але її треба трошки перешити — заширока в бюсті. Світло-блакитна, розшита бісером лавандового кольору. Двісті шістдесят п'ять доларів.

— Ні, що не кажіть, звичайна людина такого не зробить,— категорично заявила перша дівчина.— Він явно старається ні з ким не псувати стосунків.

— Хто — він? — спитав я.

— Гетсбі. Мені казали...

Обидві дівчини й Джордан по-змовницькому зблизили голови.

— Мені казали, ніби він колись убив людину.

Усіх нас пройняв дроз. Три містери Мимри витягли шії, жадібно прислухаючись.

— А по-моєму, це перебільшення,— скептично заува-

жила Люсіль.— По-моєму, він просто був під час війни німецьким шпигуном.

Один з чоловіків ствердно закивав головою.

— Я сам чув про це від одного пана, який знає його як свої п'ять пальців. Разом з ним виріс у Німеччині,— запевнив він нас.

— Та ні,— сказала перша дівчина.— Цього не може бути, бо під час війни він служив у американській армії.— І знов заволодівши нашою довірою, вона переможно повела далі: — Ви зверніть увагу, яке в нього буває обличчя, коли він гадає, що на нього ніхто не дивиться. Ні, він убивця, і край.

Вона замружила очі й пошулилася. Люсіль теж пошулилася. Ми всі почали озиратися: чи не стоїть за спиною Гетсбі. Певно, й справді щось дуже таємниче було в цій людині: плітки про неї переказували пошепки навіть ті, хто не звик стишувати голосу ні за яких обставин.

В цей час почали подавати першу вечерю — другу подавали після півночі,— і Джордан запросила мене приєднатися до її товариства, що розмістилося за столом в іншому кінці саду. Товариство складалося з трьох подружжів і кавалера Джордан, надокучливого студента, який пересипав свою мову багатозначними натяками й був явно переконаний, що рано чи пізно Джордан віддасть свою особу в його більше чи менше розпорядження. Всі вони трималися разом і в одному місці, з гідністю виконуючи добровільний обов'язок — репрезентувати тут шановану місцеву аристократію, яка, ласкаво погодившись прибути з Іст-Егга до Вест-Егга, не мала, проте, наміру включатись у розваги тутешнього різношерстного збіговиська.

— Ходімо звідси,— прошепотіла мені Джордан після того, як ми змарнували півгодини.— Мене вже нудить від їхньої добропорядності.

Ми підвелись, і вона пояснила, що ми хочемо пошукати господаря, бо мені, мовляв, незручно, що я й досі не познайомився з ним особисто. Студент кивнув з багатозначною, меланхолійною посмішкою.

В барі, куди ми передусім зазирали, товклося повно всякого люду, але Гетсбі там не було. Джордан даремно виглядала його зі сходів у саду, а потім на терасі. Тоді ми обрали навмання якісь солідні на вигляд двері, увійшли і опинились у бібліотеці, кімнаті з високим го-

тичним склепінням і дубовими панелями в англійському стилі, перевезеній, мабуть, цілком з якихось старовинних заокеанських руїн.

Огрядний чоловік середніх літ у величезних опуклих окулярах, що робили його схожим на сову, сидів на краю столу й водив очима по полицях з книжками. Він був явно напідпитку. Коли ми ввійшли, він рвучко обернувся і оглянув Джордан з голови до ніг.

— Що ви на це скажете? — спитав він збуджено.

— На що саме?

Він показав рукою на книжкові полиці.

— На все це. Можете не перевіряти. Я перевірів. Усі справжні.

— Книжки?

Він кивнув головою.

— Справжнісінькі — і сторінки мають, і взагалі все. Я був певен, що це — тільки добре зроблені шпалери, а виявляється — справжні книжки! І сторінки є, і... Стривайте, я покажу!

Переконаний, що ми не повіримо йому на слово, він підбіг до полиці й повернувся з першим томом «Лекцій» Стоддарда.

— Бачите? — переможно вигукнув він. — Справжнісінький друкарський виріб. Воістину — не вір очам своїм! Цей тип — другий Беласко. І який добір, який смак! Він навіть знав, коли зупинитися — сторінки не розрізані. Але то було б уже занадто. То було б уже забагато.

Він вихопив книжку з мене з рук і квапливо поставив її на місце, бурмочучи, що, коли вийняти одну цеглину, вся споруда може завалитися.

— Хто вас привів? — спитав він. — Чи, може, ви прийшли самі? Мене привели. Сюди майже всіх приводять.

Джордан не відповіла — тільки весело блиснула очима.

— Мене привела сюди дама на прізвище Рузвельт, — вів він далі. — Місіс Клод Рузвельт. Ви з нею не знайомі? Я з нею десь познайомився учора ввечері. Я оце вже тиждень п'ю — не просихаю, от і вирішив посидіти в бібліотеці, може, думаю, протверезуся.

— І як, допомогло?

— Здається, трошки. Поки що важко сказати. Я ж іще тільки годину посидів. Слухайте, я вам не казав про книжки? Вони справжні. Вони...

— Ви нам казали.

Ми врочисто потисли йому руку й знову вийшли в сад.

На обтягнутому брезентом помості вже почалися танці: добродії похилого віку незграбно кружляли з молодими дівчатами, змушуючи їх весь час задкувати; більш вправні пари, сплетені, за останнім криком моди, в судорожних обіймах, тупцялися по краях, і багато дівчат танцювало самотою, кожна на свій лад, час від часу чечіткою даючи хвилинний перепочинок музикантові, що грав на банджо чи на ударних. З наближенням півночі зростали й веселощі. Вже славнозвісний тенор проспівав щось неаполітанське, скандальновідоме контральто — щось джазове, а в перервах між виступами гості виконували власні «номери» в усіх куточках саду, і хвилі безтурботного, бездумного сміху підносилися до літнього неба. Естрадна пара близнят — не хто інші, як наші дівчата в жовтому — виконала в костюмах дитячу сценку, а тимчасом почали розносити шампанське в келихах завбільшки з добрячу полоскальницю. Місяць уже підбився високо й поклав на воду протоки трикутник із срібних лусок, що злегка здригався в такт пружному, лункому бренькотові банджо в саду.

Ми з Джордан Бейкер і досі були разом. За нашим столиком сиділа ще одна пара: чоловік приблизно моїх літ і галаслива дівчина, що з найменшого приводу заходилася нестримним реготом. Я вже теж почував себе пречудово. Я випив дві полоскальниці шампанського, й усе, що відбувалося тепер перед моїми очима, набирало особливого, надзвичайно глибокого, одвічного значення.

Коли загальний галас на хвилину стихився, чоловік подивився на мене й усміхнувся.

— Ваше обличчя мені знайоме,— сказав він приязно.— Ви не служили під час війни в Третій дивізії?

— Авжеж, саме в ній. У дев'ятому кулеметному батальйоні.

— А я — в Сьомому піхотному полку, аж до червня вісімнадцятого року. Мені відразу здалося, що ми вже десь зустрічались.

Якийсь час ми обмінювалися спогадами про сірі, просочені дощем французькі сільця. Певно, він жив десь поблизу, бо раптом сказав мені, що кілька днів тому купив гідроплан і завтра вранці збирається випробувати його.

— Хочете, покатаємося разом, друже? Десь тут, понад берегом.

— А о котрій годині?

— Та о будь-якій, зручній для вас.

Я вже ладен був запитати, як його звуть, але в цю мить Джордан глянула на мене, й, усміхаючись, спитала:

— Ну як, розгулялися нарешті?

— Майже, дякую.— Я знов обернувся до свого нового знайомого.— Розумієте, я опинився в незручному становищі: господаря ще й у вічі не бачив. Я сусід цього Гетсбі, мешкаю отут, поряд,— я махнув рукою в бік невидимого живоплоту,— він прислав до мене свого шофера із запрошенням.

Мій співрозмовник якось розгублено помовчав, а тоді раптом сказав:

— Та це ж я Гетсбі.

— Що?! — вигукнув я.— Ох, вибачте, будь ласка.

— Я гадав, ви знаєте, друже. Видно, з мене кепський господар.

Він усміхнувся мені підбадьорливо — ні, більше ніж підбадьорливо. Таку усмішку, сповнену невичерпної зичливості, людині щастить побачити в житті хіба чотири-п'ять разів. Якусь мить вона немовби осягає все суще на землі, а потім вирізняє з нього вас і раз і назавжди віддає вам цілковиту й незаперечну перевагу. І ви відчуваєте, що вас розуміють саме настільки, наскільки вам цього хотілося б, і вірять у вас так, як ви самі вірите в себе, і, безперечно, сприймають вас саме так, як ви найбільше хотіли б, щоб вас сприймали. Але тут усмішка раптом зникла, і я побачив перед собою просто чепурного ферта років тридцяти з чимось, що мав майже сміховинну манеру висловлюватись якомога вишуканіше. Це намагання ретельно добирати слова впало мені в око ще до того, як він назвав себе.

Майже ту ж мить прибіг лакей і доповів, що містера Гетсбі викликає Чікаго. Той вибачився з легким поклоном, що призначався кожному з нас.

— Якщо вам чогось захочеться, друже,— скажіть, і вам подадуть,— мовив він до мене.— Я незабаром повернусь. Даруйте.

Тільки-но він одійшов, я обернувся до Джордан — мені кортіло висловити їй свій подив. Я чомусь уявляв собі містера Гетсбі вже немолодим рум'яним товстуном.

— Що він за один? — спитав я.— Що ви про нього знаєте?

— Тільки те, що він — чоловік на ім'я Гетсбі.

— Але звідки він родом? Що робить?

— Ну, от, тепер і ви туди ж,— відповіла вона з лінивою усмішкою.— Мені відоме тільки одне: він якось сказав, що навчався в Оксфорді.

За постаттю містера Гетсбі почало вимальовуватись якесь туманне тло, але наступні слова Джордан розвіяли його.

— Я, одначе, не вірю в це.

— Чому?

— Сама не знаю. Просто мені не віриться, що він був в Оксфорді.

Щось у її тоні нагадало мені слова тієї іншої дівчини: «По-моєму, він убивця, і край»,— і це тільки розпалило мою цікавість. Я беззастережно повірив би в те, що Гетсбі виринув з луїзіанських боліт чи з нетрів нью-йоркського Іст-Сайда. Таке можна зрозуміти. Але щоб молоді люди з'являлися нізвідки й купували собі палаци на березі протоки Лонг-Айленд— такого не буває; принаймні, я, наївний провінціал, вважав, що такого не буває.

— В усякому разі, прийоми в нього завжди велелюдні,— зауважила Джордан, змінюючи тему з чисто міською відразою до конкретності.— А я люблю великі збіговиська. На них відчуваєш себе якось затишніше. В невеликій компанії ніколи не належиш сама собі.

На естраді гупнув великий барабан, і диригент раптом лунко закричав, перебиваючи загальний гамір:

— Леді й джентльмени! На прохання містера Гетсбі, ми виконаємо зараз для вас нову композицію містера Володимира Тостова, яка в травні справила велике враження на слухачів у Карнегі-холі. Той, хто читає газети, пам'ятає, мабуть, що це була справжня сенсація.— Він усміхнувся і добродушно-поблажливо додав: — Оглушлива сенсація!

Всі довкола засміялись.

— Отже,— ще лункіше оголосив він,— Володимир Тостов, «Джазова історія людства»!

Мені, однак, не вдалося вникнути в суть композиції містера Тостова, бо тільки-но її заграли, я раптом побачив Гетсбі. Він стояв на мармурових сходах і задоволено роздивлявся на своїх гостей, перебігаючи очима від столика до столика. Засмагла шкіра гарно обпинала його обличчя, коротка зачіска наводила на думку, що підправляють її щодня. Хоч як я придивлявся, нічого

зловісного в ньому не знаходив. Можливо, те, що він зовсім не пив, і вирізняло його з-поміж гостей: що галасливіше веселилося товариство, то бездоганнішою здавалася його поведінка. Коли «Джазова історія людства» скінчилася, дівчата, мов ласкаві кошенята, горнулися до чоловічих грудей; дівчата грайливо вдавали, ніби непритомніють, і падали в чоловічі руки, а то й просто в натовп, не сумніваючись, що хтось їх підхопить; але ніхто не падав, заплющивши очі, в руки Гетсбі, й жодна під хлопчика обстрижена голівка не притулялася до його грудей, і жодна трійця любителів співів не запрошувала його утворити квартет.

— Даруйте.

Біля нас стояв лакей.

— Міс Бейкер? — спитав він. — Даруйте, але містер Гетсбі хотів би поговорити з вами сам на сам.

— Зі мною? — здивовано вигукнула вона.

— Так, пані.

Вона повільно підвелася, глянула на мене округленими очима й пішла за лакеєм до сходів. Я помітив, що й у вечірній сукні, і в будь-якій іншій, вона ходить так, ніби на ній спортивний костюм, — дивлячись на її сягністу, пружну ходу, можна було подумати, що свої перші кроки вона вчилася робити на полі для гри в гольф ясного, бадьорого ранку.

Я лишився сам. Була вже майже друга година. З вікон великої кімнати, що виходили на терасу, час від часу долинали якісь навизначні загадкові звуки. Я обминув студента Джордан, котрий намагався втягти мене в розмову на гінекологічні теми, яку він провадив з двома хористками, — і ввійшов до будинку.

У великій кімнаті було повно людей. Одна з дівчат у жовтому грала на роялі, і поряд неї, стоячи, співала висока рудоволоса молода особа, солістка відомого ансамблю. Вона випила чимало шампанського і тепер, співаючи, дійшла помилкового висновку, що життя її зовсім, зовсім нещасливе, а тому вона не тільки співала, а й невітно ридала. Кожну паузу в співі вона заповнювала уривчастим, здушеним схлипуванням, після чого виводила пісню далі тремтливим сопрано. З її очей лилися сльози, хоч і не так картинно, як годилося б, бо, звисаючи на густо нафарбованих віях, вони набували чорнильного кольору і далі стікали вже повільними чорними струмочками. Якийсь жартун запропонував, щоб

вона співала по нотах, написаних на її обличчі; почувши це, вона здійняла догори руки, впала в крісло й умить поринула в глибокий п'яний сон.

— Вона тут посварилася з паном, який називає себе її чоловіком,— пояснила дівчина, що стояла поряд зі мною.

Я озирнувся довкола. Більшість дам, які ще лишалися тут, сварилися тепер з панами, що, очевидно, називали себе їхніми чоловіками. Навіть у товаристві Джордан, отому секстеті з Іст-Егга, панував розбрат. Один з чоловіків аж надто захопився розмовою з молодого акторкою; його дружина спочатку статечно вдавала, ніби це її зовсім не обходить і навіть потішає, але врешті не витримала й перейшла до флангових атак — раз у раз вона виростала раптом над його плечем і, мінячись, мов розгніваний діамант, сичала йому в вухо:

— Ти ж обіцяв!..

А втім, не тільки вітрогони чоловічої статі відмовлялись їхати додому. В передпокої точилася суперечка між двома сміховинно тверезими чоловіками та їхніми глибоко обуреними жінками. Жінки скаржились одна одній трохи верескливими голосами:

— Як тільки він помічає, що мені весело, відразу тягне мене додому.

— Зроду не бачила такого егоїста.

— Чомусь ми завжди мусимо йти перші.

— І ми теж.

— Але сьогодні ми майже останні,— несміливо мовив один з чоловіків.— Вже навіть оркестр поїхав півгодини тому.

У відповідь залунали дружні звинувачення в нечуйаній бездушності, і суперечка завершилася нетривалою боротьбою, в якій перемогли чоловіки: вони підхопили своїх дружин на руки і, хоч як ті хвицались і дряпалися, винесли їх надвір.

Коли я ввійшов до передпокою по свого капелюха, на дверях бібліотеки з'явилися Джордан Бейкер і Гетсбі. Він схвилювано казав їй щось на прощання, але тут кілька гостей підійшли до нього, і обличчя його враз закам'яніло в світській усмішці.

Супутники Джордан уже стояли біля виходу й нетерпляче гукали до неї, але вона зупинилася, щоб потиснути мені руку.

— Я щойно вислухала дивовижну історію,— прошепотіла вона.— Ми довго там пробули?

— Та, мабуть, з годину.

— Просто дивовижна історія,— неуважливо повторила вона.— Але я заприсяглася, що нікому її не розповім, тож не буду вас інтригувати.— Вона мило позіхнула мені просто в обличчя.— Ви б навідалися до мене... Телефон є в довіднику... Під ім'ям місіс Сігурні Гауорд... Це моя тітка...— Вже на ходу, біжачи до виходу, вона злегка махнула мені на прощання засмаглою рукою і зникла в натовпі коло дверей.

Трохи збентежений тим, що мій перший візит так затягся, я підійшов до Гетсбі, який стояв в оточенні останніх гостей. Я хотів пояснити, що намагався розшукати його відразу, як прийшов, і перепросити за нетактовність у розмові в саду.

— Та що ви, що ви,— урвав він мене.— Викиньте це з голови, друже.— В цьому фамільярному виразі було не більше фамільярності, ніж у заспокійливому дотику його долоні до мого плеча.— І не забудьте: завтра о дев'ятій ранку ми з вами вирушаємо в політ на гідроплані.

Аж раптом голос лакея з-за спини:

— Вас викликає Філадельфія, сер.

— Зараз підійду. Скажіть, хай почекають хвилюк... На добраніч.

— На добраніч.

— На добраніч.— Він усміхнувся, і мені раптом здалося, що він радіє з того, що я йду від нього одним з останніх, що він хотів цього.— На добраніч, друже... На добраніч.

Але спускаючись сходами, я побачив, що вечірка ще не скінчилася. Попереду, кроків за п'ятдесят, фари десятка автомобілів освітлювали химерне, хаотичне видовище. В придорожній канаві, задерши догори правий бік, якому під зім'ятим капотом бракувало колеса, спочивав новенький двомісний автомобіль, який щойно від'їхав від будинку Гетсбі. Гострий виступ муру пояснював, чому відскочило колесо, над яким тепер зібралось кілька вельми зацікавлених водіїв. Тим часом машини, з яких вони повискакували, затримали рух, і безладне, оглушливе гудіння клаксонів із затору, що утворився, збільшувало й без того галасливе сум'яття.

Якийсь чоловік у довгому пильовику вибрався з розбитої машини й тепер стояв посеред дороги і, зворуш-

ливо, зачудовано всміхаючись, переводив погляд з машини на колесо, а з колеса на глядачів.

— Ви бачили? — промовив він. — Ми вскочили в канаву.

Ця пригода, очевидно, безмежно здивувала його, і я впізнав спочатку оту незвичайну здатність дивуватись, а тоді і його самого — це був чоловік, якого ми застали в бібліотеці Гетсбі.

— Як це сталося?

Він знизав плечима й вирік:

— Я зовсім не знаюся на техніці.

— Але як це сталося? Ви налетіли на мур?

— Не питаєте мене, — відповів Совине Око, всім виглядом своїм показуючи, що вмиває руки. — Автомобіліст з мене кепський, власне, ніякий. Сталося — і край.

— Якщо ви недосвідчений водій, нащо було братися вночі за кермо?

— А я за нього і не брався! — обурено вигукнув він. — Хто вам казав, що я брався?

Всі довкола зацікавилися від жаху.

— Вам що — життя набридло?

— Дякуйте богам, що відбулися тільки колесом! Людина дає газ і навіть не береться за кермо!

— Ви не зрозуміли мене, — відказав злочинець. — За кермом сидів не я. Нас у машині було двоє.

У відповідь на цю приголомшливу заяву з багатьох грудей вихопилося тільки здушене «о-ох!» — і тут дверцята машини почали поволі відчинятися. Натовп (тепер це був уже натовп) мимоволі позадкував, і, коли дверцята зовсім відкинулися, запала гробова мовчанка. Потім дуже повільно, суглоб за суглобом, з розбитої машини виповзла бліда розхитана постать і почала невпевнено намацувати ґрунт лакованим черевиком неабиякого розміру.

Засліплений яскравим світлом фар, очманілий від безнастанного виття клаксонів, привид постояв, злегка заточуючись, і, коли погляд його зупинився нарешті на чоловікові в пильнику, незворушно запитав:

— Що с-сталося? Бензин с-скінчився, чи що?

— Та ви гляньте!

Кілька пальців показувало на ампутоване колесо. Він вступився в нього очима, а тоді звів погляд догори, неначе запідозрив, що воно звалилося з неба.

— Воно у вас відскочило, — пояснив хтось.

Він кивнув головою.

— С-спочатку я не помітив, що ми с-стоїмо.

Мовчанка. Потім, набравши в легені повітря й випроставши плечі, він діловито спитав:

— Хто-небудь з-знає, де тут можна за-заправитися?

Принаймні десятеро чоловіків (декотрі з них трималися на ногах не набагато краще за нього) заходилися втовкмачувати йому, що машину й колесо вже ніщо більше не зв'язує.

— З-здайте назад,— запропонував він, трохи поміркувавши.— Я с-спробую заднім ходом.

— Ви ж без колеса!

Він повагався, а тоді сказав:

— А чом би не с-спробувати.

Котячий концерт клаксонів досяг крещендо. Я завернув і газоном, навпростець, пішов додому. Коло живоплоту я озирнувся. Облатка місяця сяяла над особняком Гетсбі, повертаючи ночі її первісну красу; місяць виявився живучішим від гамору й сміху, що відзвучали в іще освітленому саду. Несподівана порожнеча струменіла тепер з вікон та широких дверей, огортаючи цілковитою самотністю постать господаря, що стояв на сходах, звівши руку в прощальному жесті.

Перечитавши написане, я бачу, що може скластися враження, ніби я жив тільки подіями цих трьох вечорів, відділених один від одного кількома тижнями. Насправді ж вони були для мене випадковими пригодами того насиченого враженнями літа й о тій порі цікавили мене куди менше, ніж мої особисті справи.

Дуже багато часу забирала в мене праця. Вранішнє сонце відкидало мою тінь на захід, коли я поспішав білими тісинами Нью-Йорка до своєї контори. Я знав на ім'я всіх інших клерків та молодих маклерів, разом з ними снідав у напівтемних, переповнених ресторанчиках сосисками з картопляним пюре, запиваючи їх кавою. Я закрутив навіть роман з однією дівчиною із Джерсі-сіті, яка працювала в нас у бухгалтерії, але її брат почав дивитися на мене вовком, тож коли в липні вона поїхала у відпустку, я скористався з цього, щоб поставити крапку.

Вечеряв я звичайно в Йельському клубі — чомусь для мене це була найбезрадісніша година дня,— а потім ішов нагору, до бібліотеки, й щонайменше годину сумлінно

працював, вивчаючи механізми інвестицій та кредитів. У клубі завжди пили-гуляли кілька нероб, але до бібліотеки вони не потикались, і працювалося там добре. Потім, якщо вечір був погідний, я влаштовував собі прогулянку по Медісон-авеню, повз старий готель «Меррей-Хілл», і, завернувши на Тридцять третю вулицю, виходив до Пенсільванського вокзалу.

Я починав любити Нью-Йорк, загадкову, збудливу жвавість його вечорів, безнастанне мигтіння людей та машин, яке так тішить допитливе око. Мені подобалося прогулюватися по П'ятій авеню, видивлятися в натовпі жінок з романтичною зовнішністю й уявляти собі, як за кілька хвилин я ввійду в життя тієї чи тієї з них, і ніхто про це не дізнається і не осудить мене. Іноді я подумки супроводжував їх додому, до паріжного будинку якогось таємничого завулку, і, перше ніж зникнути в теплій темряві за дверима, вони озирались і усміхались мені у відповідь на мою усмішку. А часом у сутінках того сповненого чарів міста мене раптом огортала туга самотності, яку я вгадував і в інших — в бідних молодих клерках, що тинялись від вітрини до вітрини, аби якось згаяти час до самотньої вечері в ресторанчику, — в молодих клерках, що тут, у цих приємках, марнували найкращі хвилини вечора й життя.

І пізніше, о восьмій, коли темними Сороковими вулицями до району театрів сунули гуркотливим потоком у п'ять рядів таксомотори, туга знову стискала мені серце. Під час зупинок перед світлофорами невиразні тіні в машинах схилялись одна до одної, і до мене долинали дзвінки голоси і сміх у відповідь на жарт, якого я не почув, і вогники сигарет стрибали в незрозумілих мені жестах. І я уявляв собі, що теж поспішаю кудись туди, де панує радість, і, поділяючи веселе збудження цих людей, я зичив їм щастя.

На якийсь час я згубив з очей Джордан Бейкер, але в розпалі літа зустрів її знову. Спершу мені просто подобалося бувати з нею на людях, тішитися відблиском слави відомої на всю Америку чемпіонки з гольфу. Потім з'явилось і щось більше. Ні, то було не кохання, а, сказати б, ніжна, співчутлива цікавість. Мені здавалося, що за гордовитою, знудженою гримаскою щось ховається — адже будь-яке позерство виростає з, може, й не усвідомленого спочатку прагнення щось приховати, — і врешті я зрозумів, про що йдеться. Одного разу,

коли ми приїхали в гості до знайомих в Уорік, вона залишила під дощем чужу машину з відкинутим верхом, а потім вигадала якусь брехню — і тут у пам'яті моїй раптом виринула та чутка про неї, якої я не міг пригадати, коли Дейзі знайомила нас. Під час першого великого змагання з гольфу, в якому вона брала участь, сталася історія, що мало не потрапила до газет: її звинуватили в тому, що у півфіналі вона нібито крадькома пересунула свій м'яч на кращу позицію. Це пахло неабияким скандалом, та врешті справу зам'яли. Хлопець, що носив ключки, відмовився від своєї заяви, а другий — і останній — свідок визнав, що міг і помилитись. Але той інцидент, разом з іменем спортсменки, лишився десь на денці моєї пам'яті.

Джордан Бейкер інстинктивно уникала розумних, бувалих людей, і тепер я збагнув чому: вона почувала себе впевненіше в товаристві тих, кому навіть на думку не спадає, що хтось здатен порушити загальноприйняті норми поведінки. Вона була невиправно брехлива. Вона не визнавала того, що обставини можуть бути сильніші за неї і, гадаю, з ранньої молодості почала вдаватися до негідних учинків, які дозволили їй дивитися на світ з отієї холодною, визивною посмішкою і водночас потурати примхам свого міцного, пружного тіла.

Мене це не обходило. Брехливість у жінці — вада, якої ніколи не засуджуєш надто суворо; я злегка пошкодував, а потім облишив думати про це. Саме під час тих відвідин ми мали цікаву розмову щодо шоферської етики. Почалося з того, що, коли ми проминали групу робітників, вона крилом зірвала в одного з них гудзика з куртки.

— Ну, хто ж так водить! — обурився я. — Або ж будьте обережні, або не сідайте за кермо.

— Я обережна.

— Аж ніяк.

— Ну, то інші обережні, — безтурботно відповіла вона.

— А до чого тут це?

— Вони даватимуть мені дорогу, — пояснила вона. — Щоб сталося зіткнення, потрібні двоє.

— А що як вам трапиться хтось такий самий необережний, як ви?

— Сподіваюсь, не трапиться, — відповіла вона. — Я терпіти не можу необережних людей. Ось чому мені подобається ви.

Її сірі примружені очі дивилися не на мене, а на дорожку, але вона навмисне змістила щось у наших стосунках, і на мить мені здалося, що я кохаю її. Але я людина розважлива, обтяжена багатьма засадами, які діють мов гальма на мої бажання, і я твердо вважав, що передусім повинен до кінця розялутати той клубок удама. Раз на тиждень я писав туди листи, підписуючись: «Твій Нік», але думаючи про ту дівчину, згадував тільки світлі вусики поту, що виступали над її верхньою губою, коли вона грала в теніс. Та все ж таки щось з'єднувало нас, і цей нам самим неясний зв'язок треба було тактовно розірвати, щоб я знову міг почувати себе вільним.

Кожна людина приписує собі принаймні одну з основних чеснот; от і я особисто вважаю себе одним з небагатьох відомих мені порядних людей.

Розділ четвертий

Щонеділі вранці, коли церковні дзвони ще лунали в прибережних містечках, вищий світ разом з небесним світилом повертався до садиби Гетсбі й веселими блискітками розсипався на його травнику.

— Він бутлегер,— перемовлялись юні дами, втішаючись смаком його коктейлів і пахощами його квітів.— Він небіж Гінденбурга й троюрідний брат самого сатани, і він убив чоловіка, який ладен був викрити його. Зірви мені гарненьку троянду, золотко, й налий мені ще ковточок у той кришталевий келих.

Колись я почав записувати між рядками залізничного розкладу імена гостей, що бували в містера Гетсбі того літа. На розкладі зазначено: «Чинний з 5 липня 1922 року», він давно застарів і вже розсипається. Але вицвілі записи все ще можна розібрати, і вони краще, ніж мої поверхові спостереження, покажуть вам, які люди користувалися гостинністю Гетсбі, люб'язно віддячуючи подареві тим, що нічогосінько про нього не знали.

Отже, з Іст-Егга приїздили Честери-Беккери, і Лічі, й добродій на прізвище Бансен, з яким я познайомився ще в університеті, й доктор Вебстер Сівет, той самий, що торік потонув десь у штаті Мен. І Горнбіми, й Віллі Вольтер з дружиною, і цілий клан Блекбаків, що завжди збиралися докупити десь у кутку й по-цапиному скидали

головою на кожного стороннього, що наближався до них. А також Ісмеї, й подружжя Крісті (цебто, точніше, Губерт Ауербах з дружиною містера Крісті), й Едгар Бівер з волоссям білим, як молоко, про якого кажуть, що він посивів одного зимового вечора без будь-яких на те причин.

Кларенс Ендайв, наскільки я пам'ятаю, теж був з Іст-Егга. Його я бачив тільки раз, він прийшов у білих бриджах і побився в саду з таким собі Етті, відомим пройдисвітом. З найвіддаленіших кутків острова приїздили з дружинами Чідлз, і О.Р.П. Шредер, і Стонуолл Джексон Ебремс (той самий, що переїхав із Джорджії), і Фішгард, і Ріплі Снелл. Снелл був там за три дні до того, як його ув'язнили, й так напився, що впав і заснув на під'їзній алеї, і автомобіль місіс Суетт — дружини Юліссіса Суетта — переїхав йому праву руку. Подружжя Денсів теж бувало там, і С.В. Вайтбейт, якому вже на той час переступило далеко за шістдесят, і Моріс А. Флінк, і Геммерхеди, й імпортер тютюну Білуга, й дочки того Білуги.

З Вест-Егга прибували Поули, і Малреді, і Сесіл Роубак, і Сесіл Шен, і Гулік, сенатор штату, і Ньютон Орчід, власник кіностудії «Філмз пар екселлянс», і Екгост, і Клайд Коген, і Дон С. Шварце (син), і Артур Маккарті — всі вони були так чи інакше пов'язані з кіно. А також Кетліпи, і Бемберги, і Г. Ерл Малдун, брат того самого Малдуна, який згодом задушив свою дружину. Навідувався туди й відомий імпресаріо Да Фонтано, а також Ед Легро, і Джеймс Б. Феррет («Самогон»), і подружжя Де Джонгів, і Ернест Ліллі — ці приїздили грати в карти, і якщо Феррета бачили в саду, то це означало, що він програвся і що завтра курс акцій компанії «Ассошіейтед Тракшн» трохи підвищиться.

Один якийсь Кліспрінджер бував там віддавна і так часто, що дістав прізвисько «Квартирант» — по-моєму, в нього взагалі не було власної домівки. З театральних кіл туди вчашали Гес Вейз, і Горас О'Даневен, і Лестер Майер, і Джордж Даквід, і Френсіс Булл. З Нью-Йорка приїздили також Кромі, і Бекгіссони, і Деннікери, і Рассел Бетті, і Коррігени, і Келлегери, і Дуери, і Скаллі, і С. В. Белчер, і Смерки, й молоді Квінни, що оце недавно розлучились, і Генрі Л. Палметто, який згодом вкоротив собі віку, кинувшись під поїзд підземки на станції «Таймс-сквер».

Бенні Макклінеген прибував завжди з четвіркою дівчат. Дівчата щоразу були інші, але напрочуд схожі одна на одну, і всім здавалося, що вони одні й ті самі. Я вже призабув, як їх звали — здається, Жаклін, а, може, Консуела, чи Глорія, чи Джун, чи Джуді, милозвучні ж прізвиська їхні походили від назв квітів чи місяців, а часом звучали й урочистіше, і ви впізнавали прізвиська знатного американського капіталіста; в разі, якщо ви починали розпитувати, виявлялося, що перед вами й справді його кузина.

Пригадую, що бачив там і Фаустіну О'Брайен — найменші, раз, — і дочок Бедекера, і молодого Бруера, того, якому на війні відстрілили ніс, і містера Олбраксберджера, і міс Хааг, його наречену, і Ардіту Фіц-Пітерс, і містера П. Джуетта, колишнього керівника Американського легіону, і міс Клодію Гіп у супроводі добродія, про якого казали, що він її шофер, і принца фон як його там — всі називали його герцогом, а ім'я його я забув чи, може, взагалі не знав.

Всі ці люди того літа бували в Гетсбі.

Десь наприкінці липня о дев'ятій ранку, шикарний автомобіль Гетсбі під'їхав вибоїстою алеєю до моїх дверей, і його клаксон гучно проспівав мелодію на три ноти. Гетсбі вперше завітав до мене — хоч на той час я вже двічі побував на його прийомах, літав на гідроплані і, піддавшись наполегливим умовлянням, ходив купатися на його пляж.

— Доброго ранку, друже. Я вирішив заїхати по вас — ви ж не забули, що ми сьогодні снідаємо разом у місті.

Він балансував, стоячи на приступці автомобіля, з тією розкутістю рухів, яка так властива американцям — певно, від того, що замолоду ми не знаємо тяжкої фізичної праці й не виструнчуємося, сидячи за партою, а ще більше — від невимушеної граційності наших нервових, поривчастих спортивних ігор. У Гетсбі ця властивість виявлялася в постійній рухливості, що порушувала звичайну стриманість його манер. Він ніколи не стояв спокійно — або вибивав дріб ногою, або нетерпляче стискав і розтискав кулак.

Він помітив, що я милуюся його машиною.

— Гарна, правда? — Він зіскочив з підніжжя, щоб я оглянув її в усій красі. — Ви хіба не бачили її раніше?

Я бачив її. Всі звертали на неї увагу. Вона була кремового кольору, вся сяяла нікелем, з її фантастично видовженого корпусу тут і там пихато випиналися відділення для капелюхів, відділення для харчів, відділення для інструментів, а численні шибки утворювали справжній лабіринт, у якому сонце віддзеркалювалося десятком разів. Умостившись за кількома шарами скла в такій собі теплиці із зеленої шкіри, ми рушили до міста.

Протягом того місяця я зустрічався з Гетсбі кілька разів і з прикрістю переконався, що мені з ним нема про що розмовляти. Тож моє перше враження від нього як від особи непересічної поступово стерлось, і він став для мене просто хазяїном таверни, що стояла поряд з моїм домом.

І ось тепер ця недоладна поїздка. Ще на півдорозі до Вест-Егга я помітив, що з Гетсбі робиться щось не те: він почав уривати посередині свої старанно вибудовані фрази й раз у раз збентежено поплескував себе по колінах, обтягнутих штанами кольору паленого цукру. А тоді нараз запитав:

— Скажіть, друже, що ви взагалі про мене думаєте?

Трохи ошелешений, я спробував відбутись загальними фразами, на які звичайно заслуговує таке запитання.

— Знаєте, давайте я сам розповім вам про своє життя,— перебив він мене.— Бо я не хотів би, щоб у вас склалося хибне уявлення про мене з отих пліток, які ви весь час чуєте.

Отже, йому відомо було, якими химерними звинуваченнями присмачуються розмови в його вітальнях.

— Я розповім вам святу правду! — Він підніс праву руку, немов закликаючи в свідки бога.— Я народився на Середньому Заході, в заможній родині. Батьків моїх уже немає в живих. Виріс я в Америці, але вчився в Оксфорді, за сімейною традицією. Всі мої предки віддавна вчилися в Оксфорді.

Він скося глянув на мене — і я зрозумів, чому Джордан Бейкер вирішила, що він бреше. Слова «вчився в Оксфорді» він проказав скоромовкою, немов боячись ними подавитися, немов вони вже колись застрявали йому в горлі. І сумнів цей підірвав мою довіру до нього, і я подумав: може, в його минулому і справді ховається якась зловісна таємниця?

— То ви з Середнього Заходу? — перепитав я, ніби недочувши.— Звідки саме?

— Із Сан-Франціско.
— Он як.
— Всі мої рідні померли, і я успадкував чималий капітал.

Сказано це було з такою урочистою скорботою, наче він і досі ще не міг примиритися з думкою про наглий кінець роду Гетсбі. Я навіть подумав був, чи не дурить він мене, але, глянувши на нього, переконався, що це не так.

— Якийсь час по тому я жив собі, наче молодий раджа, подорожував по столицях Європи — з Парижа до Венеції, з Венеції до Рима, — колекціонував коштовності, переважно рубіни, полював на великого звіра, займався трохи живописом, просто так, для себе, й намагався забути одну сумну історію, що сталася зі мною багато років тому.

Я насилу стримав недовірливий сміх. Розповідь його складалася з таких банальних, таких заялжених виразів, що в уяві моїй вона викликала тільки один образ: такого собі персонажа в тюрбані, що полює на тигрів у Булонському лісі, виділяючи з усіх пор тирсу замість поту.

— А потім почалася війна. Вірите, друже, я навіть зрадив їй — ліз під кулі, шукав смерті, та смерть мене не брала — я був мов зачарований. На фронт я пішов лейтенантом. В лісах Аргонна я з двома загонами кулеметників просунувся так далеко вперед, що обидва фланги в мене виявились оголеними — піхота залягла за півмилі позаду. Ми трималися там два дні і дві ночі, сто тридцять чоловік з шістнадцятьма «льюїсами», і коли наша піхота нарешті підійшла, то петлиці на трупах — на горах трупів перед нами — засвідчили, що ті солдати належали до трьох німецьких дивізій. Мене зробили майором, і всі союзницькі держави нагородили мене орденами — навіть Чорногорія, маленька Чорногорія з далеких берегів Адріатики!

Маленька Чорногорія! Він вимовив ці слова так, що вони зависли над ним у повітрі, й покивав їм головою, лагідно всміхаючись. Та його усмішка осягла всю бурхливу історію Чорногорії і висловила співчуття чорногорському народові в його героїчній боротьбі. Вона вмістила в себе оцінку всього того розвитку політичних подій, наслідком якого став цей дарунок від щирого сердечка Чорногорії. Мою недовіру витіснив захват: перед моїми

очима немовби горталися сторінки десятка ілюстрованих журналів.

Гетсбі сунув руку до кишені, й на руку мені впало щось металеве на муаровій стрічці.

— Ось цей — від Чорногорії.

На мій подив, орден виглядав як справжній. Я прочитав круговий напис: «Orderi di Danilo. Montenegro, Nicolas Rex»¹.

— Подивіться на зворотній бік.

Там було вигравірувано:

«Майорові Джею Гетсбі за мужність і героїзм».

— А ось іще одна річ, яку я завжди ношу з собою. На спомин про Оксфорд. Знято на подвір'ї Трініті-коледжу. Отой, що праворуч від мене, тепер — граф Донкастер.

На фотографії кілька молодиків у спортивних куртках стояли в небалих позах під аркою брами, на тлі цілого лісу готичних шпилів. Серед них був і Гетсбі, з виду трохи — але не набагато — молодший, з крикетною биткою в руці.

Отже, він казав правду. Мені уявилися тигрові шкури, що пламеніли в покоях його палацу на Великому каналі, уявилося, як він відчиняє скриньку, наповнену рубінами, щоб багряним блиском їхніх граней утамувати біль свого розбитого серця.

— Я хочу звернутися до вас сьогодні з одним великим проханням, — сказав він, задоволено ховаючи в кишеню свої сувеніри. — Через те й вирішив розповісти вам трохи про себе. Щоб ви не думали, ніби я якийсь там нуль без палички. Розумієте, я весь час маю справу з чужими людьми, бо таке в мене життя: кочую з місця на місце, намагаючись забути одну сумну історію, яка зі мною сталася. — Він повагався. — Сьогодні ви почувете її.

— За сніданком?

— Ні, пізніше. Я випадково довідався, що у вас на сьогодні призначена зустріч з міс Бейкер.

— Цебто ви хочете сказати, що закохалися в міс Бейкер?

— Та ні, друже, зовсім ні. Але міс Бейкер люб'язно погодилася поговорити з вами на цю тему.

Я не мав анінайменшого уявлення, про яку «тему» йдеться, і все це не так зацікавило мене, як роздрату-

¹ «Орден Данила. Чорногорія, король Микола» (лат.).

вало. Я запросив Джордан на чашку чаю зовсім не для того, щоб вести розмови про містера Джея Гетсбі. Я не сумнівався, що прохання його виявиться від початку й до кінця безглуздом, і на мить навіть пошкодував, що погодився місяць тому приєднатись до велелюдного на-товпу в його саду.

Він не вимовив більше жодного слова. Що ближче ми під'їздили до міста, то коректнішим він робився. Ми проминули Порт-Рузвельт з оперезаними червоною лінією океанськими суднами й помчали бруківкою припортових нетрів повз темні, але не безлюдні шинки в збляклій позолоті дев'яностих років. Потім обабіч відкрилася Долина Жужелиці, і я встиг помітити розпашілу місєс Вільсон, яка енергійно налягала на важіль бензоколонки.

На розпростертих, мов у птаха, крилах, засліплюючи сонячними зайчиками все довкола, ми пролетіли половину кварталів Асторії — але тільки половину, бо коли в'їхали між опорні стовпи надземної залізниці, я почув знайому тріскотняву мотоцикла, і нас наздогнав розлючений полісмен.

— Все гаразд, друже! — вигукнув Гетсбі. Він загальмував, витяг з гамана якусь білу картку й помахав нею перед носом полісмена.

— Все гаразд, — погодився той, доторкнувшись пальцями до кашкета. — Тепер я знатиму вашу машину, містере Гетсбі. Прошу пробачення.

— Що це ви йому показали? — спитав я. — Оксфордську фотографію?

— Я зробив колись послугу шефові поліції, і відтоді щороку одержую від нього на різдво поздоровчу листівку.

Ми виїхали на великий міст, потік машин миготів на сонці, що сяяло з-поміж ферм, а по той бік річки поставало місто — біле громаддя цукрових конусів та брил, споруджених чиеюсь волею на гроші, що не пахнуть. З мосту Квінсборо Нью-Йорк завжди бачиш ніби вперше, він ніби вперше беззастережно обіцяє тобі всі дива й краси світу.

Повз нас проїхав катафалк, завалений квітами, за ним — дві карети із запнутими завісками й кілька менш похмурих екіпажів для приятелів. У приятелів були скорботні очі, коротка верхня губа виказувала вихідців із Південно-Східної Європи, і, відчуючи на собі їхні

погляди, я порадів, що пишна краса машини Гетсбі порушила жалобну урочистість їхніх думок. На Блеквелс-айленді ми обминули лімузин, у якому білий шофер віз трьох розчепурених негрів, двох кавалерів і дівчину. Я голосно зареготав, коли вони, зблиснувши білками очей, ковзнули по нашій машині зверхніми, суперницькими поглядами.

«Тут, за мостом, усе можливе,— подумав я.— Геть усе...»

Навіть Гетсбі міг тут з'явитися, ні в кого не викликаючи подиву.

Гомінкий полудень. Ми домовилися зустрітися і посідати в добре провітрюваному підвальчику на Сорок другій вулиці. Поморгавши, при звичаївшись після яскравого сонячного світла до мороку вестибюля, я нарешті побачив Гетсбі — він стояв і розмовляв з якимось чоловіком.

— Містере Каррауей, познайомтеся — мій приятель містер Вольфсгайм.

Малий на зріст єврей з плескатим носом звів велику голову й наставив на мене два лискучих жмутики волосся, що пишно кущилося в його ніздрях. За мить я розрізнив у напівтемряві його очі.

— ...тож я тільки раз глянув на нього,— сказав містер Вольфсгайм, поважно потискуючи мою руку,— і як по-вашому, що я зробив?

— Що? — ввічливо поцікавився я.

Але запитання, очевидно, призначалося не мені, бо він зразу ж випустив мою руку й націлив свого виразного носа на Гетсбі.

— Я віддав гроші Кетспо й сказав: «Кетспо, не платіть йому ні цента, поки він не заткне свого рота». І він таки заткнув рота! Зразу!

Гетсбі взяв нас обох під руки й повів до ресторанного залу, і містер Вольфсгайм, проковтнувши наступну фразу, занурився в стан сомнамбулічної відчуженості.

— Віскі з содовою? — спитав метрдотель.

— Приємний ресторанчик,— сказав містер Вольфсгайм, роздивляючись на пуританських німф на стелі.— Але мені більше подобається той, через дорогу.

— Так, віскі з содовою,— кивнув Гетсбі, а тоді відказав містерові Вольфсгайму: — Там надто задушно.

— І задушно, і тісно,— сказав містер Вольфсгайм.— Зате скільки спогадів!

— Це ви про який ресторан? — спитав я.

— Старий «Метрополь».

— Старий «Метрополь»,— еумовито вирік містер Вольфсгайм.— Скільки облич, яких ніколи більше не побачиш. Скільки друзів, яких уже нема в живих. Повік не забуду тієї ночі, коли там застрелили Розі Розенталя. Нас було шестеро за столом, і цілу ніч Розі їв і пив — і як їв! Як пив! Аж ось десь над ранок підходить до нього офіціант і каже: «Вас там при вході хтось питає» — а в самого, бачу, обличчя якесь дивне. «Іду»,— відповідає Розі й хоче підвестись, але я йому не даю, смикаю назад у крісло й кажу: «Що це за штучки, Розі, як ти потрібен якомусь сучому синові, то нехай він заходить сюди, а ти звідси не виходь, ясно?» Було вже по четвертій, якби не спущені штори, то ми вже бачили б, як світає.

— І що ж він — вийшов? — простодушно спитав я.

— Звісно, вийшов.— Містер Вольфсгайм обурено зблиснув на мене носом.— На порозі ще озирнувся і сказав: «Дивіться, щоб офіціант не забрав моєї кави». І тільки-но він ступив на тротуар, йому вгатили три кулі в його набите черево й дали газу.

— Чотирьох з них потім посадовили на електричний стілець,— пригадав я.

— З Беккером — п'ятьох.— Його ніздрі допитливо скинулися на мене.— То вас, я чув, цікавлять ділові пропавшиці?

Вражений таким несподіваним переходом, я розгубився. За мене відповів Гетсбі.

— Ні, ні! — вигукнув він.— Це не той.

— Не той? — Містер Вольфсгайм був очевидно розчарований.

— Це просто мій приятель. Я ж вам казав, про того ми поговоримо іншим разом.

— Вибачаюсь,— мовив містер Вольфсгайм.— Я прийняв вас за іншого.

Нам подали соковиту піджарку, і містер Вольфсгайм, забувши про зворушливі переваги старого «Метрополя», з лютою вправністю заходився їсти. Водночас очі його дуже повільно оглядали весь зал; на завершення цього кругового огляду він озирнувся й подивився на тих, хто

сидів позад нього. Певно, якби не моя присутність, він зазирнув би й під наш стіл.

— Слухайте, друже,— сказав Гетсбі, нахилиючись до мене.— Я, здається, розсердив вас сьогодні вранці в машині?

Я побачив уже знайому усмішку, але цього разу не піддався на неї і відповів:

— Я не люблю загадок і не розумію, чому ви не можете сказати відверто, що вам від мене потрібно. Навіщо вплутувати в усе це міс Бейкер?

— Повірте, ніяких підступів тут нема,— запевнив він мене.— Зрештою, ви самі знаєте, міс Бейкер — справжня спортсменка, з нею якась там нечесна гра просто неможлива.

Раптом він глянув на свій годинник, зірвався на ноги й вискочив із залу, залишивши мене сам на сам з містером Вольфсгаймом.

— Йому треба подзвонити,— сказав містер Вольфсгайм, постеживши за ним очима.— Чудовий хлопець, правда? І з виду приємний, і джен'тльмен до самих кісток.

— Так.

— Він закінчив Авксфорд.

— Еге ж.

— Він закінчив Авксфордський університет в Англії. Ви знаєте, що таке Авксфордський університет?

— Та чув, що є такий.

— Це один з найславетніших університетів у світі.

— А ви давно знайомі з Гетсбі? — спитав я.

— Кілька років,— відповів він не без гордості.— Я мав приємність познайомитися з ним зразу після війни. Вірите, якусь годину з ним побалакав — і зрозумів, що переді мною прекрасно вихована людина. «Ось,— сказав я собі,— ось кого можна спокійно запросити до себе додому й познайомити з мамою і сестрою».— Він помовчав.— Я бачу, ви дивитеся на мої запонки.

Доти я не дивився на них, але тепер глянув. Запонки були зроблені з кусочків білої кістки напрочуд знайомої форми.

— Справжні людські зуби,— пояснив він.— Найкращі зразки.

— Невже! — я придивився уважніше.— Це ж треба!..

— Еге ж,— він заправив манжети в рукави піджака.— Еге ж, Гетсбі дуже делікатний щодо жінок. На дружину свого приятеля він навіть не гляне.

Коли той, хто викликав у нього цю інстинктивну довіру, повернувся до нашого столу, містер Вольфсгайм одним духом випив каву й підвівся.

— Ми чудово поснідали, хлопці,— сказав він.— А тепер я втечу, щоб не зловживати вашою гостинністю.

— Посидьте ще трохи, Мейере,— сказав Гетсбі, не дуже наполегливо.

Містер Вольфсгайм підніс руку, немовби благославляючи нас.

— Ви дуже люб'язні, але ми належимо до різних поколінь,— урочисто мовив він.— У вас свої розмови — про спорт, про дівчат, про...— Ще одним помахом руки він замінив той третій іменник.— А мені вже п'ятдесят, тож я вам тільки заважатиму.

Коли він потискав нам руки, а потім ішов до виходу, кінчик його трагічного носа тремтів. Я подумав: чи не образив я його якимсь необережним словом?

— Він іноді робиться надто сентиментальним,— пояснив Гетсбі.— Сьогодні в нього, видно, саме такий день. А взагалі його в Нью-Йорку всі знають, а надто на Бродвеї.

— Хто він, актор?

— Ні.

— Зубний лікар?

— Мейер Вольфсгайм? Ні, він гравець.— Гетсбі повагався, а тоді незворушно додав.— Це він у тисяча дев'яťсот дев'ятнадцятому році провів оту махінацію на чемпіонаті з бейсболу.

— Не може бути!

Я був приголомшений. Я пам'ятав, звичайно, ту скандальну історію з бейсбольним чемпіонатом дев'ятнадцятого року, але ніколи не замислювався над тим, як вона сталась, а якби замислився, то просто вирішив би, що вона сталася сама собою, як наслідок якогось неминучого збігу обставин. Мені й на думку не спадало, що одна людина здатна зіграти на довір'ї п'ятдесяти мільйонів чоловік з цілеспрямованістю грабіжника, що зламає сейф.

— Як же він спромігся зробити таке? — спитав я по хвилині.

— Скористався з нагоди, та й по всьому.

— А чому його не ув'язнили?

— Не змогли нічого довести, друже. Не такий він простак, щоб дати себе зловити.

Я на поліг на тому, щоб оплатити рахунок. Беручи в офіціанта здачу, я раптом помітив у другому кінці переповненого залу Тома Б'юкенена.

— Підійдімо на хвилику туди, — сказав я. — Мені треба привітатись із знайомим.

Побачивши нас, Том підхопився і пішов назустріч.

— Куди ти зник? Чому не дзвониш? — вигукнув він. — Дейзі страшенно ображається на тебе.

— Знайомтеся: містер Гетсбі — містер Б'юкенен.

Вони коротко потисли один одному руки, і я помітив, що обличчя Гетсбі зробилось напруженим, незвично збентеженим.

— Що в тебе взагалі чути? — допитувався Том. — І як тебе занесло аж сюди, в таку далечинь?

— Ми тут снідали з містером Гетсбі.

Я озирнувся, але містера Гетсбі вже не було.

— Одного ранку в жовтні сімнадцятого року... — розповідала мені за кілька годин по тому Джордан Бейкер, сидючи напрочуд рівно на стільці з прямою спинкою в чайній готелю «Плаза» — ... я бродила по місту, раз у раз сходячи з тротуару на газон. Іти по траві мені подобалося більше, бо я була взута в англійські туфлі на гумових шипах, що вгрузали в м'який ґрунт. На мені була також нова картата спідничка, й коли вітер трохи задирав її, червоно-біло-сині прапори на всіх будинках напинались і невдоволено ляскали.

Найбільший прапор і найбільший газон були перед домом Дейзі Фей. Їй тоді саме виповнилося вісімнадцять — на два роки більше, ніж мені, — і в жодної дівчини в Луїсвіллі не було стількох залицяльників, як у неї. Вона вдягалася в усе біле, мала двомісний білий автомобіль, і цілий день у неї вдома дзвонив телефон, і молоді офіцери з Кемп-Тейлора палко домагалися честі провести з нею вечір — «ну хоч би годинку!»

Того ранку, підходячи до її дому, я побачила, що білий автомобіль стоїть коло бровки і в ньому сидить Дейзі з незнайомим мені лейтенантом. Вони були так захоплені одне одним, що Дейзі помітила мене, лише коли я вже порівнялася з ними.

— Привіт, Джордан! — несподівано гукнула вона. — Підійди-но, будь ласка, сюди.

Мені полестило, що вона хоче побалакати зі мною, бо з-поміж усіх старших дівчат вона мені подобалася

найбільше. Вона спитала, чи не йду я до Червоного Хреста робити корпію. Я відповіла ствердно. То чи не можу я переказати, щоб її там сьогодні не чекали? Поки Дейзі говорила, офіцер дивився на неї так, як кожна дівчина мріє, щоб на неї дивились, і через те, що мені це видалося дуже романтичним, я назавжди запам'ятала ту зустріч. Звали офіцера Джей Гетсбі, і відтоді я чотири роки його в очі не бачила — тож коли ми зустрілися на Лонг-Айленді, мені навіть на думку не спало, що це той самий Гетсбі.

Було те в сімнадцятому році. А наступного року в мене самої вже з'явилися залицяльники, а до того ж я почала брати участь у змаганнях, і ми з Дейзі бачилися рідко. Вона водилася з трохи старшою компанією — якщо водилася з ким-небудь узагалі. Про неї ходили якісь химерні чутки: ніби одного зимового вечора мати застала її за пакуванням валізи — Дейзі збиралася їхати до Нью-Йорка, прощатися з якимсь військовим, що вирушав за океан. Її врешті не пустили, але по тому вона кілька тижнів не розмовляла із своїми батьками. І більше вже не фліртувала з військовими, зустрічалася тільки з хлопцями, яких через короткозорість чи плоскостопість не брали до армії.

Проте наступної осені вона вже знову була такою, як колись, веселою і компанійською. Незабаром після перемир'я батьки влаштували її перший бал, і в лютому пішла чутка, ніби вона заручена з якимось хлопцем із Нового Орлеана. А в червні вона одружилася з Томом Б'юкененом з Чікаго, і такого бучного весілля в Луїсвіллі, кажуть, не було. Том прибув із сотнею гостей — чотири спеціальних вагони! — найняв цілий поверх у готелі «Мюльбах» і напередодні весілля подарував Дейзі перлове намисто, що коштувало триста п'ятдесят тисяч доларів.

Я була дружкою Дейзі. За півгодини до початку дівнич-вечора я зайшла до неї в кімнату й бачу — вона лежить на ліжку в своїй розквітчаній сукні, гарна, як червнева ніч, і п'яна як чіп. В одній руці тримає пляшку сотерну, а в другій — якогось листа.

— Поздор-ров мене, — пробурмотіла вона. — Оце вперше в житті впилася, і як мені хор-роше, як хор-роше!

— Дейзі, що сталося?

Я не на жарт злякалась, бо доти ще не бачила жодної дівчини в такому стані.

— Зар-раз, люба, зар-раз,— вона покопалася в кошику для сміття, що стояв коло неї на ліжку, й витягла перлове намисто.— Віднеси це вниз і віддай, кому треба. І скажи їм усім, що Дейзі пер-редумала. Так і скажи: «Дейзі пер-редумала».

І ну плакати — боже, як вона плакала! Я вискочила з кімнати, розшукала покоївку її матері, ми замкнули двері й затягли Дейзі до холодної ванни. Вона не випускала з рук того листа. Навіть у ванні — зібгала в мокру кульку й тримала в кулаці. Дозволила мені покласти його до мильниці лише тоді, коли побачила, що він розлазиться грудками.

Але жодного слова більше вона не вимовила. Ми дали їй понюхати нашатирую, поклали лід на голову, а потім знову натягли на неї сукню, й за півгодини, коли ми вийшли з нею до гостей, вона мала те намисто на шії, й інцидент був вичерпаний. Наступного дня о п'ятій вона, не змигнувши оком, повінчалася з Томом Б'юкененом і вирушила в тримісячну весільну подорож по південних морях.

Я навідалася до них у Санта-Барбарі, коли вони вже повернулись, і, пам'ятаю, аж здивувалася, бо зроду не бачила, щоб жінка була так закохана у власного чоловіка. Він на якусь хвилю виходить із кімнати, а вона вже занепокоєно роззирається й питає: «Де Том?» — і не може ні на чому зосередитися, поки він не з'явиться на порозі. На пляжі вона, бувало, годинами сиділа, тримаючи його голову в себе на колінах, гладила йому пальцями повіки й, здавалося, не могла ним намилюватися. Це була зворушлива пара — знаєте, дивишся на них, і мимоволі всміхаєшся, і на душі тепло. Це було в серпні. А за тиждень по моему від'їзді із Санта-Барбари Том уночі на Вентурській дорозі врізався у фургон — так, що в його машини аж колесо відскочило. Дівчина, що була з ним, теж потрапила в газети, бо виявилось, що в неї зламана рука. Це була покоївка з готелю в Санта-Барбарі.

В квітні наступного року в Дейзі народилася дочка, й вони виїхали на рік до Франції. Там ми два-три рази зустрічалися — в Канні, у Довілі, а потім вони повернулися додому й оселилися в Чикаго. Дейзі там, як ви знаєте, прийняли дуже добре. Компанія в них була безпутна — золота молодь, гультаї, баламути, але Дейзі змогла зберегти бездоганну репутацію. Може, завдяки тому,

що вона не п'є. Це велика перевага — лишатися тверезою в п'яному товаристві. Не набалакаєш зайвого і, головне, можна собі дозволити який-небудь фортель, коли всі довкола повпивалися так, що вже нічого не бачать і не тямлять. А може, Дейзі взагалі ні з ким не крутила романів — хоч є в її голосі щось таке...

Ну, а місяця півтора тому вона раптом знову почула прізвище Гетсбі, вперше за всі ці роки. Було це, коли я спитала — пригадуєте? — чи не знайомі ви в своєму Вест-Еггу з Гетсбі. Після того, як ви поїхали додому, вона зайшла до мене в кімнату, розбудила мене й спитала, що то за Гетсбі, про якого я згадувала, і коли я спросоння описала його, вона якимсь дуже дивним голосом сказала, що це, напевно, той самий, з яким вона була колись знайома. І лише тоді я збагнула, що Гетсбі — це ж і є отой офіцер у її білому автомобілі.

На той час, коли Джордан Бейкер закінчувала свою розповідь, ми вже залишили «Пласу» й з півгодини катались у фаєтоні по алеях Центрального парку. Сонце встигло сховатися за високими житлами кінозірок на П'ятдесятих вулицях західних кварталів, і дзвінкі дитячі голоси дзвеніли, мов цвіркуни в траві, виспівуючи:

Я шейх Арабістану,
А ти моя кохана.
В твоє шатро прийду я,
Як тільки ніч настане.

— Дивний збіг обставин, — сказав я.

— Ніякого збігу обставин тут немає.

— Цебто як?

— Гетсбі купив той будинок, бо знав, що Дейзі мешкає поблизу, по той бік затоки.

Отже, тієї червневої ночі він здійснював свій погляд не тільки до зірок! Раптом я побачив живу людину, що доти була закута в безглуздо пишний обладунок.

— Він просив спитати у вас, — вела далі Джордан, — чи не погодилися б ви коли-небудь запросити Дейзі до себе в гості й чи не міг би він тоді завітати до вас на часинку.

Скромність цього прохання приголомшила мене. Він чекав п'ять років, купив справжній палац, на казкове саяво якого зліталися хмари всілякої мошви — і все заради того, щоб мати можливість колись «завітати на часинку» до чужого дому.

— Невже заради такого дріб'язку треба було розповідати мені всю цю історію?

— Він боїться схибити, адже він так довго чекав. Боїться, що ви можете образитись. Зрештою, колупніть його трохи глибше, й ви побачите звичайнісінького дикуна.

Мені ще не все було ясно.

— А чому він вас не попросив улаштувати цю зустріч?

— Бо хоче, щоб Дейзі побачила його дім,— пояснила Джордан.— А ви мешкаєте поряд.

— Он як!

— Певно, він весь час сподівався, що вона з'явиться на якомусь його бенкеті,— вела далі Джордан.— Але вона не з'являлась. Тоді він почав ніби мимохідь згадувати її ім'я в розмовах, шукаючи спільних знайомих, і першою виявилась я. Ну, а розповів він мені все того вечора, коли прислав по мене лакея. Чули б ви, як він заходив то з одного боку, то з другого, перше ніж дійшов до суті справи. Я, звісно, відразу запропонувала влаштувати сніданок у Нью-Йорку, але його аж пересмикнуло. «Я не хочу влаштовувати ніяких таємних побачень! — заявив він.— Я хочу просто зустрітись з нею в гостях у сусіда». Коли я сказала, що ви з Томом давні приятелі, він уже ладен був дати відбій. Він майже нічого не знає про Тома, хоч каже, що всі ті роки переглядав цікагські газети, сподіваючись натрапити на якусь згадку про Дейзі.

Вже посутеніло, і коли ми в'їхали під місток, я обняв золотаві плечі Джордан, злегка притис її до себе й запропонував повечеряти разом. І Дейзі, і Гетсбі раптом перестали цікавити мене, а їхнє місце зайняла ця охайна, міцна, обмежена особа, проповідниця всеосяжного скептицизму, що в цю мить граційно відкинулася на мою руку. В голові моїй п'яно, шпарко застукотіли десь почуті слова: «Є тільки ті, що женуться, і ті, що тікають, витривалі й знесилені».

— Дейзі теж треба мати щось у житті,— прошепотіла Джордан.

— А сама вона хоче побачитися з Гетсбі?

— Вона не повинна нічого знати. Гетсбі не хоче, щоб вона знала. Ви просто запрошуєте її на чашку чаю.

Ми проминули стіну темних дерев, і в парк улилося ніжне хистке світло фасадів П'ятдесят дев'ятої вулиці. На відміну від Гетсбі й Тома Б'юкенена, я не мав

дівчини, чий безтілесний образ витав би серед темних карнизів та сліпучих вогнів реклами, а тому я міцніше стис в обіймах ту, що сиділа поряд. Блідий зневажливий рот усміхнувся мені, і я пригорнув її до себе ще міцніше, так, що наші уста зустрілися.

Розділ п'ятий

Повертаючись тієї ночі до себе у Вест-Егг, я неабияк злякався, вирішивши, що мій будинок горить. Друга година ночі, а увесь кінець мису охоплений загровою, कुщі відсвічують примарним світлом, дроти між стовпами мерехтливо зблискують. Та коли таксі завернуло за ріг, я побачив, що це будинок Гетсбі сяє всіма вогнями від вежі до підвалів.

Спочатку я подумав був, що там відбувається черговий бенкет і буйні веселощі завершуються грою в хованки чи в сардинки¹, яка розлилася по всіх приміщеннях. Але чому тоді не чути ніякого галасу? Тільки вітер шумить у деревах, розгойдує дроти, і світло у вікнах то гасне, то спалахує, неначе будинок підморгує комусь у нічній темряві...

Коли моє таксі, фуркочучи, поїхало геть, я побачив Гетсбі — він ішов до мене по траві.

— Ваш будинок виглядає як павільон Всесвітньої виставки,— сказав я йому.

— Справді? — Він неуважливо озирнувся.— Це я провів невеличкий іспекційний обхід. Слухайте, друже, давайте прокатаємося на Коні-Айленд. Моею машиною.

— Уже пізно.

— То, може, поплаваємо в басейні? Я за все літо ще жодного разу в ньому не плавав.

— Мені вже час спати.

— Ну, як хочете.

Він чекав, видно, насилу стримуючи хвилювання.

— Міс Бейкер розмовляла зі мною,— сказав я нарешті.— Завтра я подзвоню Дейзі й запрошу її на чашку чаю.

— А, добре,— сказав він недбало.— Тільки мені не хотілося б завдавати вам клопоту.

— Який день буде для вас найзручніший?

¹ Гра, наприкінці якої всі учасники опиняються в «домі», напханому, як коробка сардин.

— Який день буде найзручніший для вас? — квапливо виправив він мене.— Повірте, я справді не хотів би завдавати вам клопоту.

— Може, післязавтра?

З хвилину він розмірковував. Потім невпевнено зауважив:

— Треба б підстригти газон.

Ми обидва подивилися туди, де проходила чітка межа між моїм занедбаним, кошлатим травником і його темнішою, бездоганно рівною ділянкою. В мене майнула підозра, що він має на думці мій газон.

— І потім ще одне...— сказав він нерішуче й затнувся.

— То, може, відкладемо на кілька днів? — спитав я.

— Та ні, я не про те. Тобто...— Не знаючи, як розпочати, він силкувався підшукати потрібні слова.— Розумієте, я оце подумав... Мені спало на думку... Ви, здається, заробляєте небагато, правда, друже?

— Та не дуже багато.

Моя відповідь, видно, додала йому рішучості, і він повів далі більш упевнено:

— Я так і думав — вибачте, якщо я... Розумієте, окрім основної своєї справи, я зайнявся ще й побічною — підвернулась, як то кажуть, на стороні. Тож я оце подумав — оскільки ви заробляєте небагато... Ви ж, здається, займаєтеся продажем цінних паперів?

— Намагаюсь.

— То це може вас зацікавити. Часу забере небагато, а заробити можна добре. Щоправда, йдеться про справу, якоюсь мірою конфіденційну.

Тепер я добре розумію, що за інших обставин ця розмова могла б переінакшити все моє життя. Але це була така явна й така нетактовна пропозиція оплати за послугу, що мені лишалося тільки одне — відмовитися.

— Ні, дякую, я надто зайнятий,— відповів я.— На додаткову роботу в мене просто немає часу.

— Не думайте, що вам доведеться мати справу з Вольфсгаймом.— Видно, він вирішив, що я цураюся «пропазвизій», про які згадувалося за сніданком, але я запевнив його, що він помиляється. Він постояв ще трохи, сподіваючись, що я продовжу розмову, але мені, заглибленому в свої думки, не хотілося балакати, тож урешті він неохоче поплентався додому.

На душі в мене було легко й радісно після вечора, проведеного з Джордан, і я, здається, просто з порога поринув у глибокий сон. Тому не знаю, чи їздив Гетсбі на Коні-Айленд, чи ще кілька годин «інспектував» кімнати свого святково освітленого будинку. Наступного ранку я з контори подзвонив Дейзі й запросив її до себе на чашку чаю.

— Тільки приїзди сама, без Тома,— попередив я.

— Що?

— Приїзди без Тома.

— А хто такий Том? — невинно спитала вона.

В умовлений день зранку вперіщила злива. Об одинадцятій якийсь чоловік у дощовику підкотив до моїх дверей газонокосарку, постукав і повідомив, що його пригласив містер Гетсбі підстригти мій травник. Тільки тут я згадав, що забув попередити свою фінку, щоб прийшла по обіді, тож довелося сісти в машину й вирушити до селища, де я насилу розшукав її серед розмоклих вибілених будиночків, а zarazом купив кілька чашок, лимони й квіти.

Квіти я, проте, купив даремно: о другій годині від Гетсбі прибула ціла оранжерея і до неї незліченна кількість вазонів. За годину по тому двері рвучко розчинились, і влетів сам Гетсбі в білому фланелевому костюмі, сріблястий сорочці й золотавій краватці. Він був блідий, під очима — темні кола після безсонної ночі.

— Ну, як, усе гаразд? — ще з порога спитав він.

— Якщо ви про траву, то вона виглядає чудово.

— Яка трава? — спантеличено спитав Гетсбі. — А, розумію — газон! — Він глянув у вікно, але, судячи з вигляду його обличчя, навряд чи щось побачив. — Так, виглядає дуже добре, — неуважливо кивнув він. — У котрійсь із газет сказано, що на четверту дощ припиниться. Здається, в «Джорнел». А у вас є все потрібне до... ну, до чаю?

Я повів його у кухню, де він досить критично подивився на мою фінку. Потім ми вдвох прискіпливо оглянули дванадцять лимонних тістечок, що їх я купив у кондитерській.

— Як, вистачить? — спитав я.

— Авжеж, авжеж! Цілком! — сказав він. І досить вимушено додав: — Друже...

Десять о пів на четверту дощ ущух, перейшовши в густий туман, у якому плавали, мов росинки, поодинокі

краплі. Гетсбі невидющими очима переглядав сторінки «Економіки» Клея, здригався, коли під важкими кроками фінки в кухні зойкали мостини, і раз у раз напружено вдивлявся в заволожені вікна, неначе там, за ними, незримо відбувались якісь тривожні події. Потім він зненацька підвівся і, затинаючись, оголосив, що йде до дому.

— Чому раптом?

— Ніхто вже не приїде на чай! Пізно! — Він подивився на годинник з виглядом людини, яку десь-інде чекають нагальні справи. — Не ждати ж мені тут цілий день.

— Отакої! Ще ж тільки без двох хвилин чотири.

Він знову сів у крісло, скривившись так, наче я штовхнув його туди, і ту ж мить почувся шурхіт шин автомобіля, що під'їздив до мого будинку. Ми обидва підхопились, і я, вже теж досить розхвильований, вийшов на двір.

Алейкою між мокрим віттям бузку наближалася велика відкрита машина. Коли вона зупинилася, з неї, з-під збитого набакир трикутного лавандового капелюха, визирнуло осяяне радісною усмішкою обличчя Дейзі.

— Оце і є твоя оселя, сонечко моє?

Її милозвучний голосок озвався веселою піснею в доти одноманітному плюскоті дощу. Спочатку слух мій увібрав тільки мелодію сказаного, її переливи, а вже потім до мене дійшли слова. Мокре пасмо волосся лежало в неї на щоці, мов мазок синьої фарби, краплі дощу поблискували на руці, яку вона подала мені, виходячи з машини.

— Признайся, ти закохався в мене? — шепнула вона мені у вухо. — Чому я неодмінно мала приїхати сама?

— Це — таємниця замку Кабальної Оренди. Скажи своєму шоферові, щоб поїхав кудись на годинку провітритися.

— Ферді, повернетеся по мене за годину. — І до мене пошепки, немов звіряючи важливу таємницю: — Його звати Ферді.

— А його ніс не блищить від запаху бензину?

— Здається, ні, — простодушно відповіла вона. — А чому ти питаєш?

Ми ввійшли до будинку. На мій невимовний подив, вітальня була порожня.

— Ну сміхота! — вихопилося в мене.

— Це ти про що?

Негучний, сповнений гідності стукіт у вхідні двері змусив її озирнутись. Я пішов відчиняти. Гетсбі — блідий як смерть, руки, мов чавунні гирі, в кишенях піджака — стояв у калюжі й дивився на мене трагічними очима.

Не виймаючи рук з кишень, він на негнучких ногах перейшов зі мною передпокій, рвучко крутнувся, мов маріонетка на ниточці, й зник у вітальні. Все це було анітрохи не смішно. Чуючи калатання власного серця, я повернувся і щільніше причинив вхідні двері: дощ знову посилювся.

З хвилину стояла цілковита тиша. Потім з вітальні почулось якесь здушене бурмотіння, короткий сплеск сміху, а по тому — неприродно дзвінкий голос Дейзі:

— Мені дуже, дуже приємно бачити вас знову!

І — мовчанка, довга, задовга, нестерпна. Стовбичити далі в передпокої було безглуздо, тож я ввійшов до кімнати.

Гетсбі стояв, прихилившись спиною до полиці каміна, все ще тримаючи руки в кишенях і марно силкуючись надати собі невимушеного, ба навіть знудженого вигляду. Голову він відкинув так далеко назад, що вона випиралась у циферблат давно замовклого годинника на полиці, і в цій позі безумними очима дивився на Дейзі, яка злякана, але сповнена грації, сиділа на краєчку стільця.

— Ми давні знайомі, — промимрив Гетсбі.

Він скосив на мене очі, й губи його сіпнулись у марній спробі зобразити усмішку. На щастя, годинник за його головою надумав у цю мить небезпечно нахилитись, і Гетсбі, обернувшись, упіймав його тремтячими пальцями й поставив на місце. Тоді він опустився на софу і, спершись ліктем на бильце, підпер підборіддя долонею.

— Даруйте, що так вийшло з годинником, — сказав він.

Мое обличчя на цей час набуло, певно, кольору свіжої тропічної засмаги. Тисяча банальностей крутилася в моїй голові, але я не міг видушити з себе жодної.

— Це старий годинник, — по-дурному зауважив я.

Гадаю, ми всі троє на хвилину повірили, що годинник упав і розбився вдрузки.

— Ми не бачилися багато років, — мовила Дейзі на прочуд прозаїчним тоном.

— В листопаді буде п'ять років.

Автоматичність відповіді Гетсбі загальмувала розмову ще, принаймні, на хвилину. З розпачу я запропонував їм піти зі мною до кухні готувати чай, і вони посхоплювалися на ноги, але тут моя бісова фінка ввійшла з чаєм на таці.

Рятівна метушня навколо чашок і тістечок якоюсь мірою повернула кожному з нас самовладання. За чаєм ми з Дейзі щось розповідали одне одному, а Гетсбі, забившись у куток, удавав, ніби стежить за розмовою, дивлячись на нас напруженим, нещасним поглядом. Та, пам'ятаючи, що ми зібралися не для тихого чаювання, я, скориставшись із першої ж нагоди, підвівся і попросив дозволу вийти.

— Куди ви? — відразу ж злякався Гетсбі.

— Я зараз повернусь.

— Заждіть, я спершу маю сказати вам дещо.

Він вискочив слідом за мною на кухню, причинив двері й жалібно простогнав:

— Ох, боже мій!

— Що з вами?

— Це була жахлива помилка, — сказав він, хитаючи головою. — Жахлива, жахлива помилка.

— Ет, ви просто трохи збентежилися, — відповів я їй, на щастя, здогадався додати: — Дейзі теж збентежилася.

— Вона теж збентежилася? — недовіжливо перепитав він.

— Не менше, ніж ви.

— Не говоріть так голосно.

— Ви поведіться, мов хлопчисько, — не витримав я. — Де ваша чемність? Пішли й залишили її саму.

Він застережливо підніс руку, подивився на мене з виразом докору, якого я довго не забуду, і, обережно відчинивши двері, повернувся до вітальні.

Я вийшов чорним ходом — так само, як Гетсбі півгодини тому, коли хвилювання змусило його оббігти навколо будинку, — і подався до великого вузлуватого дерева з густою кроною, під яким можна було сховатися від дощу. Дощ на той час уперішив ще дужче, і мій нерівний газон, так ретельно підстрижений садівником Гетсбі, вкривали тепер багністі калюжки впереміж із доісторичними трясовинами. З-під дерева видно було тільки величезний дім Гетсбі, тож я півгодини видивлявся на нього, як Кант на свою церковну вежу. Якийсь пивовар

збудував його років десять тому, коли ще тільки почалося поголовне захоплення «стильністю», і розповідали, ніби він зголосився протягом п'яти років платити податки за всі довколишні будиночки, якщо їхні власники покрийуть їх соломою. Можливо, саме внаслідок їхньої відмови він полишив свій намір заснувати тут родинне гніздо — і майже відразу по тому підупав на здоров'ї. Його діти продали будинок, коли на дверях ще висів жалобний вінок. Американці іноді охоче погоджуються бути рабами, але завжди виявляють уперте небажання бути селянами.

За півгодини сонце визирнуло з-за хмар, і до будинку Гетсбі під'їхала машина з харчами для слуг — я був певен, що сам господар сьогодні до їжі не доторкнеться. На горішньому поверсі покоївка почала відчиняти вікна. Вона з'являлася на мить у кожному з них, а дійшовши до великого вікна в центрі, вихилилась і задумливо сплунула в сад. Час було вертатись. Поки падав дощ, я в шумі його ніби розрізняв їхні голоси — то приглушені, то розбурхані поривом почуттів. Але тепер, коли все стихло, мені здавалося, що у вітальні теж запала тиша.

Перше ніж увійти, я наробив, скільки міг, галасу на кухні, хіба що не перекинув плиту, але вони, певне, не почули нічого. Вони сиділи в різних кутках дивана й дивились одне на одного так, наче щойно прозвучало чи от-от мало прозвучати якесь запитання; від попереднього збентеження не лишилось і сліду. Обличчя Дейзі було мокре від сліз, і коли я увійшов, вона зірвалася на ноги й почала витирати їх хусточкою перед дзеркалом. Але найбільше мене вразило те, як змінився Гетсбі. Він буквально сяяв, і хоч ні словом, ні жестом не виказував свого щастя, все ество його випромінювало невластиву йому блаженну радість, наповнюючи нею маленьку вітальню.

— А, вітаю, друже! — сказав він так, наче ми не бачилися хтозна-скільки років. Мені навіть здалося, що він хоче потиснути мені руку.

— Дощ ушух.

— Справді? — Усвідомивши зміст моїх слів, побачивши, як стрибають по кімнаті сонячні зайчики, він усміхнувся, мов віщун доброї погоди, мов ревний заступник невмирущого світла, й переповів цю новину Дейзі: — Ти чула, дощ ушух!

— Це ж так добре, Джею.— Крізь тамований біль, тамовану тугу в милозвучному голосі її прохопився радісний подив.

— Слухайте, ходімо всі до мене,— мовив Гетсбі.— Я хочу показати Дейзі мій дім.

— А мені обов'язково йти з вами?

— Авжеж, друже.

Дейзі пішла нагору вмитися — як же це я забув подбати про пристойні рушники! — а ми з Гетсбі чекали її надворі.

— Не будинок, а лялечка, правда? — сказав Гетсбі, кивнувши на свій дім.— Дивіться, як сонце виграє на фасаді.

Я погодився, що будинок чудовий.

— Так.— Він обводив замилюваним поглядом фасад — квадратну вежу, стрілчасті прорізи.— Я три роки заробляв гроші, щоб купити його.

— А я гадав, що ви свій капітал успадкували.

— Так-так, друже, успадкував,— неуважливо відповів він.— Але майже весь утратив під час отієї паніки — на початку війни.

Певно, він у цей час думав про щось зовсім інше, бо коли я спитав у нього, а чим він, власне, займається, він відповів: «Це моя справа»,— і тільки потім похопився, що дав маху.

— О, чим я тільки не займався,— виправився він.— Якийсь час — медикаментами, потім — нафтою. Але тепер і від того, і від того відійшов.— Він подивився на мене уважніше.— А що, може, ви передумали щодо отієї моєї пропозиції?

Відповісти я не встиг — на порозі з'явилася Дейзі, й два ряди бронзових гудзиків на її сукні зблиснули на сонці.

— Невже оте громадисько — твій будинок? — вигукнула вона, показуючи пальцем.

— Подобається?

— Дуже, але я не уявляю собі, як ти можеш жити в ньому сам-один?

— А в мене день і ніч повно гостей. До мене приїдять дуже цікаві люди. І знаменитості, і всілякі визначні особи.

Ми пішли не найкоротшим шляхом, понад протокою, а по шосе, й увійшли через велику браму. Дейзі захоплено белькотіла, милуючись феодальним силуетом на

тлі неба, втішаючись іскристими пахощами нарцисів, пінявими пахощами глоду й квітучої сливи, блідими золотавими пахощами жимолості. Дивно було підніматися мармуровими сходами, на яких не майоріли барвисті сукні, й не чути було ніяких інших звуків, крім пташиних голосів на деревах.

І потім, коли ми йшли через музичні салони в стилі Марії Антуанетти й вітальні в стилі Реставрації, мені здавалося, що за всіма диванами і під усіма столами ховаються гості, яким звеліли завмерти й не дихати, поки ми не пройдемо повз них. А коли за нами зачинилися двері «оксфордської бібліотеки», я, їй-богу, почув зловісний регіт схожого на сову очкарика.

Ми піднялися нагору й пішли анфіладою стильних спалень, сповитих у рожеві та лавандові шовки й наповнених яскравими свіжими квітами, крізь гардеробні й туалетні кімнати з ваннами, вставленими в підлогу, і в одній кімнаті наштотхнулися на розпатланого чоловіка в піжамі, який робив на підлозі лікувальні вправи для печінки. Це був містер Кліспрінджер, квартирант. Вранці я бачив, як він неприкаяно тинявся по пляжу. Нарешті ми дійшли до особистих апартаментів Гетсбі — спальні з ванною та кабінету, вмебльованого в англійському неокласичному стилі; там ми сіли й випили по чарці шартрезу з пляшки, яку Гетсбі дістав із шафки в стіні.

Він весь час не зводив погляду з Дейзі і, гадаю, нано-во оцінював кожную річ у своєму домі залежно від того, з яким виразом дивилися на цю річ кохані очі. А іноді він сам роззирався довкола здивовано й розгублено — неначе чудо її присутності позбавило ці речі реальності. Одного разу він, спіткнувшись, мало не впав зі сходів.

Його спальня була найскромнішою з усіх — якщо не зважати на туалетний прибор із щирого тьмяного золота. І коли Дейзі з насолодою взяла щітку й пригладила волосся, Гетсбі сів, затуливши очі долонею, і засміявся.

— Дивна річ, друже,— сказав він весело.— Ніяк не можу... Хоч як стараюся...

Певно, він пройшов дві стадії і тепер вступив у третю. Після збентеження, після невтримної радості присутність Дейзі сповнювала його тепер безмірним подивом. Він так давно мріяв про це, так зримо малював це в своїй уяві, так довго чекав цього, мовби зіціпивши зуби в неймовірній, граничній напрузі. І тепер щось ніби зі-

рвалося в ньому — як ото зривається перекручена пружина в годиннику.

За хвилину, опанувавши себе, він розчинив перед нами дві величезні шафи, що містили весь його гардероб: костюми, халати, краватки й сорочки, стоси сорочок, по дюжині на кожній полиці.

— Я маю в Англії людину, яка закупує мені одяг. Щоразу на початку сезону — навесні й восени — надходить повний комплект.

Він витяг стос сорочок і почав кидати їх перед нами, одну по одній: сорочки зі щирого льону, з щільного шовку й тонкої фланелі розгорталися на льоту і вкривали стіл хаотичним буянням кольорів. Уловивши захват в наших очах, він висмикнув ще один стос, і на м'яке суцвіття тканин почали опускатися сорочки в смужку, в завитки, в карти, коралові, салатові, лавандові, блідо-оранжеві, з темно-синіми монограмами. Дейзі раптом здушено зойкнула і, опустивши голову на сорочки, зайшлася плачем.

— Такі гарні сорочки, — ридала вона, і м'які складки тлумили її голос. — Мені так гірко, бо я ніколи не бачила таких... таких гарних сорочок...

Після будинку ми мали ще оглянути сад, і басейн, і гідроплан, і квітники, але знову задощило, і, стоячи втрюх біля вікна, ми дивилися на хвилясту воду протоки.

— Якби не імла, звідси видно було б твій дім на тому боці затоки, — сказав Гетсбі. — У вас там на кінці причалу цілу ніч світиться зелений вогник.

Дейзі рвучко взяла його під руку, але він, видно, глибоко замислився над тим, що оце щойно сказав. Можливо, він раптом усвідомив, що зелений вогник тепер назавжди втратив для нього своє величезне значення. З тієї неймовірної відстані, що відділяла його від Дейзі, йому здавалося, що цей вогник світиться зовсім близько до неї, мало не торкається її. Здавалося, він був при ній, як зірка при місяці. А тепер він став просто зеленим сигналом на причалі. Одним фетишем поменшало.

Я почав походжати по кімнаті, придивляючись у півтемряві до невиразно окреслених предметів. Увагу мою привернула велика фотографія літнього чоловіка в костюмі яхтсмена, що висіла над письмовим столом.

— Хто це?

— Це? Це, друже, Ден Коді.

Мені здалося, що я десь чув це ім'я.

— Його вже нема серед живих. Колись він був моїм найліпшим приятелем.

На столі стояв знімок самого Гетсбі, зроблений, певно, коли йому було років вісімнадцять,— теж у костюмі яхтсмена, голова хвацько відкинута назад.

— Яке чудове фото! — вигукнула Дейзі. — І який чуб! Ти ніколи не розповідав мені, що мав чуба. І про яхту не розповідав.

— Подивись ось на це, — квапливо сказав Гетсбі. — Бачиш, скільки газетних вирізок? Вони всі — про тебе.

Вони стояли поряд, гортаючи вирізки. Я вже хотів був попросити, щоб він показав свою колекцію рубінів, але тут задзвонив телефон, і Гетсбі взяв трубку.

— Так... Ні, я зараз зайнятий... Повторюю, друже, я зайнятий... Я ж сказав: у *невеликому* місті... Невже він не розуміє, що означає *невелике* місто?.. Ну, якщо він вважає Детройт невеликим містом, то нам його послуги взагалі не потрібні.

Він поклав трубку.

— Иди сюди, швидше! — гукнула Дейзі од вікна.

Дош іще падав, але на заході під темною запоною вже ширилася світла смуга, й над морем клубочилися пінисті золотаво-рожеві хмари.

— Дивись, — прошепотіла вона, а тоді, по хвилі: — Знаєш, що б я хотіла? Впіймати таку рожеву хмарку, покласти тебе на неї і робити з тобою, що мені заманеться.

Після цього я хотів піти, але вони не відпустили мене; можливо, в мій присутності вони ще гостріше відчували, як їм добре вдвох.

— Знаєш, що ми зробимо, — сказав Гетсбі. — Ми зараз попросимо Кліспрінджера пограти нам на роялі.

Він вийшов з кімнати, гукнув: «Юїнгу!» — і незабаром повернувся в товаристві трохи підтопаного збентеженого молодика з обридлим білявим чубом і в рогових окулярах. Тепер він був більш-менш пристойно вдягнений у футболку, тенісні туфлі й полотняні штани невідразного кольору.

— Ми завадили вам робити вправи? — чемно спитала Дейзі.

— Я спав! — вигукнув містер Кліспрінджер, не зразу здобувшись на голос від збентеження.— Цебто спочатку я спав. А потім устав і...

— Кліспрінджер грає на роялі,— перебив його Гетсбі.— Правда ж, граєш, Юїнгу?

— Я, власне, не того... Я не... Я майже не вмію грати... Я зовсім розу...

— Ходімо вниз,— урвав його Гетсбі. Він клацнув ви-микачем. Яскраве світло залило кімнату, і сірі вікна зникли.

В музичному салоні Гетсбі засвітив тільки одну лампу біля рояля. Він дав Дейзі запалити — сірник тремтів у його пальцях — і сів поряд неї на диван у дальньому кутку, де темряву розсіював лише відсвіт люстри з холу на дзеркальному паркеті.

Кліспрінджер зіграв «Оселю кохання», а тоді обернувся на табуретці й нещасними очима пошукав у темряві Гетсбі.

— Бачите? Зовсім розучився. Казав же я вам, що не вмію грати. Зовсім розу...

— Та не говори так багато, друже. Грай,— наказав Гетсбі.

День спливає,
Ніч минає
Не для того, хто кохає...

За вікнами завивав вітер, і десь далеко над протокою розлягався гуркіт грому. У Вест-Еггу вже світилися всі вогні; переповнені електрички з Нью-Йорка розтинали завісу дощу. Це була година, коли щось змінюється, щось оновлюється в людині і в повітрі струмує неспокій.

Отак і ведеться на цім білім світі:
Багатому — гроші, а бідному — діти.
Кому — грубі гроші, кому — малі дітки,
Немовби між іншим, немовби нізвідки.

Підійшовши прощатись, я знову побачив на обличчі Гетсбі тінь розгубленості — неначе в душу йому закрався сумнів щодо повноти віднайденого щастя. Майже п'ять років! Певно, сьогодні вже траплялися хвилини, коли справжня Дейзі програвала в порівнянні з Дейзі омріяною,— і справа тут була не в ній, а в дивовижній силі його уяви. Витвір його уяви був не просто кращий за Дейзі, він був недосяжний. Живучи своєю мрією,

Гетсбі весь час натхненно збагачував її, оздоблюючи кожною яскравою пір'інкою, що потрапляла йому до рук. Ніяка краса, ніяка довершеність не здатна зрівнятися з тим, що може накопичити людина в тайниках своєї уяви.

В мене на очах Гетсбі спромігся опанувати себе. Він узяв долоню Дейзі в свою, а коли вона сказала йому щось на вухо, рвучко обернувся до неї в пориві почуттів. Певно, її голос особливо вабив його своєю мінливою, гарячковою теплою, бо краси її голосу навіть уява перебільшити не могла — в ньому бриніла безсмертна пісня.

Обоє забули про мене. Потім Дейзі, на мить усвідомивши мою присутність, простягла руку, але для Гетсбі я більше не існував. Я ще раз подивився на них, і вони теж подивилися на мене, але тим відсутнім поглядом, який буває у людей, цілком занурених у власні почуття. Тож я вийшов із кімнати й під дощем спустився мармуровими сходами, полишивши їх самих.

Розділ шостий

Одного дня десь у ту пору до Гетсбі з'явився молодий амбітний репортер з Нью-Йорка й спитав, чи не бажає він висловитись.

— Про що саме висловитись? — чемно поцікавився Гетсбі.

— Та про що хочете — просто кілька слів для преси.

Хвилин п'ять вони ходили коло та навколо, аж поки з'ясувалося, що молодик почув прізвище Гетсбі у себе в редакції, у зв'язку з чимось таким, чого він або не до кінця зрозумів, або не хотів розголошувати. А тому в свій вільний день він з похвальною заповзятливістю вирушив «подивитися, що й до чого».

Це був постріл навмання, а проте репортерський інстинкт не підвів. Протягом літа сотні людей, що бували на прийомах у Гетсбі й на цій підставі вважали себе втаємниченими в його справи, ширили про нього всілякі чутки, і йому вже й справді було недалеко до того, щоб стати героєм газетної сенсації. Його ім'я пов'язували з легендами цілком у дусі нашого часу, казали, наприклад, ніби він надумав прокласти «підземний нафтопровід» із Канади в США, а згідно іншої впертої чутки,

він мешкав зовсім не в будинку, а на великому, схожому на будинок пароплаві, що раз у раз потаємно міняє місце стоянки на узбережжі Лонг-Айленда. Важко сказати, чому саме ці вигадки так тішили Джеймса Гетца з Північної Дакоти.

Джеймс Гетс — таке було його справжнє чи, принаймні, законне ім'я. Він змінив його в сімнадцять років, у ту знаменну мить, яка мала стати початком його кар'єри, — коли побачив, що яхта Дена Коді стала на якір над найзрадливішою обмілиною Верхнього озера. Ще Джеймсом Гетцем вештався він до тієї миті берегом у зеленому подертому светрі й парусинових штаних, але вже Джеймсом Гетсбі позичив у когось ялик, довеслував до «Туоломі» й попередив Коді, що за півгодини може знятися вітер, який розтрощить яхту на друзки.

Певно, це ім'я він придумав для себе задовго до того. Батьки його, невдатні фермери, насилу зводили кінці з кінцями — в уяві він, власне, ніколи не визнавав їх своїми батьками. По суті, Джеймс Гетсбі з Вест-Егга, Лонг-Айленд, був утіленням його ідеального уявлення про власну особу. Він був сином божим — якщо ці слова взагалі щось означають, то вони означають саме це — і, виконуючи волю Вітця свого, мав служити всюдисущій, вульгарній і облудній красі. Отож він і вигадав собі Джеймса Гетсбі, наділивши його всіма тими ідеальними рисами, які існують в уяві сімнадцятирічного хлопчини, і тій своїй вигадці залишився вірний до кінця.

Понад рік він тинявся по південному узбережжі Верхнього озера — збирав молюсків, ловив лосося, наймався на будь-яку роботу, що забезпечувала йому харч і дах над головою. Цей спосіб життя — у праці то виснажливий, то й на працю несхожий — зміцнював і гартував його засмагле тіло. Він рано спізнав жінок, а що вони розбещували його, то навчився їх зневажати — невинних дівчат за недосвідченість, а інших за схильність вкладати стільки емоцій в те, що йому, в його безоглядній самозаглибленості, здавалося таким буденним.

Але в його душі весь час панувало сум'яття. Перед сном його обступали найхімерніші, найфантастичніші видіння. Під цокання будильника на вмивальнику, в місячному світлі, що просочувало блакитною вологою зібганий одяг на підлозі, уява його малювала роззолочену картину казково-прекрасного світу. Щоночі він додавав до цієї картини якісь нові мазки, аж поки сон змагав

його в своїх обіймах, спускаючи завісу над якоюсь особливо принадною сценою. Якийсь час такі мрії давали вихід його фантазії, поволі навіювали віру в нереальність реального, запевняли, що світ надійно і твердо тримається на крильцях доброї феї.

За кілька місяців до того, інстинктивно намагаючись стежку до свого блискучого майбутнього, він опинився в маленькому лютеранському коледжі св. Олафа на півдні штату Міннесота. Пробув він там два тижні, обурюючись дедалі більше загальною жорстокою байдужістю до фанфарного поклику його долі, до долі взагалі й соромлячись принизливої праці двірника, якою мав відробляти плату за навчання. Потім він повернувся до Верхнього озера й усе ще тинявся в пошуках гідного себе заняття, коли яхта Дена Коді стала на якір над прибережною обмілиною.

Коді перевалило тоді за п'ятдесят, і за плечима в нього були срібні копальні Невади, золотonosні жили Юкону і взагалі всі металеві гарячки, починаючи з сімдесяти п'ятого року. Операції з монтанською міддю, що принесли йому кілька мільйонів, не позначилися на його фізичному стані, але вкрай розладнали його психіку, і чимало жінок, відчувши це, намагалися розлучити його з його грошима. Бульварна преса 1902 року охоче смакувала плітки про ті підступи, за допомогою яких журналістка Елла Кей грала роль мадам де Ментон¹ при підупалому духом багатієві, поки він не втік од неї на своїй яхті. Отак після п'ятирічних мандрів уздовж аж надто гостинних берегів він з'явився в затоці Літл-Герл на Верхньому озері, щоб круто змінити долю Джеймса Гетца.

Юному Гетцу, який, опустивши весла, дивився знизу вгору на високий борт яхти, вона здавалася найпрекраснішим дивом світу. Певно, розмовляючи з Коді, він усміхався, бо вже знав, що його усмішка подобається людям. У всякому разі, Коді поставив йому кілька запитань (відповіддю на одне з них стало оте новісіньке ім'я) і виявив, що хлопець відзначається кмітливістю й надмірним честолюбством. За кілька днів по тому він забрав його до Дулута, де купив йому синю куртку, шість пар білих полотняних штанів і кашкет яхтсмена.

¹ Фаворитка, а потім друга дружина Людовіка XIV.

І коли «Туоломі» вирушила в плавання до Вест-Індії та берегів Магрибу, Гетсбі був на її борту.

Обов'язки його були невизначені — він виконував функції і стюарда, і старшого помічника, і капітана, і секретаря, і навіть тюремника; тверезий Ден Коді добре знав, на які вибрики здатен Ден Коді п'яний і, щоб уникнути всіляких неприємностей, він дедалі більше покладався на Джея Гетсбі. Так тривало п'ять років, протягом яких яхта тричі обійшла Американський континент, і так могло тривати ще дуже довго, якби одного вечора в Бостоні на борт яhti не зійшла Елла Кей; за тиждень по тому, порушивши правила гостинності, Ден Коді помер.

Я пам'ятаю його портрет у спальні Гетсбі — сивий чоловік з квітучим обличчям, з порожнім, закам'янілим поглядом, один із тих шибайголів-піонерів, котрі на якийсь час запровадили на східному узбережжі Америки буйні, брутальні звичаї шинків та борделів Дикого Заходу. Власне, це він, сам того не бажаючи, прищепив Гетсбі нехоть до спиртного. Траплялося, під час буйної вечірки жінки кропили Гетсбі волосся шампанським, але пив він рідко й неохоче.

Коді відписав йому кругленьку суму — двадцять п'ять тисяч доларів. Але Гетсбі їх не одержав. Він так і не зрозумів, які прийоми юридичного крутіства були застосовані проти нього, але все, що вціліло від мільйонів, прибрала до рук Елла Кей. Йому ж лишився цінний досвід; невиразні обриси Джея Гетсбі набрали плоті і крові й стали людиною.

Він розповів мені все це значно пізніше, але я запишую його розповідь тут, щоб спростувати всі ті безглузді вигадки про його походження, в яких не було ані тіні правди. До того ж він розповідав мені все це, коли обставини заплуталися настільки, що я вже міг би повірити всьому або нічому — з того, що про нього розповідають. Тож я і користаюся з цієї короткої паузи — поки Гетсбі, так би мовити, зводить дух, — щоб розвіяти всі ті хибні уявлення та вигадки про його особу.

В нашому з ним спілкуванні теж утворилася пауза. Протягом кількох тижнів я не бачився і навіть не передзвонювався з ним — здебільшого я пропадав у Нью-Йорку, гуляв з Джордан і намагався запобігти ласки в її старезної тітки. Але якось у неділю по обіді я вибрався-таки до Гетсбі. За кілька хвилин після моєї появи

з'явилися й зажадали чогось випити ще трое гостей. Одним із них був Том Б'юкенен. Я аж рота роззявив з подиву, хоч дивним було, власне, тільки те, що Том опинився тут уперше.

Вони приїхали верхи на конях — Том, якийсь добродій на прізвище Слоун і вродлива дама в коричневій амазонці, яку я вже зустрічав тут раніше.

— Дуже радий вас бачити,— сказав Гетсбі, стоячи на сходах.— Дуже, дуже радий, що ви завітали.

Неначе це їх обходило!

— Прошу, сідайте. Сигарету? Сигару? — Він метушився по кімнаті, натискаючи кнопки дзвоників.— Зараз принесуть щось випити.

Він був явно схвилюваний появою Тома тут, у його домі. А втім, він однаково не заспокоївся б, поки не почастував гостей, бо, мабуть, невиразно здогадувався, що тільки за цим вони й з'явилися. Містер Слоун від усього відмовлявся. «Може, лимонаду?» — «Ні, дякую».— «Трохи шампанського?» — «Ні, не треба нічого, дякую... Даруйте...»

— Чи добре вам їздилося?

— Дороги тут чудові.

— Але, мабуть, машини...

— Еге ж...

Піддавшись непереборному бажанню, Гетсбі обернувся до Тома, який привітався і дозволив відрекомендувати себе так, наче вони бачилися вперше.

— Здається, ми з вами вже десь зустрічалися, містере Б'юкенен?

— Авжеж, авжеж,— відповів Том з грубуватою чемністю, хоч видно було, що він цього не пам'ятає.— Пригадую — зустрічалися.

— Тижнів зо два тому.

— Так-так. Ви були тоді з ним — з Ніком.

— Я знайомий з вашою дружиною,— вів далі Гетсбі, вже майже визивно.

— Справді?

Том обернувся до мене.

— Ти мешкаєш десь поблизу, Ніку?

— Поряд.

— Справді?

Містер Слоун, недбало розсівшись у кріслі, участі в розмові не брав; дама теж спочатку мовчала, але після

другої порції віскі з содовою раптом засяяла приязною усмішкою.

— Ми всі приїдемо на ваш наступний прийом, містере Гетсбі,— оголосила вона.— Не заперечуєте?

— Обов'язково приїздить. Я буду дуже радий.

— От і чудово,— озвався містер Слоун, не виявляючи аніякісінького захоплення.— Ну, що ж, гадаю, нам час вирушати.

— Так швидко? — вигукнув Гетсбі. Він уже опанував себе, і йому не хотілося відпускати Тома.— Може... Може повечеряємо разом? Увечері напевно приїде хто-небудь з Нью-Йорка.

— Ні, давайте краще поїдемо вечеряти *до мене!* — жваво вигукнула дама.— Всі — і ви теж.

Останнє стосувалося мене. Містер Слоун підвівся.

— Ходімо,— сказав він, звертаючись тільки до неї.

— Ні, справді, їдьмо до мене,— не вгавала вона.— Дуже вас прошу. Місця на всіх стане.

Гетсбі запитально подивився на мене. Йому хотілося поїхати, й він не помічав, що містер Слоун уже твердо вирішив обійтися без нього.

— На жаль, я не можу,— сказав я.

— Але ж ви поїдете, правда? — наполягала дама, дивлячись на Гетсбі.

Містер Слоун прошепотів щось їй у вухо.

— Ми зовсім не спізнимось, якщо виїдемо зараз,— голосно відказала вона.

— В мене немає коня,— мовив Гетсбі.— В армії мені доводилось їздити верхи, але коня я собі так і не купив. Проте я можу поїхати слідом за вами на машині. Перепрошую — я за хвилину повернуся.

Ми вчотирьох вийшли на веранду, і Слоун, відвівши даму вбік, засперечався з нею.

— Боже, він, здається, і справді збирається їхати до неї,— сказав Том.— Невже він не розуміє, що він їй ні до чого?

— Але ж вона запрошувала його.

— В неї буде звана вечеря, повно гостей, і всі — незнайомі йому.— Він насупився.— Цікаво, де він в біса познайомився з Дейзі. Їй-богу, може, в мене відсталі погляди, але, по-моєму, ми порозпускали своїх жінок. Вони стали надто самостійні, водяться хтозна з ким.

І тут містер Слоун і дама зійшли сходами й сіли на коней.

— Рушаймо! — сказав містер Слоун Томові. — Ми вже запізнюємося, час їхати. — А тоді до мене: — Скажіть йому, будь ласка, що ми не могли чекати.

Ми з Томом потисли один одному руки, з його супутниками я обмінявся досить холодним поклоном, вони рушили швидким клусом і зникли за густим серпневим листям якраз у ту мить, коли Гетсбі з капелюхом і легким плащем у руці вийшов на веранду.

Видно, Тома занепокоїло те, що Дейзі їздить десь сама — наступної суботи він з'явився до Гетсбі разом з нею. Можливо, саме через його присутність вечір той видався мені якимсь гнітючим — і я запам'ятав його таким, несхожим на всі інші вечори в Гетсбі. І люди там були ті самі — чи, принаймні, такі самі, як завжди, — і шампанське так само лилося річкою, і як раніше вирував багатобарвний, багатоголосий натовп, але в усьому цьому відчувалося щось неприємне, щось таке, чого доти я там не помічав. А може, я просто встиг звикнути до Вест-Егга, навчився сприймати його як відособлений світ зі своїми законами й своїми героями, світ цілком самодостатній, бо іншим він себе й не мислив, — а тепер я раптом подивився на нього по-новому, очима Дейзі. Не можна без смутку дивитися чужими очима на те, до чого ти встиг при звичаїтися.

Вони приїхали, коли вже вечоріло; ми вчотирьох прогулювалися в іскристому сонмищі гостей, і з горла Дейзі раз у раз вихоплювалося знадливе переливчасте воркотання.

— В усьому цьому є щось таке збудливе, — шепотіла вона. — Ніку, якщо в тебе раптом виникне бажання поцілувати мене, ти тільки натягни, і я залюбки влаштую це. Просто вимов моє ім'я. Або покажи зелену картку. Я роздаю зелені картки...

— Ви подивіться довкола, — порадив Гетсбі.

— Я дивлюся. Мені тут так подоба...

— Про багатьох присутніх тут ви чули, мабуть, не раз. Зухвалий погляд Тома ковзав по натовпу.

— Ми взагалі мало де буваємо, — сказав він. — Власне, я якраз думав про те, що не бачу тут жодного знайомого обличчя.

— Гадаю, цієї дами ви не можете не знати. — Гетсбі показав на сліпучу красуню, схожу більше на орхідею, аніж на жінку, що сиділа у величній позі під розлогою сливою. Том і Дейзі втупилися в неї очима, охоплені, ма-

буть, тим особливим відчуттям нереальності, яке виникає щоразу, коли в живій людині впізнаєш зіткану з тієї зірки екрану.

— Вона прекрасна,— сказала Дейзі.

— Чоловік, що схилився до неї — її режисер.

Гетсбі водив їх від групи до групи й церемонно відрекомендовував:

— Місіс Б'юкенен... і містер Б'юкенен...— А одного разу, повагавшись, додав: — Чемпіон з поло.

— Отакої! — відразу заперечив Том.— Ніколи ним не був.

Але Гетсбі, видно, сподобалось, як це звучить — Том так і залишився на весь вечір «чемпіоном з поло».

— Зроду не бачила стількох знаменитостей! — вигукнула Дейзі.— Мені дуже сподобався цей — як його? — з отаким синім носом.

Гетсбі назвав прізвище, додавши, що це не дуже визначний кінопродюсер.

— Все одно, він мені сподобався.

— Знаєте, не робіть з мене все-таки чемпіона з поло,— чемно попросив Том.— Краще вже я милуватимусь усіма цими знаменитостями, лишаючись у тіні.

Дейзі з Гетсбі пішли танцювати фокстрот. Пригадую, мене здивувала граційна стриманість його рухів — я, власне, вперше побачив, як він танцює. Потім вони потихеньку перейшли на мою ділянку й з півгодини просиділи на сходах, а я тим часом, на прохання Дейзі, пильнував у саду. «На випадок пожежі чи повені,— пояснила вона.— Чи ще якоїсь божої кари».

Том виринув з тіні, коли ми сідали вечеряти.

— Не заперечуйте, якщо я сяду он за тим столом? — сказав він.— Там один дотепник весь час сипле анекдотами.

— З богом! — весело відповіла Дейзі.— І візьми ось мій золотий олівчик — може, тобі захочеться записати чиюсь адресу.

По хвилі вона озирнулася на той стіл, сказала мені: «Що ж, простачка, але гарненька»,— і я зрозумів, що, за винятком тієї півгодини, яку вона провела з Гетсбі в мене на ганку, вечір був для неї безрадісним.

Ми опинилися за столом, де розташувалось особливо п'яне товариство. Вийшло це з моєї вини — Гетсбі саме покликали до телефону, і я підсів до людей, з якими

мені було дуже весело два тижні тому. Але те, що тоді потішало мене, тепер виявилось нестерпним.

— Ну, як ви себе почуваєте, міс Бедекер?

Дівчина, до якої звертались, марно намагалася задрімати на моєму плечі. Почувши запитання, вона випросталась і розплющила очі.

— Що?

Розімліла, опасиста жінка, яка досі настирливо запрошувала Дейзі на завтра в місцевий клуб на партію гольфу, стала на захист міс Бедекер:

— Ет, їй уже краще. Після п'яти-шести коктейлів вона завжди починає отак верещати. Я їй весь час кажу: «Тобі пити не можна».

— А я і не п'ю,— замогильним голосом озвалась обвинувачена.

— Коли ми почули твій вереск, я зразу сказала докторові Сівету: «Ну, докторе, без вашої допомоги тут не обійтись».

— Вона, певно, дуже вдячна вам за турботу,— кисло мовила третя дама.— Але на ній сухої нитки не лишилося після того, як ви запхнули її головою у воду.

— Ото нема гіршого, як тебе пхають головою у воду,— пробурмотіла міс Бедекер.— Одного разу в Нью-Джерсі мене мало не втопили.

— Якби ви не пили, нічого цього й не було б,— озвався доктор Сівет.

— Ви краще на себе подивіться! — люто вибухнула міс Бедекер.— У вас же руки тремтять! Я б нізачо не лягла до вас на операцію!

Отак воно тривало й далі. Пам'ятаю, вже під кінець вечора ми з Дейзі стояли, спостерігаючи кінорежисера та його зірку. Вони все ще сиділи під розлогою сливою, й обличчя їхні вже майже торкались одне одного, розділені тільки блідим, вузьким промінчиком місяця. Мені спало на думку, що він протягом цілого вечора дуже, дуже повільно схилявся до неї, щоб досягти цієї близькості, і щойно я подумав про це, як він подолав ту останню відстань і поцілував її у щоку.

— Вона мені подобається,— сказала Дейзі.— По-моєму, вона чарівна.

Але все інше було їй гидке — беззастережно гидке, бо в неї це була не поза, а непідробне почуття. Її жахав Вест-Егг, це ні на що не схоже селище, покруч Бродвея з лонг-айлендською рибальською околицею, жахала його

брутальна енергія, якій затісно було під тогою добропорядності, і той всевладний фатум, що гнав його жителів найкоротшим шляхом нізвідки в нікуди. Їй ввижалося щось страшне в самій його простоті, якої вона нездатна була зрозуміти.

Я сидів разом з ними на парадних сходах, чекаючи, доки прийде їхня машина. Тут, перед домом, було темно; тільки з дверей вихоплювався прямокутник яскравого світла, пробиваючи м'яку досвітню чорноту. Часом на занавісці гардеробної з'являлась і зникала чиясь тінь, за нею — інша, ціла процесія тіней, що фарбували уста й пудрили носи перед невидимим дзеркалом.

— Власне, хто він такий, цей Гетсбі? — раптом спитав Том. — Розбагатілий бутлегер?

— Хто це тобі сказав? — спитав я.

— Ніхто не казав. Я сам так вирішив. Ти ж знаєш, більшість із цих новоспечених багатіїв — звичайнісінькі бутлегери.

— Але не Гетсбі, — коротко відказав я.

Він з хвилику помовчав. Чути було, як під ногами в нього рипить жорства.

— Так чи так, йому, певно, добре довелося попрацювати, щоб зібрати в себе такий звіринець.

Хутрянний комір Дейзі сколихнувся сірою хмаркою під подувом вітерця,

— В усякому разі, ці люди цікавіші за наших знайомих, — не зовсім твердо мовила вона.

— Я щось не помітив, щоб тобі було з ними аж так цікаво.

— А от і було.

Том засміявся і обернувся до мене.

— Ти бачив, яке обличчя зробилося у Дейзі, коли та дівуля попросилася під холодний душ?

Дейзі почала тихо, ритмічно підспівувати музиці хрипким голосом, вкладаючи в кожне слово зміст, якого воно ніколи доти не мало й ніколи більше не матиме. Коли в мелодії з'являлися високі ноти, голос її зворушливо ламався і вторував на октаву нижче, як це буває з контральто, і щоразу при такому переході в повітрі мовби розливалось трохи чарівного живого тепла.

— Багато хто з'являється сюди без запрошення, — сказала раптом вона. — Ту дівчину теж ніхто не запрошував. Лізуть без усякого сорому, а він із чемності мовчить.

— А мені все-таки цікаво, хто він і що робить,— вперто промовив Том.— Треба буде з'ясувати це.

— Я тобі й так можу сказати,— відповіла Дейзі.— Він тримає аптеки, він сам розбудував цілу мережу аптек.

Алеєю під'їхав нарешті запізнений лімузин.

— На добраніч, Ніку,— сказала Дейзі, підводячись.

Її погляд ковзнув повз мене вище, до розчинених дверей, з яких линула лагідна, сумна мелодія тогорічного шлягеру — вальсу «О третій ранку». Хоч би як там було, а в самій невимушеності розваг, що відбувалися тут, таїлися романтичні можливості, що їх був цілком позбавлений її власний світ. Що було в цій пісеньці, чим вабила вона, не відпускаючи від себе? Що відбуватиметься тут далі, в імлісті непевні години досвітку? Чи не з'явиться якась нова, неказанно прекрасна гостя, казкова чудо-принцеса, осяйне втілення дівочої цноти, і чи один погляд її ясних очей, перша мить чарівного спіткання не змусить Гетсбі забути всі ті п'ять років непохитної вірності?

Тієї ночі я затримався допізна. Гетсбі попросив мене почекати, доки він звільниться, і я бродив по саду аж до того часу, коли до будинку пробігли з темного пляжу змерзлі галасливі любителі нічного купання і в усіх кімнатах для гостей нагорі погасло світло. Коли Гетсбі нарешті з'явився на сходах, я побачив, що його засмагле обличчя зовсім осунулось, а втомлені очі гарячково блищать.

— Йй не сподобалося,— зразу сказав він.

— А по-моєму, сподобалось.

— Ні,— вперто заперечив він.— Йй було неприємно.

Він замовк, але і в цьому мовчанні вчувалась безмірна пригніченість.

— Вона така далека від мене,— сказав він.— Я не можу розтлумачити їй.

— Це ви про розваги?

— Розваги? — Гетсбі лягнув пальцями й тим послав у непам'ять всі розваги, які він будь-коли влаштовував.— Що ті розваги, друже?

Йому хотілося, щоб Дейзі не більш і не менш, як прийшла до Тома й сказала: «Я тебе не кохала і не кохаю». А після того, як вона в такий спосіб перекреслить чотири роки свого життя, вони візьмуться до дальших, практичніших справ. Зокрема, як тільки Дейзі

здобуде свободу, вони поїдуть до Луїсвілла й відсвяткують весілля в її домі — так, як зробили б п'ять років тому.

— А вона не розуміє,— сказав він.— Раніше вона все розуміла. Ми, бувало, сиділи годинами і...

Він не договорив і почав ходити туди-сюди стежною, всіяною шкурками фруктів, роздушеними квітами й розтоптаними почуттями.

— Ви забагато хочете від неї,— наважився сказати я.— Минуле повернути неможливо.

— Цебто як — неможливо? — вражено вигукнув він.— Ще й як можливо!

Він ошаліло роззирнувся довкола, неначе минуле причаїлося десь тут, у затінку його будинку, і досить простягти руку, щоб повернути його.

— Я зроблю все, щоб знову стало так, як було,— сказав він рішуче.— І вона зрозуміє.

Він поринув у спогади, і я відчув, що він прагне віднайти в них щось, можливо, ту частку себе самого, що цілком розчинилася в коханні до Дейзі. Те кохання внесло сум'яття і нелад у його життя, та хтозна, може, якби він зумів повернутися до самого початку і знову повільно пройти весь той шлях, йому пощастило б віднайти втрачене...

...П'ять років тому, осіннього вечора, коли вже опадало листя, вони, гуляючи, вийшли на вулицю, де не було дерев і тротуар білів од місячного сяйва. Вони зупинились і стали обличчям одне до одного. Вечір був уже досить холодний, сповнений тієї таємничої бентежності, яка завжди відчувається на зламі пір року. Лагідне світло з вікон стиха гуло, ллючись у темряву, і щось роїлось і снувалось у небі серед зірок. Краєчком ока Гетсбі бачив, що плити тротуару — це, власне, не плити, а шаблі драбини, яка сягає потаємного місця понад деревами; він міг би вибратися туди драбиною, якби вибрався сам, і там, припавши до сосків самої богині життя, ковтнути її чудодійного молока.

Біле обличчя Дейзі зближалося з його обличчям, і серце його билось дедалі гучніше. Він знав: коли він поцілує цю дівчину, коли з'єднає назавжди свої несказанні мрії з її минулим диханням, уява його назавжди втратить божественну свободу. Тож він почекав ще хвилю, дослухаючись до відгомону камертона, яким ударили об зірку. Потім він поцілував Дейзі. Від дотику

його уст вона розцвіла для нього, мов квітка, і втілення здійснилось.

Його оповідь, і навіть та жахлива сентиментальність, якою вона була забарвлена, будили щось у моїй пам'яті — якийсь невловимо знайомий ритм, якісь розрізнені уривки давно забутих фраз. На мить вони мало не склалися в завершену фразу, в мене навіть губи заворушилися, наче в німого, наче з них от-от мало вихопитися щось важливіше за струминку повітря. Але звуки так і не пробилися назовні, і те, що я вже майже пригадав, залишилося невисловлене назавжди.

Розділ сьомий

Саме в той час, коли загальна зацікавленість особою Гетсбі досягла апогею, в його будинку одного суботнього вечора не засвітилися вогні, і його кар'єра Трімальхіона завершилася на цьому так само таємниче, як і почалася. Я не зразу помітив, що машини, які так весело завертали до його будинку, рівно за хвилину понуро від'їздили геть. А помітивши, подумав, чи не захворів він, і пішов довідатися. Незнайомий лакей з бандитською пикою зупинив мене на порозі, підозріливо змірявши очима.

— Містер Гетсбі часом не захворів?

— Ні.— Подумавши, він спроквола неохоче додав: — Сер.

— Я давно не бачив його і занепокоївся. Перекажіть йому, будь ласка, що приходив містер Каррауей.

— Хто-хто? — грубо перепитав він.

— Каррауей.

— Каррауей. Гаразд, перекажу.

І він грюкнув дверима в мене перед носом.

Моя фінка розповіла мені, що тиждень тому Гетсбі звільнив усіх своїх слуг і найняв нових, які до селища не ходять і хабарів у торговців не беруть, а замовляють усе потрібне по телефону, і то в поміркованій кількості. Хлопець-розсильний з бакалійної крамниці каже, що кухня там стала схожа на свинюшник, і в селищі подекуди, ніби нові слуги взагалі не слуги.

Наступного дня Гетсбі подзвонив мені.

— Ви виїжджаєте? — спитав я.

— Ні, друже.

— Кажуть, ви повиганяли всіх своїх слуг.

— Бо мені потрібні такі, що вміють тримати язика за зубами. Дейзі тепер часто буває в мене — вечорами.

Отже, весь караван-сарай розпався, мов картковий будиночок, під її осудливим поглядом.

— Ці люди — знайомі Вольфсгайма, він просив їх прилаштувати, тож я і взяв їх. Всі вони родичі — брати й сестри. Колись тримали невеличкий готель.

— Ясно.

Дзвонив він мені на прохання Дейзі — вона запрошує мене до себе на завтра на сніданок. Міс Бейкер теж буде. За півгодини подзвонила сама Дейзі й дуже зраділа, почувши, що я приїду. Видно, щось затівається, подумав я, а проте мені не вірилося: невже вони збираються влаштувати сцену, і то вельми тяжку, якщо все буде так, як Гетсбі намалював мені в саду.

Наступного дня зранку стояла страшенна спека — це був чи не останній і чи не найспекотніший день літа. Коли мій поїзд виринув з тунелю на сонячне світло, тільки гарячі гудки фабричного димаря «Нешнел біскуїт компанії» порушували розпечену полуденну тишу. Плетені вагонні сидіння пашіли жаром; моя сусідка стоїчно пітніла в своїй білій блузці, та врешті, коли газета змокла під її пальцями, із зойком розпачу занурилася в хвили задухи. Її сумочка впала на підлогу.

— О боже! — здушено вигукнула вона.

Я насилу нахилився, підняв сумочку й простяг їй, тримаючи у випростаній руці за самісінький край на знак того, що не зазіхаю на неї; та однаково всі довкола, включаючи і власницю, запідозрили мене в злочинстві.

— Жарко! — казав кондуктор щоразу, як бачив знайоме обличчя. — Оце так погода!.. Жарко!.. Жарко!.. Жарко!.. Вам не жарко? А вам жарко? А вам...

Його палець відбився темною плямою на моєму сезонному квитку. Невже в таку спеку когось може обходити, чий уста він цілує, чия голівка лишає вологий слід на кишені піжами над серцем?

...Поки ми з Гетсбі чекали біля дверей в холі у Б'юкененів, звідкись війнув легкий вітерець, і телефон, оживши, задзвонив.

— Подати труп господаря? — загорлав у трубку лакей. — На жаль, це неможливо, мадам, — у таку спеку до нього не доторкнешся.

Насправді ж він казав лише:

— Так... Так... Зараз дізнаюсь.

Він поклав трубку і, поблискуючи потом, підійшов до нас, щоб узяти наші круглі солом'яні капелюхи.

— Пані чекає на вас у вітальні! — вигукнув він і без будь-якої потреби показав, куди йти. За такої спеки кожен зайвий рух був марнотратством суспільного запасу життєвих сил.

У вітальні, завдяки полотняним тентам над вікнами, було темно й прохолодно. Дейзі й Джордан лежали на величезній тахті, мов два срібних ідоли, притримуючи свої білі сукні, що тріпотіли під співучим повівом вентиляторів.

— Неможливо ворухнутись! — вигукнули вони разом.

Пальці Джордан, засмагу яких прикривала біла пудра, на мить затрималися в моїй руці.

— А де ж наш ушавлений спортсмен, містер Томас Б'юкенен? — спитав я.

І тут-таки почув його грубий, хрипкий, приглушений голос — він розмовляв у холі по телефону.

Стоячи на темно-червоному килимі посеред вітальні, Гетсбі зачудовано роззирався довкола. Дейзі, дивлячись на нього, засміялася своїм милозвучним, хвилюючим сміхом; малесенька хмарка пудри здійнялася з її грудей.

— Є чутка, — прошепотіла Джордан, — що Том зараз розмовляє із своєю пасією.

Ми примовкли. Голос у холі роздратовано вибухнув:

— Коли так, то я взагалі не продам вам цю машину... І взагалі, ніяких обов'язків перед вами я на себе не брав... І я взагалі попрошу вас не морочити мені голову й не дзвонити, коли люди сідають до столу.

— Певно, давно вже натис на важілець, — глузливо сказала Дейзі.

— Та ні, — запевнив її я, — він справді збирався продати машину. Я випадково знаю про цю справу.

Том рвучко відчинив двері, на мить заповнив весь отвір своїм кремезним тілом, а тоді квапливо ввійшов до кімнати.

— А, містер Гетсбі! — з добре прихованою неприязню він простяг широку, плоску долоню. — Радий вас бачити, сер... Привіт, Ніку...

— Приготуй нам випити чого-небудь холодного! — вигукнула Дейзі.

Коли Том вийшов з кімнати, вона підвелася, підійшла до Гетсбі і, притягнувши до себе його обличчя, поцілувала в уста.

— Я кохаю тебе, ти ж знаєш,— прошепотіла вона.

— Не забувай, що ти тут не сама,— сказала Джордан.

Дейзі озирнулася невидючими очима.

— А ти поцілуй Ніка.

— Ні сорому, ні совісті!

— І нехай! — вигукнула Дейзі й вибила чечітку перед каміном. Але зразу згадала про спеку й з винуватою міною повернулася на своє місце на тахті. В цю мить до вітальні ввійшла накрохмалена няня, ведучи за руку малу дівчинку.

— Мо-є зо-лот-ко,— заворкотала Дейзі, розкриваючи обійми.— Ходи до мамусі, мамуся так любить тебе.

Няня відпустила дівчинку, і та, перебігши кімнату, сором'язливо сховалась у складках матеріної сукні.

— Мо-є зо-лот-ко! Мамуся не забруднила пудрою твої жовтенькі кучерики? Стань-но рівно, привітайся з гістьми!

Ми з Гетсбі по черзі нахилились і потисли неохоче простягнуте ручення. Гетсбі не зводив з дитини здивованих очей. Певно, доти він просто не вірив у її існування.

— Няня причепурила мене перед сніданком,— сказала дівчинка, знову горнучись до Дейзі.

— Це тому, що мамуся хотіла похвалитися тобою.— Вона притулилася щокою до єдиної борозенки на білій шийці.— Ти моє чудо! Ти моє справжнісіньке маленьке чудо!

— Так,— спокійно погодилася дитина.— А в тітусі Джордан теж біла сукня.

— Тобі подобаються мамусині приятелі? — Подивися, вони гарні?

— А де тато?

— Вона зовсім не схожа на батька,— сказала Дейзі.— Пішла в мене. І волосся в неї моє, і овал обличчя.

Вона відкинулася на подушку тахти. Няня підійшла і простягла руку.

— Ходімо, Пеммі.

— До побачення, серденько моє!

Сумно озирнувшись назад, слухняна дитина взялася за руку няні й була виведена з кімнати саме в ту мить, коли знову з'явився Том, а слідом за ним — лакей з

чотирма склянками джину з лимонним соком, у яких стукотів лід.

Гетсбі взяв склянку.

— Таки начебто холодне,— силувано мовив він.

Ми почали пити довгими, жадібними ковтками.

— Я десь читав, ніби сонце з кожним роком дедалі більше розігрівается,— весело сказав Том.— І нібито незабаром земля впаде на сонце,— а втім, ні, стривайте, зовсім навпаки! — сонце з кожним роком остигає.

— Давайте вийдемо,— запропонував він Гетсбі.— Я хочу показати вам свої володіння.

Я вийшов на веранду разом з ними. По зеленій воді протоки, змертвілій від спеки, повільно повзло самотнє вітрильце, прямуючи до свіжості відкритого моря. Гетсбі постежив за ним очима, а тоді показав рукою на той бік затоки.

— Онде мій будинок, якраз навпроти.

— Так-так.

Ми знову задивилися в далечінь, понад трояндовими кущами, розпеченим травником і висушеними спекою водоростями, що позначали край води. Біле крило вітрильника торкнулося прохолодної блакиті небокраю. Десь далі лежав хвилястий океан, усіяний благословеними островами.

— Оце спорт,— сказав Том, кивнувши головою.— Я хотів би хоч на годинку опинитися на тому суденці.

Снідали ми в їдальні, теж затемненій від сонця, запиваючи холодним пивом удавану веселість.

— А куди нам подіти себе ввечері? — вигукнула Дейзі.— І завтра, і післязавтра, і в найближчі тридцять років?

— Не розводь меланхолію,— сказала Джордан.— Хіба ти не знаєш: життя починається знову восени, з першим похолоданням.

— Але зараз так жарко,— не вгавала Дейзі, мало не плачучи.— І все так плутається й переплутується. Давайте поїдемо до міста!

Її голос насилу пробивався крізь вар, долаючи його опір, намагаючись видобути з нього бодай щось певне.

— Буває, стайню переобладнують під гараж,— казав Том, звертаючись до Гетсбі.— А от я — перша людина, що переобладнала гараж під стайню.

— Хто хоче їхати до міста? — правила своєї Дейзі. Гетсбі повільно звів погляд на неї.— Ох! — вигукнула вона.— Для вас спека наче й не існує.

Їхні очі зустрілись, і вони задивились одне на одного, й довколишній світ перестав для них існувати. Потім Дейзі примусила себе опустити очі.

— Для вас спека наче й не існує.

Вона освідчувалася Гетсбі в коханні, і Том Б'юкенен раптом усе зрозумів. Він завмер, приголомшений. Рот його розтулився, він подивився на Гетсбі, потім знову на Дейзі так, наче оце тільки тепер упізнав у ній якусь дуже давню знайому.

— Ви схожі на джентльмена з рекламного оголошення,— вела далі Дейзі невинним голосом.— Знаєте, з отієї реклами, що...

— Гаразд,— квапливо урвав її Том.— Ідьмо до міста, я згоден. Атож, ідьмо до міста!

Він підвівся, позираючи то на Гетсбі, то на свою дружину. Ніхто не ворухнувся.

— Ну, чого ж ви! — Він уже насилу стримувався.— Чого ви сидите? Як їхати, то їхати.

Рукою, що аж тремтіла від напруження, він вилив у рот рештки пива із склянки. Голос Дейзі підняв нас усіх з-за столу й вивів на розпечену жорству під'їзної алеї.

— Невже ми отак зразу й поїдемо? — затялася вона.— Куди ми поспішаємо? Комусь, може, ще хочеться викурити сигарету...

— За сніданком усі накурилися донесхочу.

— Ой, ну давай по-доброму,— благально сказала вона.— Не треба дратуватися в таку спеку.

Він не відповів.

— Що ж, гаразд,— сказала вона.— Ходімо, Джордан.

Вони вдвох пішли нзгору, щоб причепуритися перед поїздкою, а ми втрьох стояли, переступаючи з ноги на ногу на гарячій жорстві. Срібний серп місяця вже мрів на заході. Гетсбі кашлянув був, бажаючи щось сказати, потім передумав, але Том уже встиг крутнутися на підборах і очікувально втупився очима йому в обличчя.

— Ваша стайня десь тут близько? — через силу здобувся на голос Гетсбі.

— За чверть милі звідси.

— Он як.

Пауза.

— Ну за яким бісом нам їхати зараз до міста? — вибухнув Том. — Цим жінкам часом таке спадає на думку, що аж...

— Прихопимо з собою чогось випити? — гукнула Дейзі згори, з вікна.

— Я візьму віскі, — відповів Том і ввійшов до будинку.

Гетсбі судорожно обернувся до мене:

— Мені просто мову одбирає в його домі, друже.

— У Дейзі нескромний голос, — зауважив я. — У ньому вчувається... — Я завагався.

— У ньому вчувається дзенькіт грошей, — несподівано сказав він.

І так воно й було. Тільки тепер я зрозумів це. В її голосі дзенькали гроші — ось що безнастанно вабило в його чарівних переливах, дзенькіт металу, переможна пісня кимвалів... У високім білокам'янім палаці королівна юна, злotosяйна...

Том вийшов з дому, по дорозі загортаючи в рушник велику пляшку віскі. За ним ішли Дейзі й Джордан у маленьких тісних капелюшках, що кокетливо поблискували на сонці, з легкими накидками на руці.

— Може, поїдемо моєю машиною? — запропонував Гетсбі. Він помацав гарячу зелену шкіру сидіння. — Як же я не здогадався поставити її в затінку.

— У вас звичайне перемикання швидкостей? — спитав Том.

— Так.

— Тоді ви беріть мою машину, а я поведу вашу.

Гетсбі ця пропозиція не сподобалась.

— Боюся, до міста в моїй не вистачить бензину.

— Вистачить, вистачить, — категорично відказав Том. — А як весь вийде, підзаправимося в якій-небудь аптеці. Тепер в аптеках чим тільки не торгують.

Після цього начебто безневинного зауваження запала мовчанка. Дейзі спідлоба подивилася на Тома, а на обличчі Гетсбі на мить з'явився якийсь чудний вираз — незвичний і водночас невловимо знайомий, немовби вже описаний мені кимсь у розмові.

— Ходім, Дейзі, — сказав Том, підштовхуючи її до машини Гетсбі. — Я прокатаю тебе в цьому цирковому фургоні.

Він відчинив дверцята, але Дейзі вислизнула з-під його руки.

— Ти бери Ніка й Джордан. А ми поїдемо за вами в цій машині.

Вона підійшла до Гетсбі й торкнулася рукою його плеча. Том і ми з Джордан умостилися на передньому сидінні машини Гетсбі, Том обережно пересунув незвичний важіль, натис на педаль — і ми помчали, розтинаючи в'язке марево спеки, залишивши Гетсбі з Дейзі далеко позаду.

— Бачили? — спитав Том.

— Що саме?

Він гостро глянув на мене, лише тепер, очевидно, збагнувши, що ми з Джордан давно вже про все знаємо.

— Ви, певно, маєте мене за безнадійного дурня, — мовив він. — Нехай так, але знайте: я наділений... ну, шостим чуттям, чи що, й воно мені часом підказує, що робити. Ви можете не вірити в таке, але наука...

Він затнувся. Безпосередня дійсність нагадала йому про себе, не давши зірватися в безодню абстрактних розумувань.

— Я вже зібрав деякі відомості про цього ферта, — озвався він знову. — Можна було б і глибше копнути, якби я знав...

— Ти що ж — до ворожки ходив? — глузливо спитала Джордан.

— Що? — Ми засміялись, а він спантеличено подивився на нас. — До ворожки?

— Атож. З приводу Гетсбі.

— З приводу Гетсбі? Та ні, навіщо. Я ж сказав: я зібрав деякі відомості про його минуле.

— І з'ясувалося, що він навчався в Оксфорді, — підказала Джордан.

— В Оксфорді?! — недовірливо вигукнув він. — Де в біса! Ти подивися на його рожевий костюм!

— І все ж таки.

— Певно, це той Оксфорд, що у штаті Нью-Мексико, — зневажливо пирхнув Том. — Або десь інде.

— Слухай, Томе, якщо ти такий сноб, то нащо запросив його на сніданок? — сердито спитала Джордан.

— То Дейзі його запросила; вона з ним познайомила-ся ще до заміжжя — хтозна-де!

Хміль від випитого пива вже вивітрювався, лишаючи по собі тільки дратливість, і, охоплені нею, ми якийсь час їхали мовчки. Та ось попереду з'явилися збляклі очі

доктора Т. Дж. Еклберга, і я згадав застереження Гетсбі щодо бензину.

— Ет, до міста вистачить,— сказав Том.

— Нашо ж ризикувати, коли онде гараж,— заперечила Джордан.— Страшно подумати, що ми можемо застрягти десь на дорозі в цю спеку.

Том досадливо натис на гальма, і, проїхавши трохи юзом, ми зупинилися в хмарі куряви під вивіскою Вільсона. За хвилину сам хазяїн виник з темної порожнечі своєї майстерні й став, тупо дивлячись на нашу машину.

— Ану, не спіть — заправляйте бак! — грубо крикнув Том.— Нам нема коли милуватися краєвидом!

— Я хворий,— відповів Вільсон, не рушаючи з місця.— Я сьогодні зранку хворий.

— А що з вами?

— Ноги не носять.

— То що ж, по-вашому, я маю сам себе обслуговувати? — спитав Том.— По телефону голос у вас був цілком здоровий.

Вільсон насилу відірвався від затіненого одвірка і, тяжко дихаючи, заходився відкручувати кришку бака. На сонці обличчя його було зовсім зелене.

— Я не знав, що ви в цей час снідаєте,— сказав він.— Просто мені конче потрібні гроші, тож я хотів спитати, чи ви щось надумали з тією старою машиною.

— А ця нова вам подобається? — спитав Том.— Я купив її тиждень тому.

— Гарна, що й казати. І така жовтенька,— відповів Вільсон, натужно орудуючи важелем насоса.

— Хочете — продам?

— Продасте, аякже,— кволо посміхнувся Вільсон.— Але ота, стара, придалася б, на ній я міг би трохи заробити.

— Чого це раптом вам так припекло з грошима?

— Засиділися ми тут. Пора вже куди-небудь перебраться. Ми з жінкою хочемо податися на Захід.

— І жінка хоче? — приголомшено вигукнув Том.

— Вона мені про це десять років торочить.— Він на мить прихилився спиною до бензоколонки, захистивши долонею очі від сонця.— А тепер я й не питатиму її, поїде, і край. Я заберу її звідси.

Синя машина Тома промчала повз нас у хмарі куряви, чиясь рука помахала з віконця.

— Скільки з мене? — різко запитав Том.

— Оце два дні тому почув я про неї якусь химерію, — вів далі Вільсон. — Через те й поклав собі поїхати звідси. І з приводу машини через те вам надокучав.

— Скільки з мене?

— Долар двадцять центів.

Від нестерпної, несамовитої спекоти в мене паморочилось у голові, й минула неприємна хвилина, перше ніж я збагнув, що підозра Вільсона, власне, ще не впала на Тома. Вільсон довідався тільки, що Міртл живе ще й іншим, потаємним життям у чужому й невідомому йому світі, й це приголомшило його так, що він занедужав. Я подивився на нього, потім на Тома, який менше ніж годину тому зробив для себе таке саме відкриття, — і мені спало на думку, що ніякі розумові чи расові відмінності між людьми не бувають такими глибокими, як відмінність між людиною хворою і здоровою. Вільсон був хворий, ганебно хворий — і вигляд мав такий винуватий, наче щойно збезчестив беззахисну дівчину.

— Гаразд, я продам вам ту машину, — сказав Том. — Завтра надвечір вона буде у вас.

Той закуток завжди справляв на мене якесь невловимо зловісне враження, навіть при яскравому денному світлі. Ось і тепер я мимоволі озирнувся, неначе відчувши за спиною небезпеку. Величезні очі доктора Т. Дж. Еклберга невсипущо стежили за нами з-понад кучугур жужелиці, але незабаром я помітив, що за нами наглядає ще одна пара очей — і з куди ближчої відстані.

В одному з вікон над гаражем занавіска була трохи відхилена, і звідти на нашу машину дивилася Міртл Вільсон. Цілком захопившись тим спостереженням, вона не помічала навіть, що на неї теж дивляться, і різні почуття проступали на її обличчі, мов предмети на фотознімку, зануреному в проявник. Вираз її обличчя був мені напрочуд знайомий, я не раз бачив його на обличчях інших жінок, але цього разу він дивував і спантеличував мене, — аж поки я здогадався, що розширені ревливим жахом очі Міртл дивляться не на Тома, а на Джордана, яку вона прийняла за його дружину.

Ніяку душу сум'яття не збурює так, як душу неглибоку. Коли ми від'їхали від гаража, Том повів машину, мов гнаний хвиським батогом паніки. Ще годину тому його дружина та його коханка належали йому неподільно

й беззастережно, а тепер обидві невтримно вислизали з його рук. І він інстинктивно натискав на акселератор, охоплений подвійним бажанням — наздогнати Дейзі й утекти від Вільсона. Ми мчали в напрямку Асторії зі швидкістю п'ятдесят миль на годину, аж доки побачили попереду знайоме сине авто, що неквапно їхало між па-вучими лапами ферм наземної залізниці.

— Обабіч П'ятдесятої вулиці є великі кінотеатри, що добре провітрюються,— сказала Джордан.— Ех, люблю Нью-Йорк улітку, в надвечір'я, коли він зовсім порожній. Є в ньому щось хтивє, перестигле,— от ніби підставиш руки і в них посиплються дивовижні плоди.

Слово «хтивє» ще більше розтривожило Тома, та перше ніж він здобувся на відповідь, сине авто зупинилось, і Дейзі помахом руки попросила нас під'їхати.

— Куди поїдемо?— гукнула вона.

-- Може, в кіно?

— В таку спекоту?— скривилася вона.— Ні, ви собі їдьте, а ми покатаємось і заїдемо по вас після сеансу.— Вона зробила слабку спробу пожартувати.— Зустрінемося десь на розі. Ви мене легко впізнаєте: я буду чоловіком з двома сигаретами в зубах.

— Не будемо сперечатися посеред дороги,— роздратовано сказав Том. Позад нас уже обурено сигналив ваго-воз.— Ідьте за нами — повз Центральний парк, з південного боку, до готелю «Плаза».

По дорозі він раз у раз оглядався, шукаючи їх очима, і якщо вони затримувалися десь на перехресті, стишував швидкість, аж доки вони не наздоганяли нас. Певно, він боявся, що вони майнуть у бічну вулицю і зникнуть з його очей та його життя — назавжди.

Але вони не втекли. І ми всі разом зробили щось зовсім недоладне — найняли в «Плазі» вітальню номера-люкс.

Подробиці тривалої і галасливої суперечки, внаслідок якої ми опинилися в тій вітальні, не затримались у моїй пам'яті, хоч я й тепер виразно, всім тілом пам'ятаю, як під час тієї суперечки штани, мов слизькі змії, обвивалися круг моїх ніг і холодні намистини поту безнастанно скочувалися по спині. Почалося все з пропозиції Дейзі найняти в готелі п'ять ванних кімнат і купатися в холодній воді, і з цього вже зродилася реальніша ідея «влаштуватися де-небудь і випити по м'ятному коктейлю з льодом». Всі ми, звісно, повторювали при цьому:

«Безглузда вигадка!» — і всі разом, перебиваючи одне одного, вели переговори із спантеличеним портє, вважаючи — чи, може, вмовляючи себе, — що нам дуже весело...

Кімната була велика й задушна, і хоч було вже по четвертій, у вікна, коли їх розчинили, повіяло тільки гарячим запахом кущів з парку. Дейзі підійшла до дзеркала і, стоячи спиною до нас, почала поправляти зачіску.

— Який шикарний апартамент, — шанобливо прошепотіла Джордан, і всі засміялися.

— Відчиніть ще одне вікно, — звеліла Дейзі, не обертаючись.

— А більше нема.

— То треба подзвонити, щоб принесли сокиру...

— Облишити балачки про спеку — ось що нам треба, — роздратовано сказав Том. — Якби ти менше про неї цвенькала, ми б її менше помічали.

Він розгорнув рушник і поставив на стіл привезену пляшку віскі.

— Ну чого ви до неї чіпляєтеся, друже? — озвався Гетсбі. — Зрештою, це ж ви схотіли їхати до міста.

На мить запала тиша. Телефонний довідник зірвався з гачка й гепнувся на підлогу. Джордан прошепотіла: «Пробачте», — але цього разу ніхто не засміявся.

— Я зараз підніму, — сказав я.

— Не треба, я сам. — Гетсбі уважно оглянув розірваний шнурок, зацікавлено гмукнув і кинув довідник на стілець.

— Вам воно не в'язне в зубах? — гостро спитав Том.

— Що саме?

— Оце ваше слівце — «друже». Де ви його підчепили?

— Слухай, Томе, — сказала Дейзі, відвертаючись від дзеркала. — Якщо ти почнеш говорити людям грубощі, я не лишуся тут ні хвилини. Подзвони краще, щоб нам принесли льоду й м'яти до коктейлю.

Том зняв трубку і в ту ж мить стиснена спека вибухла й задвигтіла — в бальному залі під нами загриміли урочисті акорди «Весільного маршу» Мендельсона.

— Ні, ви уявляєте, — одружуватись у таку спекоту! — приголомшено вигукнула Джордан.

— А що — я сама виходила заміж у середині червня, — згадала Дейзі. — У середині червня, та ще й у Луїсвіллі! Хтось навіть знепритомнів. Хто це був, Томе?

— Білоксі,— коротко відповів він.

— Так-так, його звали Білоксі. «Мопсик» Білоксі, по-стачальник коксу — згадала! — і родом був з Білоксі, штат Теннессі.

— Його тоді віднесли до нас додому,— підхопила Джордан,— бо ми мешкали зразу ж за церквою. І він огинався у нас цілих три тижні, поки тато не виставив його за двері. А наступного дня тато помер.— Помовчавши, вона додала, немовби вибачаючись перед пам'яттю батька: — Але одне до другого ніякого стосунку не мало.

— Я мав знайомого Білла Білоксі, але він був з Мемфіса,— докинув я.

— Це його двоюрідний брат. За ті три тижні я встигла вивчити увесь його родовід. Він мені подарував алюмінієву ключку для гольфу — я й досі нею граю.

Музика внизу урвалася — почалася шлюбна церемонія. Потім у вікно вдерлося гучноголосе «Слава-а-а!» Крик перейшов у радісний гамір, а тоді, нарешті, ушкварив джаз — почалися танці.

— Ех, старі ми, старі,— зітхнула Дейзі.— Були б молоді — посхоплювалися б і пішли танцювати.

— Згадай про Білоксі,— застерегла її Джордан.— Де ти з ним, власне, познайомився, Томе?

— З Білоксі?— Він насилу відірвався від своїх думок.— А я не був з ним знайомий. Це приятель Дейзі.

— Нічого подібного,— заперечила вона.— Я його доти і в очі не бачила. Він приїхав в одному вагоні з вами всіма.

— Так, але відрекомендувався він як твій знайомий. Сказав, що виріс у Луїсвіллі. Ейса Берд привів його на перон в останню мить і спитав, чи не знайдеться для нього місце у вагоні.

Джордан усміхнулася.

— Певно, він просто вирішив на дурняка проїхатися додому. Мені він розповідав, ніби був у вас у Йелі старостою курсу.

Ми з Томом здивовано презирнулися.

— Білоксі?

— По-перше, у нас взагалі не було ніякого старости... Гетсбі нервово постукав носом по підлозі, й Том раптом повернувся до нього.

— До речі, містере Гетсбі, ви начебто випускник Оксфордського університету?

— Не зовсім так.

— Але ви начебто навчались там?

— Так, я там навчався.

Пауза. Потім — голос Тома, явно недовірливий, глузливий:

— Певно, ви там навчалися в той самий час, коли Білоксі був у Йелі.

Знову пауза. Офіціант постукав і ввійшов, несучи потовчену м'яту й лід, але навіть його «прошу» й тихий рип дверей, що зачинилися за ним, не порушили тиші. Бо зараз, нарешті, мала розв'язатись одна з найбільших загадок Гетсбі.

— Я вже сказав вам: так, я там навчався.

— Це я чув, але мені хотілося б знати, коли саме.

— В дев'ятнадцятому році. Я пробув там лише п'ять місяців. Тому я не можу вважати себе випускником Оксфорду.

Том озирнувся на нас — пересвідчитися, що ми поділяємо його недовіру. Але ми всі дивилися на Гетсбі.

— Після перемир'я деяким офіцерам було надано таку можливість, — вів він далі. — Право на вступ до будь-якого університету Англії чи Франції.

Мені закортіло підвестись і поплескати його по спині. Знову — вже вкотре — я сповнився цілковитої віри в нього.

Дейзі, тамуючи усмішку, підвелась і підійшла до столу.

— Відкоркуй пляшку, Томе, — звеліла вона, — я приготую тобі м'ятний коктейль. Вип'єш і забудеш, що пошився в дурні... Дивись, яка гарна м'ята!

— Зажди, — огризнувся Том. — Я хочу поставити містерові Гетсбі ще одне запитання.

— Запитуйте, — чемно сказав Гетсбі.

— Чому ви, власне, дозволяєте собі втручатись у моє родинне життя?

Гетсбі нарешті домігся свого — розмова пішла начистоту.

— Нічого він собі не дозволяє. — Очі Дейзі злякано перебігали з одного на другого. — Це ти собі дозволяєш. Будь ласка, тримай себе в руках.

— Он як? — скипів Том. — Це що ж тепер, мода така пішла — тримати себе в руках і милуватись, як містер Казна-Хто-Казна-Звідки залицяється до твоєї дружини? Е, ні, такого ви від мене не діждете... Я бачу, чим це пахне: сьогодні — геть сім'ю, родинні устої, завтра —

під три чорти взагалі усе, і нехай чорні одружуються з білими!

Розпалений власним маячним ораторством, він уже почував себе самотнім захисником останньої барикади цивілізації.

— Здається, ми тут усі білі,— пробурмотіла Джордан.

— Я, звісно, не те, що інші,— популярністю похвалитися не можу. Я не влаштовую бучних бенкетів. А в наш час хто має друзів? Тільки той, хто робить із свого дому хлів.

Хоч який я був злий — а він усіх нас розізлив,— мене мимоволі брав сміх щоразу, як він виголошував якусь нову сентенцію. Це таки кумедно — коли на твоїх очах гульвіса перевтілюється в святенника!

— А тепер послушайте, що я вам скажу, друже...— почав Гетсбі.

Але Дейзі вгадала його намір.

— Ні, ні, не треба,— жалібно перепинила вона.— Слушайте, їдьмо всі додому. Їдьмо, га?

— А й справді.— Я підвівся.— Їдьмо, Томе. Нікому не хочеться пити.

— Я хочу знати, що має сказати мені містер Гетсбі.

— Ваша дружина вас не кохає,— сказав Гетсбі.— І ніколи не кохала. Вона кохає мене.

— Ви збожеволіли! — вигукнув Том.

Гетсбі, пополотнілий від хвилювання, зірвався на ноги.

— Вона вас ніколи не кохала, чуєте? — закричав він.— Вона пішла за вас тільки тому, що я був бідний і вона втомилася чекати. Це була жахлива помилка, та все одно вона ніколи не кохала нікого, крім мене!

Тут ми з Джордан спробували були піти, але Том і Гетсбі почали навперебій, один від одного наполегливіше, вимагати, щоб ми залишилися, мовби даючи зрозуміти, що їм нема чого приховувати від нас і що нам взагалі випало велике щастя — відчувти на собі силу їхніх пристрастей.

— Сідай, Дейзі.— Том марно силкувався перейти на батьківський тон.— Про що зрештою ідеться? Я хочу почути все — від початку й до кінця.

— Я вже сказав вам, про що йдеться,— мовив Гетсбі.— І триває воно вже п'ять років, тільки ви про це не знали.

Том рвучко обернувся до Дейзі.

— Отже, ти п'ять років зустрічалася з цим суб'єктом?

— Ні, ми не зустрічались,— відповів Гетсбі.— Зустрічатися ми не могли. Але протягом усіх тих п'яти років ми кохали одне одного, друже, а ви не знали про це.

— І оце все? — Том по-пасторському з'єднав пучки своїх товстих пальців і відкинувся на спинку крісла.— Ви божевільний! — гримнув він.— Не знаю, що там між вами було п'ять років тому, до мого знайомства з Дейзі,— хоч, їй-богу, мені невтямки, як ви спромоглися повернутись їй на очі, хіба що доставляли на кухню продукти з бакалійної крамниці. Але решта — то все брехня, мерзенна брехня. Дейзі кохала мене, коли ми одружувались, і кохає мене тепер.

— Ні,— похитав головою Гетсбі.

— А я кажу — кохає. Просто з нею трапляється: навигадує собі всякого і зопалу утне дурницю.— Він мудро покивав.— А головне, і я її кохаю. Я не святий, буває, що й побавлюся трошки, й попустую, але врешті я завжди повертаюся до Дейзі й кохаю тільки її одну.

— Який же ти гидкий,— сказала Дейзі. Вона обернулася до мене, голос її зазвучав на октаву нижче, і кімната, здавалося, сповнилася зневаги, що бриніла в ньому.— Ти знаєш, чому нам довелося виїхати з Чікаго? Ні? Дивно, що ніхто досі не потішив тебе розповіддю про те, як він там «трошки побавився».

Гетсбі підійшов і став поряд неї.

— Не треба, Дейзі,— сказав він твердо.— Все це вже позаду й не має ніякого значення. Ти тільки скажи йому правду — скажи, що ніколи його не кохала,— і все це забудеться раз і назавжди.

Вона звела на нього невидючі очі.

— Господи... як... як я могла його кохати?

— Ти ніколи його не кохала.

Дейзі завагалась. Вона подивилася на Джордан, на мене з якимсь благальним виразом в очах, неначе лише тепер зрозуміла, що робить,— і неначе досі, власне, зовсім і не збиралася нічого робити. Але вона зробила. Відступати було вже запізно.

— Я ніколи не кохала його,— сказала вона з видимою нехиттю.

— Навіть у Капіолані? — раптом спитав Том.

— Так.

Знизу, з бального залу, на гарячих хвилях повітря спливали стлумлені, здушені акорди.

— Навіть того дня, як я ніс тебе на руках з Панч-Баулу, щоб ти не замочила ноги? — В голосі його забриніла хрипка ніжність. — Дейзі?..

— Прошу тебе, перестань, — промовила вона холодно, але вже без злості. Потім подивилася на Гетсбі. — Ну, от і все, Джею, — сказала вона й почала запалювати сигарету, але рука її тремтіла. Нараз вона жбурнула сигарету разом із запаленим сірником на килим. — Ні, ти забагато хочеш! — скрикнула вона. — Я кохаю тебе тепер — хіба цього не досить? Я не можу змінити того, що було. — Вона заплакала, безпорадно дивлячись на нього. — Колись я кохала його, — але тебе я також кохала.

Гетсбі широко розплющив очі, а тоді заплющив їх зовсім.

— Мене ти *також* кохала, — повторив він.

— І це теж брехня! — люто кинув Том. — Ви перестали існувати для неї. Господи, та нас із Дейзі зв'язує стільки такого, про що вам не дано знати, такого, що не забувається й не забудеться ніколи!

Я бачив, що кожне його слово завдає Гетсбі фізичного болю.

— Дайте мені поговорити з Дейзі віч-на-віч, — мовив він. — Вона зараз надто схвильована і...

— Я й віч-на-віч не зможу сказати тобі, що ніколи не кохала Тома, — жалібно призналася вона. — Бо це неправда.

— Ну, звісно, неправда, — підхопив Том.

Вона обернулася до свого чоловіка.

— А тобі ніби й не однаково, — сказала вона.

— Ну, звісно, не однаково. Йі надалі я краще дбати-му про тебе.

— Ви не розумієте, — сказав Гетсбі стривожено. — Вам уже не доведеться дбати про неї.

— Он як? — Том округлив очі й засміявся. Він цілком опанував себе, бо знав, що переміг. — А це чому?

— Дейзі йде від вас.

— Бридня.

— Ні, це правда, — з видимим зусиллям підтвердила Дейзі.

— Нікуди вона не піде! — Том раптом перейшов у навальну атаку. — В усякому разі, не до звичайнісінького шахрая, який надіне їй на палець украдену об-ручку.

— Я не бажаю цього слухати! — скрикнула Дейзі. — Їдьмо, благаю вас, їдьмо звідси!

— Хто ви, власне, такий? — гримів Том. — Про те, що ви належите до кодла Мейєра Вольфсгайма, мені вже відомо. Дещо про вас і про ваші афери я вже з'ясував — а завтра знатиму ще більше.

— З'ясовуйте, скільки вашій душі завгодно, друже, — спокійно відповів Гетсбі.

— Я вже знаю, що являли собою ваші «аптеки». — Том обернувся до нас і скоромовкою пояснив: — Вони з Вольфсгаймом покупували крамнички у завулках Нью-Йорка й Чікаго й розгорнули в них продаж самого-ну. І це тільки одна з його обгородок. Я з першого погляду сприйняв його за бутлегера і, як бачите, майже не помилився.

— Ну й що з того? — чемно сказав Гетсбі. — Ваш приятель Уолтер Чейз, наприклад, не погребував пристати до нашого діла.

— А ви його за це продали, так? Самі вийшли сухими з води, а він відсидів за вас місяць у в'язниці в Нью-Джерсі. Боже! Почули б ви, що він про вас каже!

— Друже, він прийшов до нас без цента в кишені. І ладен був на все, аби хоч трохи заробити.

— Не смійте казати мені «друже»! — вигукнув Том. Гетсбі промовчав. — Уолтер міг би запроторити вас куди слід і за незаконне букмекерство, якби Вольфсгайм не залякав його.

На обличчі Гетсбі знову з'явився той незвичний, а проте чимось знайомий вираз.

— А втім, афера з аптеками — це тільки так, дрібниця, — повагом сказав Том. — Головне джерело прибутку у вас інше, але Уолтер побоювся розповісти мені, яке саме.

Я оглянувся. Дейзі нажаханими очима дивилася кудись у простір між Гетсбі й чоловіком, а Джордан уже почала зосереджено балансувати якоюсь невидимою річчю, що стояла в неї на підборідді. Потім я знов перевів погляд на Гетсбі і аж здригнувся, побачивши вираз його обличчя. В цю мить він і справді мав такий вигляд (кажу це з цілковитою зневагою до злостивих теревенів його гостей), наче «вбив людину». Хоч як химерно звучить це визначення, воно найбільше відповідало тому, що я прочитав у його очах.

Та за хвилину вираз цей зник, і Гетсбі знову схвилювано заговорив, звертаючись до Дейзі, заперечуючи геть усе, захищаючи своє ім'я від звинувачень, навіть не висловлених. Але з кожним його словом вона дедалі більше замикалася в собі, і врешті він замовк, і тільки повержена мрія ще билася в надвечір'ї, силкуючись досягти того, що стало вже недосяжним, волаючи безгучно, відчайдушно, безнадійно до голосу, що розтанув у іншому кінці кімнати.

А потім голос той благально озвався:

— Прошу тебе, Томе, їдьмо! Я не можу більше!

Нажахані очі Дейзі говорили, що вона зреклася всіх своїх намірів, що мужність покинула її.

— Ти їдь з містером Гетсбі, Дейзі,— сказав Том.— У його машині.

Вона скинула на Тома стривожений погляд, але він наполягав з великодушною зневагою:

— Їдь з ним. Він більше не докучатиме тобі. Гадаю, він зрозумів, що хотів стрибнути вище голови й що ці фіглі-міглі скінчилися.

І вони вдвох зникли без слова: були — і вже нема, й наче не було їх тут зовсім, відринуті, мов привиди, від усього, навіть від нашої жалості.

За хвилину Том підвівся і почав загортати в рушник невідкорковану пляшку віскі.

— Може, все ж таки вип'ємо? Джордан?.. Ніку?..

Я мовчав.

— Ніку? — окликнув він знову.

— Що?

— Може, вип'єш?

— Ні... Я, власне, оце щойно згадав, що в мене сьогодні день народження.

Мені сповнилося тридцять. Попереду лежала захмарена, зловісна дорога наступного десятиліття.

Була вже сьома, коли ми сіли в машину Тома й поїхали на Лонг-Айленд. Том, веселий, радісно збуджений, балакав без упину, але для нас із Джордан голос його звучав так само далеко, як нерозбірливий вуличний гамір, як гуркіт надземної залізниці. Співчуття ближньому має свої межі, і ми з полегкістю залишали позаду, разом з тьмяніючою загравою міських вогнів, усю ту трагічну боротьбу пристрастей. У тридцять — що обіцяє тобі доля? Десять років самотності, дедалі менше не одружених приятелів, дедалі менше сил і снаги, дедалі

менше волосся на голові. Але поряд була Джордан, якій, на відміну від Дейзі, вистачало мудрості на те, щоб не тягати за собою з року в рік багаж давно зів'ялих мрій. Коли ми виїхали на темний міст, її бліде личко ліниво схилювалося на моє плече, і заспокійливим потиском руки вона зупинила грізне бамкання курантів, що вибивали моє тридцятиріччя.

Так мчали ми назустріч смерті в сутінках, що виходжували день.

На слідстві головним свідком був молодий грек Міхаліс, власник кав'ярні біля кучугур жужелиці. Розпал спеки він переспав, а десь після п'ятої вийшов прогулятися і зазирнув до гаража. Джордж Вільсон сидів у своїй конторці хворий, зовсім хворий — його трусило, й обличчя в нього було сіре, аж попелясте, одного кольору з волоссям. Міхаліс порадив йому піти лягти, але Вільсон відмовився — а що як, мовляв, підвернеться заробіток. Поки сусід умовляв його, над головою в них знявся страхітливий грюкіт.

— Це моя дружина, я замкнув її нагорі, — спокійно пояснив Вільсон. — Нехай посидить там до післязавтра, а післязавтра ми поїдемо звідси.

Міхаліс здивувався: вони прожили в сусідстві чотири роки, й він ніколи не думав, що може почути від Вільсона щось подібне. Вільсон завжди здавався йому людиною тихою, затурканою — коли він не працював, то сидів собі на стільці перед дверима й дивився на перехожих та на машини, що проїздили дорогою. Хтось озветься до нього — він неодмінно всміхнеться у відповідь лагідною, блідою усмішкою. Він не був, як то кажуть, сам собі голова; головою в них була дружина.

Міхаліс, ясна річ, спробував вивідати, що сталося, але Вільсон відповідей уникав, а натомість почав скося, підозріливо поглядати на сусіда й випитувати, де він був і що робив тоді-то й тоді-то, такого-то й такого-то дня. Врешті Міхалісу зробилося не по собі, тож побачивши, що до його кав'ярні простують кілька робітників, він скористався з нагоди й пішов, пообіцявши собі повернутися пізніше. Але він так і не повернувся. Певно, просто забув. А коли він знову вийшов надвір, уже на початку восьмої, то пригадав недавню розмову, бо почув з гаража розлючений голос місіс Вільсон,

— Ну, бий мене, бий! — кричала вона. — Бий, топчи ногами, нікчемний боягузе!

За мить по тому вона вибігла на вже майже темну дорогу, галасуючи й розмахуючи руками, — і перше ніж він устиг зрушити з місця, було вже по всьому.

«Машина смерті», як назвали її потім газети, навіть не зупинилася; вона виринула з густого присмерку, пригальмувала на секунду в трагічному ваганні і зникла за поворотом. Міхаліс навіть кольору її не розгледів як слід — полісменові, що прибув першим, сказав, що вона була світло-зелена. Друга машина, що їхала до Нью-Йорка, зупинилася, проскочивши ярдів сто, і її водій побіг назад, до того місця, де, скоцюрбившись, лежала Міртл Вільсон, так нагло позбавлена життя, і її темна густа кров змішувалася з дорожною курявою.

Міхаліс і той водій підбігли до неї першими, та коли вони роздерли ще вологу від поту блузку й побачили, що її ліва грудь звисає, мов відірваний клапот, то не стали навіть слухати, чи б'ється її серце. Рот її був широко розтулений і в кутиках розірваний, неначе з останнім віддихом вихопився назовні весь той величезний запас життєвих сил, що так довго в ній накопичувалися.

Ми ще здалеку побачили натовп і кілька автомашин, що стояли посеред дороги.

— Аварія! — сказав Том. — Чудово. Вільсон, нарешті, матиме заробіток.

Він стишив швидкість, не збираючись, однак, зупинитися, та коли ми під'їхали ближче, похмурі, закам'янілі обличчя людей перед гаражем змусили його загальмувати.

— Глянемо все-таки, що там? — невпевнено промовив він. — Одним оком.

Лише тепер я почув глухий, надсадний лемент, що безнастанно линув з гаража; коли ми, вийшовши з машини, підійшли до дверей, я розрізнив у тому лементі слова «Ой боже мій, боже мій!», що раз у раз зривалися на протяжливий стогін.

— Сталося якесь лихо, — схвильовано сказав Том.

Він став навшпиньки й поверх голів зазирнув до гаража, освітленого єдиною жовтою лампочкою, що погойдувалася під стелею в дротяному ковпаку. Раптом щось хрипко булькнуло у нього в горлі і, розштовхавши людей своїми дужими плечима, він протовпився вперед.

Юрба сердито забурмотіла й відразу зімкнулася знов, тож іще з хвилину мені не видно було нічого. А тоді новоприбулі натисли ззаду, і ми з Джордан раптом опинились у гаражі.

Тіло Міртл Вільсон лежало на верстаті під стіною, загорнуте в дві ковдри, неначе її морозило, незважаючи на теплий вечір; Том непорушно стояв, схилившись над нею, спиною до нас. Поряд полісмен-мотоцикліст, потіючи від задухи й старанності, занотовував імена і прізвища в маленький записник. Надсадне голосіння різкою луною відбивалося від голих стін гаража, і я ніяк не міг збагнути, звідки воно лине, аж доки не побачив Вільсона — він стояв на високому порозі своєї конторки, впершись обома руками в одвірки, й розгойдувався вперед і назад. Якийсь чоловік стиха вмовляв його, раз у раз намагаючись покласти йому руку на плече, але Вільсон нічого не бачив і не чув. Він повільно водив поглядом від розгойданої лампи до того, що лежало на верстаті, враз знову скидав очима на лампу і весь час пронизливо, нестямно лементував:

— Ой боже мій! Ой боже мій! Ой боже мій! Ой боже мій!

Нарешті Том рвучко підвів голову, роззирнувся довкола осклікими очима й щось пробурмотів, звертаючись до полісмена.

— М-а-в,— вимовляв букву за буквою полісмен, записуючи ім'я Міхаліса,— о...

— Ні,— виправив його той.— М-а-в-р-о...

— Слухайте сюди! — люто прогарчав Том.

— Р...— казав полісмен.— О...

— Д...

— Д...— Тут широка долоня Тома важко впала йому на плече, і він озирнувся.— Ну, чого вам?

— Як це сталось? Я хочу знати, як це сталось.

— Її збила машина. Збила і вбила.

— Збила і вбила,— повторив Том, дивлячись просто перед себе.

— Вона вибігла на дорогу. Той сучий син навіть не зупинився.

— Іхали дві машини,— сказав Міхаліс.— Одна звідти, друга туди, ясно?

— Куди-куди? — гостро спитав полісмен.

— В різні боки. Ну, а вона...— він підніс був руку в бік верстата, але зразу опустив,—...вона вибігла на до-

рогу, і та машина, що їхала з Нью-Йорка, налетіла просто на неї, а швидкість же була миль тридцять, а то й сорок...

— Як називається це місце? — спитав полісмен.

— Ніяк. Воно не має назви.

З натовпу виступив добре вдягнений мулат.

— Машина була жовта, — сказав він. — Велика жовта машина. Нова.

— Ви бачили, як усе сталося? — спитав полісмен.

— Ні, але та машина промчала мені назустріч недалеко звідси. Швидкість у неї була більша за сорок. П'ятдесят, як не всі шістдесят.

— Підійдіть-но ближче, я запишу ваше прізвище. Тихше! Дайте мені записати його прізвище.

До Вільсона, який усе так само розгойдувався в дверях конторки, видно, долинули якісь уривки цієї розмови, бо раптом його лемент урвався:

— Я й сам знаю, яка то була машина! — закричав він. — Я знаю, знаю сам!

Я побачив, як на спині Тома під піджаком напнулися м'язи. Він хутко підійшов до Вільсона і, ставши перед ним, міцно схопив за плечі.

— Годі, візьміть себе в руки, — заспокійливо сказав він своїм грубим голосом.

Вільсон глянув на Тома й хотів був звестися навшпиньки, але коліна в нього підігнулись, і він упав би, якби Том не підхопив його.

— Слухайте, — злегка труснув його Том. — Я оце хвилину тому під'їхав сюди, вертаючись з Нью-Йорка. Я пригнав до вас свою стару машину, про яку ми домовлялись. Та жовта машина, якою я проїздив тут удень, була не моя — чуєте? Відколи я виліз із неї в Нью-Йорку, я більше не бачив її.

Тільки ми з мулатом чули, що він каже, бо стояли поблизу, але полісмена, видно, насторожив тон, яким він говорив.

— Про що це ви там? — різко запитав він.

— Я його приятель. — Том обернув голову до полісмена, не випускаючи з рук Вільсона. — Він каже, що знає, яка то була машина... То була жовта машина.

Якась невиразна підозра змусила полісмена пильно подивитися на Тома.

— А якого кольору ваша машина?

— Синя,

— Ми тут проїздом просто з Нью-Йорка,— докинув я. Хтось із тих, хто їхав слідом за нами, підтвердив це, і полісмен відвернувся.

— Ну, то перевіримо, чи правильно я записав ваше ім'я...

Том підняв Вільсона, мов ляльку, заніс його до конторки, посадив у крісло й повернувся до дверей.

— Треба, щоб хтось зайшов і посидів з ним,— владно кинув він.

Під його поглядом двоє чоловіків, що стояли найближче до нього, перезирнулися і неохоче рушили до конторки. Том зачинив за ними двері й зійшов з єдиного східця, намагаючись не дивитися в бік верстата. Проходячи повз мене, він шепнув:

— Ходімо звідси.

Ніяковіючи від загальної уваги, ми проштовхалися крізь натовп — Том владним плечем торував нам дорогу — й біля дверей розминулися із захеканим лікарем з саквояжиком, по якого хтось послав півгодини тому, сподіваючись не знати на що.

До повороту дороги Том їхав повільно, але за ним щосили натиснув на газ, і ми помчали крізь темряву ночі. Трохи згодом я почув тихий, здушений схлип і побачив обличчя Тома залите слізьми.

— Клятий боягуз! — проридав він.— Навіть не зупинився!

Особняк Б'юкененів раптом вплив нам назустріч з-посеред темних шелестячих дерев. Том зупинив машину навпроти ганку й подивився вгору. Там в оповитій виноградом стіні світилося два вікна.

— Дейзі вдома,— сказав він. Коли ми вилізли з машини, він глянув на мене й злегка насупився.— Я мав би підкинути тебе до Вест-Егга, Ніку. Сьогодні вже однаково не до розваг.

Якась зміна сталася в ньому — він говорив тепер розважливо й твердо. Поки ми йшли до ганку по залитій місячним світлом жорстві, він коротко, категорично кидав:

— Я викличу для тебе таксі. Поки я дзвонитиму, ви з Джордан ідіть на кухню. Скажіть, щоб вас нагодували,— якщо ви голодні.— Він відчинив двері.— Заходьте.

— Дякую. Не хочеться. Таксі ти для мене, будь ласка, виклич, але я почекаю тут, надворі.

Джордан поклала долоню мені на плече.

— Чом би тобі не зайти, Ніку?

— Ні, не хочеться.

Мене трошки нудило, і я хотів побути на самоті. Джордан постояла ще хвилинку.

— Ще ж тільки пів на десяту,— сказала вона.

Ні, до дідька — мені остогидло їхнє товариство, і не тільки Б'юкенени,— відчув я раптом — а й Джордан також. Певно, вона вгадала це з виразу мого обличчя, бо крутнулася на підборах, вибігла сходами на ганок і зникла в дверях. Я просидів кілька хвилин, обхопивши голову руками, аж доки почув з холу голос лакея, що викликав по телефону таксі. Тоді я повільно рушив алеєю, вирішивши чекати біля воріт.

Я не пройшов і двадцяти кроків, коли хтось гукнув мене на ім'я, і з кущів на алею вийшов Гетсбі. Видно, я почував себе на той час зовсім кепсько, бо спромігся подумати лише про те, як світиться його рожевий костюм у місячному сяйві.

— Що ви тут робите? — спитав я.

— Нічого, друже. Просто стою.

Не знаю чому, але мені таке заняття видалося злочинним. Я навіть ладен був припустити, що він збирається пограбувати будинок; мене не здивувало б, якби з темних кущів за його спиною вигулькнули бандитські пики «знайомих Вольфсгайма».

— Ви що-небудь бачили на шосе? — спитав він по хвили.

— Так.

Він повагався.

— Вона вбита?

— Так.

— Я так і думав, і Дейзі так сказав. Такий струс краще відбути зразу. Вона перенесла його добре.

Він говорив так, наче оце єдине й важило: як Дейзі перенесла те, що сталося.

— Я повернувся до Вест-Егга кружною дорогою,— вів він далі,— й залишив машину в своєму гаражі. По-моєму, нас ніхто не бачив, але я, звісно, не певен.

В своїй дедалі більшій неприязні до нього я навіть не сказав йому, що він помиляється.

— Хто була ця жінка? — спитав він.

— Її прізвище Вільсон. Дружина власника гаража. Як це в біса сталося?

— Розумієте, я не встиг перехопити...— Він затнувся, і я раптом усе зрозумів.

— За кермом була Дейзі?

— Так,— не зразу відповів він.— Але я, звісно, казатиму, що я. Розумієте, Дейзі дуже нервувала, коли ми виїхали з Нью-Йорка, і думала, що за кермом їй легше буде заспокоїтись, а ця жінка зненацька кинулася до нас, якраз коли ми розминалися з машиною, що йшла назустріч. Все сталося за одну секунду, але мені здалося, що та жінка хотіла нам щось сказати, може, прийняла нас за своїх знайомих. Дейзі спочатку крутнула вбік од неї, а тут зустрічна машина, тож вона розгубилась і крутнула назад. Я тільки встиг схопитися за кермо — й відчув удар. Певно, її вбило на місці.

— Її розпанахало...

— Не треба, друже...— болісно покривився він.— Ну, а потім Дейзі натисла на газ. Я просив її зупинитись, але вона не могла, тож я смикнув за ручне гальмо. Тоді вона осунулася мені на коліна, й далі вже повів я.

— Нічого, до завтра їй полегшає,— сказав він, помовчавши.— Але я побуду тут, на випадок, якщо він почне дорікати їй за те, що відбулося в готелі. Вона замкнулась у своїй спальні, і якщо він почне ломитися до неї, вона посигналить мені світлом — вимкне й знов увімкне.

— Він не чіпатиме її,— сказав я.— В нього зараз інше на думці.

— Я не довіряю йому, друже.

— І скільки ж ви збираєтесь тут стояти?

— Хоч би й цілу ніч. В усякому разі, доки вони всі не полягають спати.

Тут я подумав про іншу можливість. Щоб, як Том довідається, що машину вела Дейзі? Йому може спасти на думку, що тут є якийсь зв'язок, може спасти на думку бозна-що... Я подивився на будинок. Два чи три вікна першого поверху яскраво світилися, і на другому поверсі тепле рожеве світло лилося з вікон кімнати Дейзі.

— Почекайте тут, сказав я.— Я піду гляну, що там робиться.

Пройшовши краєм газону, я повернувся назад, обережно перейшов посипану жорствою алею і навшипиньки

піднявся на веранду. У вітальні штори були розсунуті, і я зразу побачив, що там нікого немає. Я пройшов у кінець тераси, туди, де ми обідали червневого вечора три місяці тому, і де тепер сяяв невеличкий прямокутник світла — очевидно, віконце буфетної. Воно було запнуте завіскою, але я знайшов шпаринку між нею й підвіконням.

Дейзі й Том сиділи одне проти одного за кухонним столом, на якому стояло блюдо з холодною куркою й дві пляшки пива. Він наполегливо доводив їй щось і задля більшої переконливості накрив долонею її руку, що лежала на столі. Вона раз у раз зводила на нього очі й кивала головою на знак згоди.

Їм було невесело, і обое не доторкалися до курки й пива. Але й сумно їм не було. Від усієї сцени віяло звичною інтимністю, і вони явно про щось змовлялися.

Спускаючись навшпиньки з ганку, я почув, як до воріт повільно, немовби намагаючи в темряві дорогу, під'їздить таксі. Гетсбі чекав на тому місці, де я його залишив.

— Ну, що, нічого не чути? — занепокоєно спитав він.

— Все тихо.— Я постояв, вагаючись.— Ідьмо разом, треба ж перепочити.

Він похитав головою.

— Я чекатиму тут, доки Дейзі засне. На добраніч, друже.

Він сунув руки в кишені й квапливо повернувся обличчям до будинку, неначе моя присутність порушувала урочистість цієї священної варті. Тож я пішов собі, а він залишився — освітлений місяцем чатовий, якому нічого було чатувати.

Розділ восьмий

Цілу ніч я не міг заснути; був туман, на протоці безнастанно ревла сигнальна сирена, і я борсався, мов у гарячці, між химерною дійсністю і кривавими, страхітливими кошмарами. Перед світанком я почув, як до будинку Гетсбі під'їздить таксі, і, схопившись з ліжка, почав одягатися — мені здавалося, що я мушу сказати йому щось, від чогось його остерегти, і то якнайшвидше, бо вранці буде запізно.

Ще здалеку я побачив, що вхідні двері не зачинені, а Гетсбі стоїть у холі, спершись обіруч на край столу, пригнічений чи то зажурую, чи то втомою.

— Нічого не було,— сказав він ослабленим голосом.— Я чекав майже до четвертої, а тоді вона підійшла до вікна, постояла хвилинку й погасила світло.

Ніколи ще особняк Гетсбі не здавався мені таким величезним, як тієї ночі, коли ми нишпорили по просторих кімнатах у пошуках сигарет. Ми розсували порт'єри, мов запони наметів, і обмацували нескінченні обшири стін там, де мав бути вимикач; раз я наштотхнувся в темряві на клавіатуру фортепіано, й мене обдало несподіваним сплеском звуків. Невідомо чому все було вкрите грубим шаром пилу, і в кімнатах стояв затхлий запах, неначе їх давно не провітрювали. Нарешті на якомусь столі я знайшов сигаретницю, і в ній дві пожовклі, висохлі сигарети. Широко розчинивши у вітальні вікно, ми сіли перед ним і закурили, пускаючи дим у темряву.

— Вам треба поїхати звідси,— сказав я.— Поліція неодмінно вистежить вашу машину.

— Поїхати *зараз*, друже?

— Подайтеся на тиждень до Атлантик-Сіті чи до Монреалю.

Але про це він і чути не хотів. Як він міг залишити Дейзі, не дізнавшись, що вона вирішила робити далі? Він ще хапався за соломинку надії, і я не наважився ту соломинку в нього відібрати.

Саме тієї ночі він і розповів мені дивовижну історію своєї молодості, пов'язану з ім'ям Дена Коді,— розповів, бо «Джей Гетсбі» розбився, мов скло, наразившись на тяжку злобу Тома, і чарівній казці, що снувалася так багато років, прийшов кінець. Певно, в ту досвітню годину він ладен був сповідатися в усьому, але йому хотілося говорити тільки про Дейзі.

Вона була першою «світською» дівчиною, з якою він спізнався. Цебто йому й раніше за різних туманних обставин його життя доводилося мати справу з такими людьми, але його від них завжди відділяв мовби невидимий колючий дріт. Дейзі зачарувала його, заповонила всі його помисли й почуття. Він почав навідуватися до неї додому, спочатку в товаристві інших офіцерів з Кемп-Тейлора, потім сам. Він був у захваті — йому ніколи доти не траплялося бувати в такому чудовому до-

мі. Але найдивовижнішим, найказковішим у цьому домі було те, що там жила Дейзі і що для неї це житло було таким самим звичним і природним, як для нього — табірний намет. Для нього той дім таїв у собі невичерпні таємниці — йому ввижались спальні нагорі, прекрасні й прохолодні, несхожі на всі бачені доти, весела, радісна метушня в коридорах і романтичне кохання — не залежане й пересипане сухою лавандою, а сповнене яскравого буяння, невіддільне від блиску автомобілів новітніх моделей та гомону балів, після яких ще не встигли зів'яти квіти. Хвилювало його й те, що за Дейзі й до нього впадало чимало чоловіків — це ще більше підносило її в його очах. Скрізь у будинку він відчував їхню присутність — йому здавалося, що в повітрі ще бринять відлуння освідчень.

Але він добре усвідомлював, що опинився в домі Дейзі внаслідок якоїсь неймовірної гри випадку. Хоч би яке блискуче майбутнє чекало на Джея Гетсбі, та поки що він був хлопцем без centa в кишені, без минулого, і офіцерський мундир, що правив йому за плащ-невидимку, міг будь-якої миті впасти з його плечей. Тож він не гаяв часу. Він брав усе, що міг узяти, пожадливо, хижо, — так узяв він і Дейзі одного тихого жовтневого вечора, взяв, добре знаючи, що не має права торкнутися навіть її руки.

Він міг би зненавидіти себе за це — адже, по суті, він оволодів нею як облудник. Це не означає, що він намагався засліпити її блиском своїх неіснуючих мільйонів; але він свідомо навіював Дейзі почуття, що за ним їй буде як за кам'яною стіною; непомітно переконував її, що належить до її кола й цілком здатен узяти на себе відповідальність за її долю. Насправді ж під усім цим не було ніякого ґрунту — він був безрідним волоцюгою і в будь-яку мить примха безликого уряду могла закинути його на другий кінець світу.

Але він не зненавидів себе, і все вийшло зовсім не так, як він сподівався. Певно, він мав намір узяти все, що можна, й піти, — а виявилось, що він прирік себе на довічне служіння Дамі Серця. Дейзі й доти здавалася йому створінням незвичайним, але він не уявляв собі, якою справді незвичайною може бути «світська дівчина». Вона зникла в своєму багатому домі, повернулася до свого багатого, вщерть наповненого життя, а він лишився ні з чим. А втім, не зовсім так; він лишився з почуттям, що вона стала йому дружиною.

За два дні по тому, коли вони зустрілися знов, не їй, а Гетсбі перехопило подих, і доля посміялася не з неї, а з нього. Веранду її будинку заливало розкішне сяйво зірок; плетений диванчик аристократично рипнув, коли вона повернулася до Гетсбі й він поцілував її в ніжні, трепетні уста. Вона трохи захрипла від застуди, й це додавало чарівності її голосу. І Гетсбі дивився й не міг надивитися на чудо юності, полоненої та бороненої багатством, на незайману свіжість пелюсток одягу на Дейзі, й на неї саму, світлу, мов срібло, впевнену й горду,— і таку далеко від виснажливих поневірянь бідняків.

— Ви не уявляєте, друже, як я здивувався, коли усвідомив, що кохаю її. Спершу я навіть сподівався, що вона відвадить мене, але вона не відвадила, бо й вона мене покохала. Їй здавалося, що я багато знаю, бо мої знання були не такі, як у неї... Куди поділися мої честолюбні заміри! Я міг думати тільки про неї, про свою любов, і ніщо інше мене вже не обходило. Зрештою, нащо чинити подвиги, коли тобі куди приємніше розповідати, як ти їх чинитимеш.

В останній вечір перед його від'їздом до Європи вони з Дейзі довго сиділи мовчки, пригорнувшись одне до одного. Надворі стояла холодна осінь, в кімнаті розпалили камін, і щоки Дейзі пломеніли. Іноді вона ворушилася в його обіймах, і тоді він трохи пересовував руку, щоб їй було зручніше, а одного разу поцілував її темне, лискуче волосся. На час вони віддалися тиші, немовби для того, щоб краще запам'ятати цей вечір напередодні тривалої розлуки. За місяць їхнього кохання вони не були ближчі, не звірялися одне одному щиріше, ніж у ці хвилини, коли вона мовчазними устами торкалася рукава його мундира, або коли він цілував пучки її пальців, так ніжно, наче боявся розбудити її.

Воював він дуже добре. На фронт вирушив капітаном, а після боїв у лісах Аргонна дістав звання майора й почав командувати кулеметним батальйоном. Після укладення перемир'я він усе робив для того, щоб якнайшвидше повернутися додому, але якесь ускладнення чи непорозуміння закинуло його натомість до Оксфорда. На душі в нього було тривожно — в листах Дейзі нетерпіння межувало з розпачем. Вона не розуміла, чому він

затримується. Життя буяло навколо неї, вимагало свого; їй треба було побачити Гетсбі, відчути його поряд себе, щоб упевнитися в тому, що вибір її правильний, що вона не обманюється.

Адже Дейзі була молода, її штучний світ був насичений запахом орхідей, і безтурботним, веселим снобізмом, і музикою оркестрів, які кожному рокові задавали новий ритм, висловлюючи в мелодіях увесь смуток і всі спокуси життя. Цілу ніч саксофони виводили безнадійні скарги «Бйіл-стріт блюзу», під їхні ридання сотні пар золотих та срібних тувельок товкли мерехтливий порошок. Тепер навіть у сірий час надвечірнього чаювання завжди можна було потрапити до вітальні, яку безнастанно трусила ця солодка томлива лихоманка, й розпашілі обличчя мигтіли перед очима, мов пелюстки троянд, що їх здимали над підлогою сумні зітхання сурм.

І коли розпочався сезон, Дейзі знову затягло у вир цього сутінного світу. Знову кожен день її заповнювався півдесятком побачень з півдесятком чоловіків, і знову вона знесилоно падала в ліжку аж десь над ранок, і орхідеї в'янули між рюшами й стеклярусом її зібганої на підлозі бальної сукні. Але весь час якийсь внутрішній голос вимагав від неї рішення. Вона хотіла впорядкувати своє життя зараз же, негайно; але спонукую до цього мала стати якась сила — кохання, грошей, незаперечної вигоди, — сила, яка була б десь тут, а не за тридев'ять земель.

Така сила з'явилася навесні в особі Тома Б'юкенена. Солідна впевненість його постави та його становища в суспільстві лестили Дейзі. Мабуть, не обійшлося без внутрішньої боротьби, і завершилася вона, мабуть, відчуттям полегкості. Листа Гетсбі отримав ще в Оксфорді.

Над Лонг-Айлендом уже світало, і ми обійшли всі кімнати першого поверху, відчиняючи вікна, впускаючи світло, що з сірого робилося золотавим. Тінь дерева раптом упала на росу, й невидимі птахи заспівали в синьому листі. Лагідний, приємний подув повітря, який навіть леготом не назвеш, обіцяв прохолодну, погожу днину.

— Ні, по-моєму, вона ніколи його не кохала. — Гетсбі одвернувся од вікна й подивився на мене з викликом. — Не забувайте, друже, вона була вчора сама не своя від

хвилювання. І ви бачили, як він її налякав — виставив мене якимсь дрібним шахраєм. За цих обставин вона могла ще й не такого наговорити.

Він сів, насупившись.

— Може, вона й кохала його якусь хвилину, коли вони тільки-но побрались,— але навіть тоді мене вона кохала більше.

І раптом він сказав щось зовсім дивне:

— В усякому разі, все це дуже особисте.

Що можна було з цього зрозуміти? Хіба тільки те, що в своїх взаєминах з Дейзі він вбачав глибину, для інших непроглядну.

Він повернувся з Франції, коли Том з Дейзі ще справляли пошлюбну подорож, і рештки своєї армійської платні витратив — не міг не витратити — на болісну поїзду до Луїсвілла. Він пробув там тиждень, тинявся вулицями, де колись у листопадовій темряві лунали їхні кроки, навідувався й до тих відлюдних місцинок, куди вони їздили в її білій машині. Доти йому здавалося, що будинок, у якому мешкала Дейзі, привабливіший, чарівніший за всі інші; а тепер і місто її, хоч уже й без неї, набувало в його очах тужної краси.

Від'їздив він з відчуттям, ніби залишає її в місті, ніби він міг би її знайти, якби шукав старанніше. В сидячому вагоні — на кращий квиток йому не вистачило грошей — було задушно. Він вийшов на відкриту площадку й сів на відкидний стілець. Станція відпливла назад, замелькали глухі стіни якихось незнайомих будинків. Потім відкрився простір весняного поля, яким біг, немовби наввипередки з поїздом, жовтий трамвай; можливо, комусь із людей у ньому траплялося бачити на вулиці її чарівно бліде обличчя.

Рейки завернули, й поїзд побіг геть від сонця, а сонце, вже хиличись до заходу, мовби простягалося в благословенні над містом, що зникало, містом, повітрям якого дихала вона. Він розпачливо простяг руку, ніби хотів захопити пригорщу повітря, забрати з собою часточку цього міста, освяченого її присутністю. Але воно тепер зникало невтримно швидко з його затуманених очей, і він зрозумів, що ця найчистіша, найкраща частка його життя втрачена назавжди.

Була вже дев'ята, коли ми скінчили снідати й вийшли на терасу. За ніч погода різко перемінилась, і в повітрі тепер пахло осінню. Садівник, єдиний, що лишився в до-

мі від попередніх слуг, підійшов і зупинився перед сходами.

— Я хочу сьогодні спустити басейн, містере Гетсбі. Листя от-от почне облітати, а воно завжди забиває труби.

— Ні, сьогодні не треба,— відповів Гетсбі і, повернувшись до мене, сказав, мовби виправдовуючись: — Вірите, друже, я за все літо так жодного разу й не поплав у тому басейні.

Я глянув на годинник і підвівся.

— До мого поїзда лишається двадцять хвилин.

Мені не хотілося їхати до Нью-Йорка. І річ навіть не втім, що про роботу я й думати не міг — мені не хотілося залишати Гетсбі самого. Я пропустив і той поїзд, і наступний, перше ніж нарешті почав прощатись.

— Я подзвоню вам,— сказав я.

— Подзвоніть, друже.

— Десь так о дванадцятій.

Ми повільно спустилися сходами.

— Дейзі, мабуть, теж подзвонить.— Він тривожно глянув на мене — підтверджу я це чи ні?

— Мабуть.

— Ну, то до побачення.

Ми потисли один одному руки, і я пішов через травник. Уже біля живоплоту я згадав щось і зупинився.

— Наплюйте ви на все це кодрло! — гукнув я, обернувшись.— Всі вони разом узяті не варті вашого мізинця!

Я дуже радий, що сказав йому це. То була єдина похвала, яку він почув від мене, бо зрештою від першого й до останнього дня я ставився до нього неприхильно. Він спочатку лише ввічливо кивнув у відповідь, а тоді раптом на обличчі його з'явилася широка радісна усмішка — неначе він почув від мене те, щодо чого ми з ним давно вже дійшли згоди. Його шикарний рожевий костюм вирізнявся яскравою плямою на тлі білих сходів, і я згадав той вечір, три місяці тому, коли вперше переступив межу його володінь. В саду й на алеї вирував натовп людей, що наввипередки старалися приписати йому найстрашніші пороки,— а він стояв на цих самих сходах і махав їм рукою, приховуючи від усіх свою непорочну мрію.

Я подякував йому за гостинність. Йому всі завжди дякували за це — і я разом з усіма,

— До побачення, Гетсбі! — гукнув я. — Дякую за сніданок!

В конторі я бився якийсь час над нескінченними рядками курсового бюлетеня і врешті заснув за столом у своєму обертовому кріслі. Близько дванадцятої мене розбудив телефонний дзвінок — я аж підскочив, зляканий і спітнілий спросоння. То була Джордан Бейкер; вона часто дзвонила мені в цей час, бо через її звичку кочувати між готелями, клубами й помешканнями знайомих мені важко було зв'язатися з нею. Звичайно голос її звучав у трубці свіжо й прохолодно — неначе у вікно контори раптом залетіла грудка дерну із зеленого поля для гри в гольф; але того ранку він видався мені жорстким і різким.

— Я поїхала від Дейзі, — сказала вона. — Зараз я в Гемстеді, а надвечір поїду до Саутгемптона.

Певно, вона виявила тактовність, полишивши Дейзі, але мене це чомусь роздратувало, а від її наступної фрази аж пересмикнуло.

— Вчора ввечері ти був не дуже милий зі мною.

— Хто б думав про це в такий вечір?

Хвилинка тиша. Потім:

— І все ж таки — я хочу побачитися з тобою.

— Я теж хочу.

— То, може, я не поїду до Саутгемптона, а натомість зустрінемося десь у центрі?

— Ні — сьогодні в мене не вийде.

— Так-так.

— Сьогодні я не можу. Є різні...

Отак ми розмовляли ще кілька хвилин, а тоді раптом розмова урвалася. Не пригадую, хто з нас перший кинув трубку, але пам'ятаю, що мені було однаково. Я не міг би того дня розважати її за столиком у кафе навіть під загрозою того, що ми ніколи більше не зустрінемося.

Трохи згодом я подзвонив Гетсбі, але в нього було зайнято. Я ще чотири рази повторював виклик, і врешті телефоністка сердито сказала мені, що абонент замовив розмову з Детройтом і поки він не поговорить, лінія буде зайнята. Я вийняв свій залізничний розклад і обвів час відходу поїзда — 15.50. Потім відкинувся на спинку крісла і спробував зібрати думки. Була рівно дванадцята година,

Того ранку, коли поїзд наближався до кучугур жу-желиці, я умисно пересів на інший бік. Мені уявлялося, що там і досі юрмляться роззяви, й хлопчачи вишукують темні плями в куряві, і якийсь старий базіка знову й знову розповідає, як воно все сталося; він розповідатиме це, аж доки для нього самого ця оповідь утратить правдивість, і тоді вже він не зможе її повторювати, і трагічна смерть Міртл Вільсон піде в непам'ять. Але зараз я хочу трохи повернутися назад і розповісти, що відбувалося в гаражі напередодні, після того, як ми звідти поїхали.

Сестру Міртл — Кетрін — розшукали не зразу. Певно, того вечора вона зрадила своє правило не пити, бо коли її привезли, вона була зовсім п'яна й ніяк не могла втямити, що санітарна машина вже повезла тіло до Флашінга. Коли ж їй нарешті втовкмачили це, вона відразу зомліла, неначе з усього, що сталося, це було найжахливіше. Доброта чи, може, просто цікавість спонукала когось із присутніх посадити її до своєї машини й повезти слідом за тілом сестри.

Далеко за північ людський натовп вирував коло гаража, то зменшуючись, то знову розростаючись, а Джордж Вільсон усе сидів на диванчику в конторці й розгойдувався вперед і назад. Якийсь час двері конторки ще стояли розчинені навстіж, і кожен, хто заходив до гаража, не міг утриматися, щоб не зазірнути туди. Потім хтось сказав, що це неподобство, і двері зачинили. Міхаліс весь час сидів при ньому, а з ним ще кілька чоловіків — спочатку четверо чи п'ятеро, потім двоє чи троє, а коли вже й останній зібрався йти, Міхаліс попросив його затриматися на чверть години, а сам збігав до себе зварити кави. Після того він сидів удвох з Вільсоном до світанку.

Близько третьої години в поведінці Вільсона щось змінилося — він зробився спокійнішим, і якщо доти бурмотів щось незрозуміле, то тепер осмислено заговорив про жовту машину. Він заявив, що знає, як знайти хазяїна цієї машини, а потім раптом розповів, що місяць чи два тому його дружина повернулася з міста з обличчям у синцях і розпухлим носом.

Але почувши власні слова, він здригнувся і знову завів своє «Ой боже мій! Ой боже мій!»

Міхаліс спробував, як міг, відвернути його думки.

— Скільки ж це років ви прожили разом, Джордже?

Ну, годі, посидь хвилинку тихо й скажи мені, скільки ви років прожили разом?

— Дванадцять.

— А діток мали? Ну ж бо, Джордже, посидь тихо. Я тебе питаю: ви мали діток?

Тверді коричневі жуки безнастанно бились об тьмяну лампу, й щоразу, коли дорогою повз гараж проїздила машина, Міхалісу здавалося, що це та сама, яка зникла, не зупинившись, кілька годин тому. Йому не хотілося виходити в гараж — не хотілося бачити заплямований кров'ю верстат, на якому перед тим лежало тіло; тому він безпорадно крутився по конторці — над ранок він знав уже кожну річ у ній до найменших деталей — і час від часу підсідав до Вільсона, намагаючись заспокоїти його:

— До якої церкви ти ходиш, Джордже? Скажи. Навіть якщо ти давно в ній не був — це не страшно. Хочеш, я подзвоню до твоєї церкви й попрошу священика, щоб він прийшов і поговорив з тобою?

— Не ходжу я ні до якої церкви.

— Без церкви не можна, Джордже, без неї не обійтись — от хоча б у таких випадках. І не повірю я, що ти ніколи до церкви не ходив. Зрештою, вінчався ж ти в церкві, так? Та ти слухай, Джордже, слухай мене. Адже вінчався ти в церкві?

— То було давно.

Витративши на відповідь неабияке зусилля, Вільсон на хвилину перестав розгойдуватись і затих. Потім у його збляклих очах знову з'явився отой вираз болісного здивування.

— Зазирни он до тієї шухляди, — сказав він, показуючи на свій стіл.

— До якої саме?

— Он до тієї.

Міхаліс висунув найближчу до нього шухляду. Там не було нічого, крім собачого повідка з нашийником — видно, дорогим, з доброї шкіри, оздобленої сріблом.

— Ти про це? — спитав Міхаліс, вийнявши поводок із шухляди.

Вільсон кивнув, не зводячи з нього очей.

— Я знайшов його в неї вчора вдень. Вона почала мені щось плести, але я зразу відчув, що вона бреше.

— Стривай, стривай. Твоя жінка купила його?

— Воно лежало в неї на столику, загорнуте в тонкий папір.

Міхаліс не побачив у цьому нічого дивного й почав наводити Вільсону причини, з яких дружині його могло заманутися купити собачий поводок. Та, видно, такі самі пояснення Вільсон чув від Міртл — від знову зашепотів: «Ой боже мій! Ой боже мій!» — і його розрадникові довелося замовкнути.

— Тож він і убив її,— сказав Вільсон, і нижня щелепа його відвисла.

— Хто — він?

— Я його знайду. Я знаю як.

— Ти верзеш казна-що, Джордже,— сказав його приятель.— З горя в тебе потьмарився розум, і ти сам не знаєш, що говориш. Посидь краще тихо — скоро вже світитиме.

— Він убив її.

— Це був нещасливий випадок, Джордже.

Вільсон похитав головою. Очі його звузилися, стулені губи ворухнулись у зневажливій заперечливій гримасі.

— Ні,— мовив він рішуче.— Я звик вірити людям на слово і зроду мухи не скривдив, та як я вже щось знаю, то знаю. Це він їхав у тій машині. Вона вибігла до нього, хотіла щось сказати, але він не побажав зупинитися.

Міхаліс і сам це бачив, але йому не спало на думку надавати цьому якогось значення. Він вважав, що місіс Вільсон вискочила на дорогу, тікаючи від чоловіка, а не для того, щоб зупинити якусь там машину.

— Хіба ж вона така?

— Така, що не розкусиш,— сказав Вільсон, неначе це було відповіддю на запитання.— Ох-х-х...

Він знову почав розгойдуватись, а Міхаліс стояв, крутячи в руці поводок.

— Може, в тебе є якийсь приятель, Джордже? Я подзвонив би, викликав його сюди.

Даремна надія — які там приятелі, коли Вільсона не вистачало навіть для власної дружини. Трохи згодом щось змінилося в кімнаті, вікно зробилося світлішим, синявим, і Міхаліс зраділо подумав, що до світанку вже недалеко. А о п'ятій надворі посвітлішало так, що вже можна було погасити світло.

Вільсон осклілими очима задивився на сірі хмарки над кучугурами жужелиці — здіймаючись, вони набували фантастичних обрисів, а вранішній вітерець зіштовхував їх і розганяв.

— Я поговорив з нею, — зашепотів він по довгій мовчанці. — Сказав їй, що мене вона може обдурити, але господи бога не обдурить. Я підвів її до вікна... — Віл насилу звівся на ноги і, підійшовши до вікна, притиснувся лобом до шибки. — І сказав їй: «Господь бог знає, що ти робила, знає про тебе геть усе. Мене ти можеш обдурити, але господи бога не обдуриш».

Стоячи позад нього, Міхаліс побачив, куди він дивиться, і здригнувся — Вільсон дивився на величезні збляклі очі доктора Т. Дж. Еклберга, що виринали з імлі.

— Господь бог усе бачить, — повторив Вільсон.

— Та це ж просто реклама! — вигукнув Міхаліс. Але він не витримав і відвернувся від тих очей, а Вільсон ще довго стояв перед вікном і кивав головою, вдивляючись у світанкову сутінь.

О шостій годині вже вкрай знесилений Міхаліс полегшено зітхнув, почувши, як перед гаражем зупинилася машина. Це повернувся, додержавши слова, один з чоловіків, що просиділи в конторці до ночі. Міхаліс приготував сніданок для трьох, і вони вдвох його з'їли. Вільсон поведився вже спокійніше, і Міхаліс пішов додому перепочити; а коли за чотири години він прокинувся й прибіг до гаража, Вільсона там не було.

Згодом з'ясувалося, що він добувся — ідучи весь час пішки — аж до Порт-Рузвельта, а звідти завернув до Гедсхілла, де купив у буфеті сандвіч, до якого не доторкнувся, і випив чашку кави. Певно, він стомився і йшов дуже повільно, бо до Гедсхілла потрапив тільки опівдні. Визначити, що він робив, перше ніж опинився там, було неважко — знайшлися хлопчики, які бачили на дорозі чоловіка, «мовби несповна розуму», і деяким водіям запам'ятався перехожий, котрий якийсь чудно придивлявся до кожної машини. Але далі слід його губився на цілих три години. Поліція, на підставі сказаних ним Міхалісові слів, що «він знає, як знайти», дійшла висновку, що Вільсон цей час ходив від гаража до гаража, розпитуючи, чи не скаже хто, де стоїть жовта машина. Та з іншого боку, не знайшовся жоден власник гаража, який бачив би його, і, можливо, Вільсон удався до якогось іншого, легшого й простішого способу пошуку.

О пів на третю його бачили у Вест-Еггу — він питає, як пройти до особняка Гетсбі. Отже, на той час прізвиське Гетсбі було вже йому відоме.

О другій годині Гетсбі перевдягся в купальний костюм і звелів лакеєві, щоб у разі, якщо хтось подзвонить, той підійшов до басейна й доповів, хто дзвонить і в якій справі. Він зайшов до гаража по надувний матрац, яким протягом літа розважались його гості, і шофер допоміг йому накачати його. Потім він наказав, щоб шофер ні в якому разі не виводив з гаража відкриту машину, що було дивно, бо праве переднє крило потребувало ремонту.

Завдавши матрац на плече, Гетсбі рушив до басейну. По дорозі він зупинився й поправив ношу; шофер гукнув, чи не потребує він допомоги, але Гетсбі похитав головою і по хвилі зник між пожевклих дерев.

Ніхто так і не подзвонив, але лакей, жертвуючи побіднім сном, чекав аж до четвертої години — коли про телефонний дзвінок вже однаково нікому було доповідати. Мені чомусь здається, що Гетсбі сам не вірив у можливість цього дзвінка і, можливо, це вже не обходило його. А коли так, то він, певно, відчував, що назавжди втратив той старий затишний світ — заплатив дорогою ціною за надто довгу вірність одній-єдиній мрії. Певно, звівши очі, він бачив перед собою крізь листя, що нагонило жах, незнайоме небо і, здригаючись, дивувався з того, як химерно виглядає троянда і як різко освітлює сонце ще тільки народжену, а вже вмираючу траву. То був новий світ, відчутний на дотик, але нереальний, світ, у якому снувалися без мети жалюгідні привиди, що дишали мріями, як повітрям... як ота жужільно-сіра, маревна постать, що скрадалася до нього з-поміж безформних дерев.

Шофер — один з протеже Вольфсгайма — почув постуки, але, як він уперто твердив пізніше, не звернув на них уваги. Я просто з вокзалу поїхав до Гетсбі, приїхавши, вибіг сходами на терасу, і, власне, ота нервова квапливість моєї ходи стала для слуг першим сигналом тривоги. Але вони вже знали, я певен цього. Майже не змовляючись, ми вчотирьох: я, шофер, лакей та садівник — кинулися до басейну.

На поверхні води ледве вгадувався її глибинний плин від одної до другої труби. І на тій поверхні, на дрібних

брижах, що були тільки натяком на хвилі, повільно плавав матрац із своїм вантажем. Легенького повіу вітерця, такого, що ледь морщив воду, вистачало, щоб відхиляти той обтяжений випадковим вантажем матрац від його випадкового напрямку. Наштовхнувшись на купку опалого листя, він починав повільно кружляти на місці, виписуючи, мов ніжка циркуля, тонке червоне коло на воді.

Вже коли ми несли тіло Гетсбі до будинку, садівник помітив у траві недалеко від стежки тіло Вільсона — останньої жертви жертовного вогню.

Розділ дев'ятий

Тепер, через два роки, решта того дня, і ніч, і наступний день згадуються мені як нескінченний круговорот полісменів, фотографів та репортерів в особняку Гетсбі. Біля головної брами поставили полісмена й між верейми її напнули лину, щоб не пропускати цікавих, але дітлахи швидко зметикували, що до саду можна пробиратися через моє подвір'я, і коло басейну весь час товклося кілька малих роззяв. Якийсь чоловік поважного вигляду, можливо, детектив, схилившись над тілом Вільсона, кинув: «Божевільний!» — і категорична інтонація цього зауваження задала тон повідомлення ранкових газет.

Майже всі ці репортажі були мов нічні кошмари — химерні, безладні, настирні й далекі від дійсності. Коли Міхаліс на слідстві засвідчив, що Вільсон підозрював у чомусь свою дружину, я вирішив, що цю історію тепер роздмухають у сороміцький пасквіль, але Кетрін, якій було тут що сказати, не сказала жодного слова. Вона виявила несподівану силу вдачі, — твердо дивлячись просто в очі слідчому з-під своїх виправлених брів, присягалася, що її сестра цього Гетсбі знати не знала, що зі своїм чоловіком її сестра жила в добрій згоді, і що взагалі її сестра була чиста як скельце. Вона, видно, й сама себе переконала в тому, і ридала в хусточку так, наче будь-який сумнів щодо цього вражає її в саме серце. Тож, щоб не ускладнювати справу, Вільсона звели до рівня людини, яка діяла «в стані афекту». На тому все й скінчилося.

А втім, мені вся ця процедура здавалася далекою і неістотною. Вийшло так, що інтереси Гетсбі представляв

тільки я сам, і ніхто більше. Від тієї хвилини, як я подзвонив до селища Вест-Егг і повідомив про нещастя, люди почали звертатися до мене з усіма домислами й усіма питаннями, що потребували практичного розв'язання. Спочатку це дивувало й бентежило мене; але години спливали, а Гетсбі лежав там, у своєму будинку, нерухомий, бездиханний, безмовний, і в мені зростало почуття відповідальності через те, що ніхто більше не виявляв інтересу до нього — я маю на думці той щирий, особистий інтерес, на який кожен з нас має якесь право під кінець.

За півгодини після того, як ми його знайшли, я подзвонив Дейзі, подзвонив, не вагаючись, керований якоюсь внутрішньою спонукою. Але виявилось, що вони з Томом виїхали дві-три години тому, взявши з собою багаж.

— І не залишили адреси?

— Ні.

— А коли повернуться, не казали?

— Ні.

— І ви не знаєте, де вони? Як з ними зв'язатися?

— Не знаю. Не можу сказати.

Мені хотілося привести до нього кого-небудь. Хотілося увійти до кімнати, де він лежав, і пообіцяти йому: «Я приведу до вас кого-небудь, Гетсбі. Будьте спокійні. Покладіться на мене, я кого-небудь до вас приведу...»

Імені Мейера Вольфсгайма в телефонній книзі не було. Лакей дав мені адресу його контори на Бродвеї, і я подзвонив до довідкової, та коли мені дали номер, було вже по п'ятій, і ніхто до телефону не підходив.

— Може, ще раз подзвоните, міс?

— Я вже дзвонила тричі.

— В мене дуже важлива справа.

— Шкода, але там, видно, вже нікого нема.

Я повернувся до вітальні, й на мить мені здалося, що прибули якісь несподівані гості — до неї раптом набилось повно людей, — але виявилось, що то все офіційні особи. Відгорнувши простирадло, вони байдужими очима роздивлялися Гетсбі, а в голові моїй безнастанно звучало його благання.

«Слухайте, друже, ви повинні знайти мені кого-небудь. Постарайтеся, друже. Не можу я пройти крізь усе це сам-один».

Мене почали розпитувати про щось, але я втік і, вибігши нагору, заходився квапливо перебирати папери в незамкнутих шухлядах його письмового столу — він, зрештою, ніколи не казав мені, що його батьки померли. Але ніде нічого не було — тільки зі стіни дивився на мене портрет Дена Коді, пам'ятка давніх бурхливих часів.

Наступного ранку я послав лакея в Нью-Йорк до Вольфсгайма з листом, в якому запитував, чи не знає він щось про родичів Гетсбі, й просив приїхати найближчим поїздом. А втім, пишучи того листа, я подумав, що останнє прохання зайве. Я був певен, що він сам примчить сюди, як тільки прочитає газети, — так само, як не сумнівався в тому, що ще вранці надійде телеграма від Дейзі. Але ні телеграма, ні містер Вольфсгайм не прибули; прибувало тільки дедалі більше полісменів, фотографів і репортерів. Коли лакей привіз мені відповідь Вольфсгайма і я прочитав її, мене захлеснуло почуття гніву, змішаного із зневагою, і це почуття злютувало нас з Гетсбі — супроти всіх.

«Шановний містере Каррауей! Це один з найтяжчих ударів у моєму житті, мені просто не віриться, що це правда. Божевільний вчинок того чоловіка повинен усіх нас примусити замислитися. Я не маю змоги приїхати зараз, бо зайнятий дуже нагальною справою і не можу вплутуватися ще й у це. Якщо я зможу бути вам корисний потім, повідомте мене листом через Едгара. Від таких речей я роблюся сам не свій, мене наче громом прибило.

Щиро ваш

Мейєр Вольфсгайм»

А нижче похапцем дописано:

«Прошу повідомити, коли ховатимуть тощо, про родичів нічого не знаю».

Коли надвечір задзвонив телефон і міжміська сказала, що викликає Чікаго, я подумав: нарешті Дейзі. Але в трубці озвався приглушений відстанню чоловічий голос:

— Це говорить Слегл...

— Слухаю. — Прізвище було мені незнайоме.

— Ну, як тобі ця халепа, га? Ти одержав мою телеграму?

— Ніяких телеграм не було.

— Той шмаркач Парк ускочив-таки,— скоромовкою заговорив Слегл.— Його схопили, коли він подавав папери касирові. Уявляєш, за п'ять хвилин до того з Нью-Йорка надійшов циркуляр з переліком номерів! Як тобі це подобається, га? В отаких-от глухих закутках ніколи не знаєш...

— Алло, алло! — квапливо урвав я його.— Слухайте, ви говорите не з містером Гетсбі. Містер Гетсбі помер.

На другому кінці дроту запала довга тиша. Потім почувся короткий вигук, а тоді в трубці клацнуло й нас роз'єднали.

Здається, на третій день надійшла телеграма з якогось містечка в Міннесоті, підписана: Генрі К. Гетц. В ній говорилося тільки, що відправник негайно виїздить і просить затримати похорон до його прибуття.

Це був батько Гетсбі, дідусь із скорботним обличчям, приголомшений і безпорадний, закутаний, незважаючи на теплий вересневий вечір, у дешеве довге пальто. Від хвилювання очі його весь час сльозилися, а як тільки я взяв з його рук валізу й парасольку, він почав смикати себе за рідку сиву бороду, так що я насилу зняв з нього пальто. Побоюючись, що він от-от зомліє, я завів його до музичного салону, посадив там і попросив лакея принести якусь вечерю. Але їсти він відмовився, а молоко вихлюпнулось із склянки в його тремтячій руці.

— Я довідався з чікагської газети,— сказав він.— В чікагській газеті було написано. Я зразу ж виїхав.

— Я не мав вашої адреси.

Його очі бігали по кімнаті, нічого не помічаючи.

— Це зробив божевільний,— сказав він.— Тільки божевільний міг зробити таке.

— Ви хоч кави випили б,— наполягав я.

— Ні, мені нічого не хочеться. Мені вже краще, містере...

— Каррауей.

— Мені вже справді краще. Де Джіммі?

Я відвів старого до вітальні, де лежав його син, і залишив там. Кілька хлопчаків зазирали з тераси в двері; я пояснив їм, хто приїхав, і вони неохоче пішли геть.

Трохи згодом двері вітальні відчинились, і містер Гетц вийшов; рот у нього був розтулений, обличчя злегка почервоніло, з очей безладно збігали сльози. Він був у то-

му віці, в якому смерть уже не здається страхітливою несподіванкою, і коли він, уперше роззирнувшись довкола, побачив величний простір холу та анфіладу пишних покоїв, що відкривалася з нього, до горя його почало домішуватися почуття святобливої гордості. Я провів його нагору, до однієї з кімнат для гостей, і, поки він скидав піджак і жилет, пояснив йому, що всі приготування були відкладені до його приїзду.

— Я не знав, які будуть ваші побажання, містере Гетсбі...

— Мое прізвище Гетц.

— ...містере Гетц. Я думав, може, ви схочете відвезти тіло на Захід.

Він похитав головою.

— Джіммі завжди більше подобалося тут, на Сході. Тут він і досяг усього, чого прагнув. Ви були приятелем мого хлопчика, містере?..

— Ми були з ним близькими приятелями.

— Ви навіть не уявляєте, яке блискуче майбутнє чекало на нього. Він був ще молодий, але тут у нього добре варило.

Він значуще постукав себе по чолу, і я кивнув на знак згоди.

— Йому б іще пожити, він став би великою людиною. Такою, як Джеймс Дж. Хілл. Він би добре прислужився країні.

— Ваша правда,— ніяково сказав я.

Незграбно посмикавши, він стяг з ліжка гаптоване покривало, ліг, випростався і враз заснув.

Того вечора подзвонив якийсь явно переляканий чоловік; перше, ніж назвати себе, він зажадав, щоб я сказав йому, з ким він говорить.

— Ви говорите з Каррауеєм.

— А! — радісно вигукнув він.— Вам дзвонить Кліпс-прінджер.

Я теж зрадів, бо це давало мені надію на те, що в останню путь Гетсбі проводитиме ще один давній приятель. Не бажаючи, щоб на похорон зібралася юрма роззяв, я не давав повідомлення в газети, а сам обдзвонував деяких знайомих. Але впіймати їх було дуже важко.

— Похорон призначено на завтра,— сказав я.— Приїздіть сюди на третю. І будь ласка, сповістіть усіх, хто схотів би приїхати.

— Так, так, неодмінно,— квапливо погодився він.— Звісно, я навряд чи побачу когось, але якщо випадково...

Його тон насторожив мене.

— Але ж самі ви, звичайно, приїдете?

— Постараюсь, постараюсь. Я вам, власне, дзвоню, щоб...

— Хвилинку,— перебив я.— Ви все-таки скажіть: приїдете ви чи ні?

— Розумієте, річ у тому, що я тепер мешкаю у одних знайомих у Грінвічі, й вони певним чином розраховують на мене на завтра. Ідеться про пікнік чи щось подібне. Але я, звісно, зроблю все, щоб приїхати.

В мене мимоволі вихопилося «гм!» — і він, певно, почув, бо відразу заторохтів:

— Я, власне, дзвоню вам з приводу тувель. Розумієте, я залишив там пару тувель. Чи не важко вам було б сказати лакеєві, щоб він їх мені вислав? Розумієте, це тенісні тувлі, я без них просто не можу. Нехай їх вишлють на адресу містера Б. Ф...

Прізвища я вже не чув, бо повісив трубку.

А трохи згодом я відчув і сором за Гетсбі — один із тих, кому я дзвонив, дуже прозоро натякнув, що, мовляв, Гетсбі дістав по заслугі. А втім, я сам був винен: цей добродій належав до тих, що найехидніше кепкували з Гетсбі, попиваючи його вино, і мені не слід було дзвонити йому.

Вранці в день похорону я сам поїхав у Нью-Йорк до Мейера Вольфсгайма, не бачачи якогось іншого способу зв'язатися з ним. Ліфтер показав мені на двері з табличкою «Акціонерне товариство «Свастика», я штовхнув їх і увійшов. Спочатку мені здалося, що в конторі нікого немає, та після того, як я кілька разів гукнув: «Чи є тут хто?» — за перегородкою спалахнула голосна суперечка й за хвилину з внутрішніх дверей вийшла гарненька чорноока єврейка й неприємно зміряла мене поглядом.

— Нікого немає,— сказала вона.— Містер Вольфсгайм поїхав до Чікаго.

Принаймні половина сказаного явно не відповідала дійсності, бо хтось за перегородкою почав фальшиво на-свистувати «В трояндовім саду».

— Будь ласка, скажіть містерові Вольфсгайму, що до нього прийшов містер Каррауей.

— Ви що ж хочете, щоб я вам його з Чікаго приставила, чи що?

В цю мить з-за дверей гукнули: «Стелло!» — і я впізнав голос Вольфсгайма.

— Залиште свою картку на столі,— квапливо сказала вона.— Коли він повернеться, я йому перекажу.

— Слухайте, я ж знаю, що він тут.

Обурено взявшись у боки, вона підступила на крок до мене й заляскотіла:

— Звідки беруться такі настири? Пруть напролом! Життя від вас немає! Коли я кажу, що він у Чікаго, то він у Чікаго!

Я назвав ім'я Гетсбі.

— О-о! — Вона знову змріяла мене поглядом.— Тоді заждіть хвилинку. Як, ви сказали, ваше прізвище?

Вона зникла. За мить на дверях з'явився Мейєр Вольфсгайм, скорботно простягаючи до мене обидві руки. Він завів мене до свого кабінету, сказав скорботним голосом, що ми всі переживаємо спільне горе, й запропонував мені сигару.

— Я згадую, яким він був, коли ми з ним зустрілися вперше,— заговорив він далі.— Молодий майор, шойно з армії, весь у медалях, отриманих на фронті. Він був такий бідний, що мусив ходити в мундирі — не мав за що купити цивільний костюм. Уперше я побачив його в білярдній Вайнбрєннера на Сорок третій вулиці — він зайшов туди спитати, чи не знайдеться якоїсь роботи. Він уже кілька днів і рїски не мав у роті. «Ходімо пообідаємо»,— сказав я йому. Вірите, він за півгодини наїв більш як на чотири долари!

— Ви допомогли йому стати на ноги? — спитав я.

— Допоміг? Я зробив з нього людину.

— Он як.

— Я витяг його з твані, з нікчемства. Він мені зразу припав до вподоби: такий гарний, ввічливий хлопець, а коли він іще сказав мені, що навчався в Авксфордї, я подумав: «Ну, цей хлопчина може тобі придатися!» Я змусив його вступити до Американського легіону, й він там швидко висунувся. Та й діло для нього зразу знайшлося — в одного мого клієнта в Олбані. Ми з ним завжди й у всьому були разом.— Він підніс два товстих пальці.— Отак, як ці пальці.

Цікаво, подумав я, чи не наслідком цього співробітництва була й ота афера з бейсбольним чемпіонатом дев'ятнадцятого року?

— А тепер його нема серед живих,— сказав я.— І ви, як його найближчий приятель, приїдете сьогодні ховати його.

— Так, я хотів би приїхати.

— То в чому ж річ?

Волосся в його ніздрях злегка затремтіло, на очі набігли сльози, і він похитав головою.

— Я не можу — мені в таке діло не можна вплутуватися,— сказав він.

— Вплутуватись? У що? Адже все вже скінчилося.

— Коли десь когось убили, то я туди й близько не підходжу. Я не вплутуюся. Тримаюся якнайдалі. Замолоду я, звісно, був інший — якщо в мене помирав приятель, все одно як, я лишався при ньому до кінця. Може, вам це видається сентиментальним, але так воно було: до самісінького кінця.

Зрозумівши, що з якихось потаємних причин він вирішив на похорон не їхати, я підвівся.

— Ви скінчили університет? — несподівано спитав він.

Я подумав був, що він зараз зробить мені якусь «пропавзицію», але він тільки покивав головою і потис мені руку.

— Людині потрібна дружба за життя, а не по смерті,— зауважив він.— Я особисто вважаю, що мертвому все це вже ні до чого.

Коли я вийшов з його контори, небо захмарилось, і до Вест-Егга я повернувся під ріденьким дощем. Перевдягнувшись, я пішов до будинку Гетсбі. Містер Гетц схвилювано ходив з кутка в куток холу. Він переймався дедалі більшою гордістю за сина та за синове багатство і тепер хотів показати мені щось.

— Джіммі прислав мені цей знімок.— Він тремтячими пальцями витяг гаман.— Ось, подивіться.

То була фотографія особняка, заяложена, з ламааними ріжками. Містер Гетц збуджено тицяв у неї пальцем, привертаючи увагу до кожної подробиці: «Ось, подивіться!» І щоразу заглядав мені в очі, шукаючи в них захват. Певно, він цю фотографію показував так часто, що вона стала для нього реальнішою від самого будинку.

— Це мені Джіммі прислав. По-моєму, чудове фото. На ньому все так добре видно.

— Справді чудове. А ви з ним давно бачилися?

— Він приїздив до мене два роки тому й купив мені будинок, у якому я тепер живу. Звісно, коли він утік з дому, нам повелося зовсім кепсько, але тепер я бачу, що він мав рацію. Він знав, що на нього чекає велике майбутнє. А вже як став на ноги, то не шкодував для мене нічого.

Йому, видно, не хотілося ховати фотографію, і він ще трохи потримав її перед моїми очима. Потім нарешті засунув її до гамана й видобув з кишені пошарпану книжечку під назвою «Стрибунець Кессіді».

— Ось, подивіться, це збереглося, ще відколи він був хлопчиком. Воно вам багато чого скаже.

Він розгорнув книжку з кінця й обернув так, щоб мені було видно. На останньому чистому аркуші друкованими літерами було виведено: «Р О З К Л А Д» і число «12 вересня 1906 року». А нижче стояло:

«Підйом	6.00
Вправи з гантелями й на драбині	6.15— 6.30
Вивчення електрики і т. ін. .	7.15— 8.15
Праця	8.30—16.30
Бейсбол і спорт	16.30—17.00
Вправи з красномовства і для доброї постави	17.00—18.00
Обмірковування потрібних ви- находів	19.00—21.00

ЗАГАЛЬНІ РІШЕННЯ

Не марнувати часу в Шефтера і (прізвище нерозбірливе).

Кинути курити й жувати гумку.

Що два дні приймати ванну.

Щотижня прочитувати одну корисну книжку чи журнал.

Щотижня заощаджувати 5 (закреслено) 3 долари.

Краще ставитися до батьків».

— Я натрапив на це випадково,— сказав старий.— Воно багато про що говорить, правда ж?

— Правда.

— Так, Джіммі далеко пішов би. Він весь час до чогось прагнув, чогось домагався. Ви помітили, як він стався вдосконалитися? Для нього це було найголовніше. Одного разу він сказав мені, що я їм, як свиня, а я, пригадую, дав йому за це доброго прочухана.

Йому не хотілося згортати книжку, він уголос перечитував записи й після кожного рядка допитливо дивився на мене. Можливо, він сподівався, що я схочу переписати ці записи для власного вжитку.

Незадовго до третьої прибув лютеранський священник з Флашінга, і я мимоволі почав виглядати у вікно — чи не над'їжджають ще якісь машини. Дивився у вікно й батько Гетсбі. Час спливав, слуги вже зібралися в холі, і тоді старий, збентежено кліпаючи очима, почав невпевнено нарікати на дощ. Я помітив, що священник раз у раз поглядає на свій годинник, і відвівши його вбік, попросив зачекати ще півгодини. Та даремно. Ніхто так і не приїхав.

Близько п'ятої наш кортеж із трьох машин добувся до кладовища й під рясним дощем зупинився перед брамою: попереду катафалк, потворно чорний і мокрий, за ним лімузин, яким їхали містер Гетц, священник і я, а за нами — відкритий фургончик Гетсбі із слугами й вестеггським листоношею, змоклими до рубця. Коли ми вже ввійшли на кладовище, я почув, як перед брамою зупинилася ще одна машина й хтось захляпав слідом за нами по розгрозлій стежці. Я озирнувся. Це був той схожий на сову чоловік в окулярах, який одного вечора три місяці тому зачудовано роздивлявся на книжки в бібліотеці Гетсбі.

Відтоді я жодного разу не бачив його. Я не знаю, як він довідався про похорон, не знаю навіть, як його звуть. Струминки дощу стікали по товстих скельцях його окулярів, і він зняв і протер їх, щоб побачити, як згортають брезент, що захищав від дощу могилу Гетсбі.

Я старався в ту хвилину думати про Гетсбі, але він уже був надто далеко, і я згадав тільки, без обурення, що Дейзі не надіслала ні телеграми, ані навіть квітів. Мов у тумані до мене долинули слова: «Благословенні мертві, на яких падає дощ», і Совине Око браво підтакнуло: «Аміль».

Ми квапливо рушили під дощем до машин. Коло брами Совине Око озвався до мене.

— Я не зміг під'їхати до будинку.

— Ніхто не зміг!
— Та ви що! — А тоді приголомшено додав: — Боже мій! В нього ж бували сотні людей!
Він зняв окуляри і знову протер їх з обох боків.
— Сердешний сучий син, — сказав він.

Один з найяскравіших спогадів у моєму житті — це поїздка додому на різдвяні канікули, спочатку зі школи, а потім — з університету. В грудневий вечір о шостій годині всі ми, хто робив пересадку в Чикаго, збиралися в старому, напівтемному залі «Юніон-стейшн», щоб наспіх попрощатися з чикагськими друзями, вже втягнутими у вир передсвяткової метушні. Пам'ятаю шубки дівчат, що поверталися з пансіону міс такої-то чи такої-то, жвавий гомін у хмарах пари, руки, що махають над головами побаченим здалеку давнім знайомим, розмови про те, кого до кого запрошено: «Ти будеш в Ордвеїв? У Герсі? У Шульців?» — і затиснуті в кулаці довгі зелені квитки. А в імлі вздовж перону — жовті вагони лінії Чикаго — Мілуокі — Сент-Пол, веселі, як саме різдво.

Поїзд вирушав у зимову ніч, і за вікнами розгортався мерехтливий простір, укритий справжнім снігом, і мимо пропливали тьмяні вогні вісконсінських полустанків, і повітря раптом робилося зовсім іншим, дзвінким і п'янким. Ми вдихали його на повні груди в холодних тамбурах, повертаючись із вагона-ресторану, і невимовно-радісне відчуття, що все довкола своє, рідне, сповнювало нас. Але за якусь годину відчуття це зникало, й ми зливалися воедино із своїм рідним краєм.

Оце і є для мене Середній Захід — не хлібні лани, не прерії, не загублені серед них шведські містечка, а ті радісні поїздки моєї юності, що мчали мене додому, і вуличні ліхтарі, і сани з дзвіночками в морозних сутінках, і тіні вінків з гостролиста, що падали з освітлених вікон на сніг. І частка всього цього — я сам, трохи забарний від звички до тривалої зими, трохи самовпевнений через те, що зростав я в домі Каррауеїв, у місті, де й досі будинки називають за ім'ям господаря. Я бачу тепер, що в мене, власне, вийшла оповідь про Захід, — адже й Том, і Гетсбі, і Дейзі, і Джордан, і я — всі ми з Заходу, і, можливо, нам усім бракувало чогось такого, без чого важко пристосуватися до життя на Сході.

Навіть тоді, коли Схід особливо вабив мене, коли я найгостріше усвідомлював його перевагу над змуджени-

ми, розбухлими, розхристаними містами по той бік річки Огайо, де головне заняття полягає в тому, щоб перетирати на зубах геть усіх, за винятком хіба малих дітей і німечних старих,— навіть тоді Схід видавався мені в чомусь потворним. Вест-Егг і досі мариться мені в снах, схожих на нічну сцену пензля Ель Греко: скупчення будинків одноманітної і водночас химерної архітектури, скулених під похмурим, навислим небом, у якому тьмяно світиться диск місяця. На передньому плані четверо похмурих чоловіків у фраках несуть ноші, на яких лежить п'яна жінка в білій вечірній сукні. Її рука звисає і на пальцях холодно мерехтять діаманти. Урочисто мовчазні чоловіки завертають до якогось будинку,— не того, який їм потрібен. Але ніхто не знає імені жінки, і нікого це не обходить.

Після смерті Гетсбі такі видіння переслідували мене; все довкола видавалося мені спотвореним, неначе очі мої вже неспроможні були сприймати правильні форми. Тож коли в повітрі над купами хрусткого листа завис блакитний дим і білизна на шворках почала шкарубнути під вітром, я вирішив повернутися додому.

Перед від'їздом мені лишалося зробити одну тільки річ: тяжку, неприємну річ, без якої, певно, можна було б і обійтися. Але я хотів дати всьому лад, а не покладатися на те, що байдуже море послужливо змие покинуте мною сміття. Я зустрівся з Джордан Бейкер і завів розмову про те, що ми з нею звідали разом, і що мені потім довелося звідати самому, а вона слухала, нерухомо напівлежачи у великому кріслі.

На ній був костюм для гри в гольф, і, пам'ятаю, вона нагадувала мені добре зроблену журнальну картинку: трохи визивно піднесене підборіддя, волосся кольору осіннього листа, засмага на обличчі того самого відтінку, що й рукавички без пальців, які лежали на її колінах. Коли я скінчив, вона, не коментуючи почутого, сказала, що виходить заміж. Я не дуже повірив їй, хоч знав, що претендентів на її руку було більше ніж досить, але вдавав здивованого. На мить у мене майнула думка — чи не роблю я помилки? Та знову швидко перебравши в пам'яті все, що було, я підвівся, щоб попрощатись.

— Але так чи так, а ти мене кидаєш,— несподівано сказала Джордан.— Власне, кинув ще тоді, по телефону. Тепер мені вже байдуже, але тоді це було щось нове для мене. Я навіть трохи розгубилася.

Ми потисли одне одному руки.

— До речі,— додала вона.— Пригадуєш, у нас із тобою була розмова про те, як треба водити машину?

— Щось таке було.

— Ти сказав тоді, що поганому водієві щастить доти, доки назустріч йому не трапиться інший поганий водій. Тож саме так зі мною і сталося, правда? Аж дивно, як я могла так помилитися. Я вважала тебе людиною чесною і прямою. Мені здавалося, що в глибині душі ти пишаєшся з цього.

— Мені тридцять років,— відповів я.— Вже п'ять років, як я вийшов із того віку, коли можна брехати собі й називати це чесністю.

Вона не відповіла. Злий, напівзакоханий у неї і страшенно засмучений, я обернувся й пішов геть.

Якось надвечір, наприкінці жовтня, я побачив на П'ятій авеню Тома Б'юкенена. Він ішов попереду своєю швидкою, напористою ходою, трохи розвівши лікті, наче готовий відкинути будь-яку перешкоду, і повертаючи голову то праворуч, то ліворуч, рухом її виказуючи неспокій очей. Я вповільнив крок, щоб не наздогнати його, але в цю мить він зупинився і, насупивши брови, почав розглядати вітрину ювелірної крамниці. Раптом він помітив мене й пішов назустріч, простягаючи руку.

— Що сталося, Ніку? Ти не хочеш вітатися зі мною?

— Не хочу. Ти знаєш, що я про тебе думаю.

— Ти збожеволів, Ніку! — вигукнув він.— Ти просто збожеволів. Я не розумію, про що йдеться.

— Томе,— спитав я,— що ти сказав того дня Вільсону?

Він мовчки втупився в мене очима, і я зрозумів, що мій здогад щодо тих трьох нез'ясованих годин був правильний. Я обернувся й пішов геть, але він наздогнав мене й схопив за плече.

— Я сказав йому правду! — мовив він.— Він прийшов, коли ми спаковувалися в дорогу, я звелів лакеєві сказати йому, що нас нема вдома, і тоді він спробував провратися нагору. Він так ооскаженів, що застрелив би мене, якби я йому не сказав, чия то була машина. Він весь час тримав руку на револьвері в кишені.— В голосі Тома раптом заклекотіла лють.— І що з того, що я сказав йому? Того типа куля однаково б знайшла, рано чи пізно. Він замилив очі і тобі, й Дейзі, але насправді це був

бандюга! Переїхав Міртл, як ото собаку, і навіть не зупинився.

Мені нічого було відповісти на це, бо я не міг навести один і єдиний довід — що це неправда.

— А мені, гадаєш, не тяжко було? Хоч вір, хоч не вір, а коли я пішов відмовлятися від квартири й побачив на буфеті оту кляту бляшанку із собачими галетами, я сів і заплакав, як мала дитина. Господи, й досі, як згадаю...

Я не міг ні простити йому, ні поспівчувати, але я зрозумів, що він вважає свій вчинок виправданим. В усьому цьому було стільки недбалості, стільки безглуздя! Вони були недбалі люди, і Том, і Дейзі, вони ламали речі й людей, а тоді тікали й ховалися в безмежжі свого багатства, чи нерозважності, чи ще чогось такого, що тримало їх разом, полишаючи іншим прибирати за ними...

Врешті я подав йому руку; в мене раптом виникло почуття, ніби я розмовляю з дитиною, — а коли так, то смішно було б упиратись. І він пішов до ювелірної крамниці купувати перлове намисто чи, може, тільки пару запонок, позбувшись незавжди моїх провінційних нотацій.

Коли я виїжджав, особняк Гетсбі стояв ще порожній — трава на його газонах скошлатилася так само, як на моєму. Один з місцевих водіїв таксі, проїжджаючи повз браму, щоразу на хвилину зупинявся й показував пасажирам на будинок за нею; можливо, саме цей водій відвозив Дейзі та Гетсбі до Іст-Егга тієї ночі, коли сталося нещастя, і, можливо, він потім вигадав власну небилицю з цього приводу. Мені не хотілося вислуховувати її, і, вертаючись зі станції, я завжди обминав його машину.

Суботні вечори я проводив у Нью-Йорку, бо спогади про бучні свята Гетсбі були ще надто живі в моїй пам'яті, мені й досі весь час вчувалося приглушене відлуння музики й сміху з його саду й шурхіт автомобільних шин на під'їзній алеї. Якось пізно ввечері я й справді почув, як до особняка під'їхала машина, й побачив світло фар на фасаді. З'ясовувати я не став, вирішивши, що це, мабуть, прибув з другого кінця світу запізнілий гість, не знаючи, що свята скінчилися.

Ввечері напередодні від'їзду, спакувавши речі й віддавши ключ від своєї машини її новому власникові-бака-

лійнику, я пішов востаннє подивитися на те величезне недоладне домисько. На білих сходах якийсь хлопчик надряпав уламком цеглини сороміцьке слово, і воно чітко вирізнялося в світлі місяця; я стер його, човгаючи підшвою по каменю. Потім я зійшов на берег і простягся на піску.

Майже всі багаті вілли понад берегом були вже безлюдні, й темряву порушувала тільки примарна світляна пляма від порома, що плив через протоку. І в міру того, як місяць підбивався вище, обриси тих непотрібних споруд розмивалися й танули, і перед моїми очима поставав стародавній острів таким, яким побачили його колись голландські моряки,— незаймане зелене лоно Нового Світу. Його дерева, що потім зникли, дерева, що поступилися місцем будинкові Гетсбі, шелестом своїм навіяли колись останню і найвищу людську мрію; певно, на одну коротку, зачаровану мить людина затамувала подих перед новим континентом, мимоволі замилювавшись красою, якої вона не розуміла й не шукала, опинившись востаннє в історії віч-на-віч з чимось рівноцінним усій закладеній у ній здатності дивуватись і захоплюватися.

А потім до тих невеселих роздумів про давній незнаний світ додалася думка про Гетсбі, про те, з яким захопленням він уперше розрізнув зелений вогник на причалі перед домом Дейзі. Він здолав довгу путь до цих блакитних газонів, і йому, мабуть, здавалося, що тепер, коли до його мрії рукою подати, ніщо вже не завадить йому впіймати її. Він не знав, що вона вже залишилася позаду, деś у темному безмежжі за цим містом, там, де під нічним небом розстелилися землі Америки.

Гетсбі вірив у зелений вогник, у здійснення всіх бажань, у майбутнє щастя, що з року в рік не дається нам у руки. Нехай воно вислизнуло сьогодні, дарма — завтра ми побіжимо ще швидше, простягнемо руки далі... І одного чудового ранку...

Отак ми й намагаємося плисти вперед, долаючи течію, а вона безнастанно зносить наші суденця назад, у минуле.

РОМАНИ Ф. С. ФІЦДЖЕРАЛЬДА

Френсіс Скотт Кей Фіцджеральд (1896—1940) належить до когорти таких видатних американських письменників ХХ століття, як Теодор Драйзер, Шервуд Андерсон, Ернест Хемінгуей, Вільям Фолкнер, Томас Вульф та ін.

Закінчивши Принстонський університет, він у двадцять чотири роки вже був автором одного з бестселерів того часу — роману «По цей бік раю» (1920 р.).

У житті і творчості Фіцджеральда та багатьох його ровесників глибокий слід залишила перша світова війна. І не тільки тому, що такі письменники, як Хемінгуей, Дос Пассос, Мак-Ліш брали в ній безпосередню участь, а Фолкнер і Фіцджеральд проходили у той час військову службу на території Сполучених Штатів. Війна означала, особливо для молоді країн, що брали в ній участь, тривалий духовний неспокій та внутрішній розлад, бо її наслідки відчувалися ще довго після Версальської угоди. Ця молодь уже не вірила не тільки в абстрактні лозунги та словесну риторiku, а й у саму можливість суспільного прогресу. Гуманістичні ілюзії були розвіяні страшною воєнною дійсністю. Молодь різних країн, що воювала під чужими їй ідеологічними прапорами, повернулася додому глибоко травмована духовно. «Всі ви — втрачене покоління», — повторила Гертруда Стайн молодому Хемінгуею слова, що почула у Франції від якогось власника гаража. Вони не тільки засвідчили безодню, яка розділила «батьків і дітей», а стали визначенням обпаленої війною молоді, яка раптом виявила, що «всі боги померли, всі війни відгріміли, будь-яку віру підірвано». Так характеризував Френсіс Скотт Фіцджеральд «утрачене покоління» в романі «По цей бік раю» (1920), чи не першій книжці в літературі США, де було порушено проблему «тих, що повернулися». Дещо пізніше виходять друком книжки, тією чи іншою мірою присвячені духовній кризі у післявоєнній Америці: «Три солдати» (1921) Джона Дос Пассоса, «Величезна камера» (1922) Едвіна Естліна Каммінгса, «Фієста» (1926) і «Прощавай, зброе» (1929) Ернеста Хемінгуея, «Солдатська нагорода» (1926) Вільяма Фолкнера, «Тіні на сонці» (1928) Гаррі Кросбі та ін. В усіх цих творах відбився досвід війни. І не тільки безпосередній, як у Хемінгуея, Мак-Ліша, Кросбі, Каммінгса, Дос Пассоса, але й опосередкований, як у Фолкнера і Фіцджеральда. Вони теж гостро відчували свою належність до покоління, яке, за словами письменника Багда Шульберга, «було оглушене вибухами, хоч і не побувало на фронті».

Твори представників «утраченого покоління» були досить різноманітні, і тому їх слід розглядати не як єдиний літературний напрям, а лише як певну єдність умонастрою, що була зумовлена подібністю життєвого шляху, крахом духовних ідеалів та ілюзій, на зміну яким прийшли розчарування і спустошеність. Але саме книжки письмен-

ників «утраченого покоління» багато в чому визначили шляхи розвитку літератури США у 20-і роки.

Після великого успіху, який здобув роман «По цей бік раю», до Фіцджеральда прийшли слава і гроші. «Світський» спосіб життя молодого письменника та його дружини Зельди вимагав великих витрат, і Фіцджеральд дуже часто не гідні його таланту «розрахальні» оповідання для комерційних видань (наприклад, для «Сатердей івнінг пост»). Таким творам Фіцджеральда не були притаманні оригінальність, драматизм дії, тонкий психологічний аналіз, характерні для найкращих новел письменника. Проте, незважаючи на цю данину буржуазній комерційній системі, аж ніяк не «розрахальні» оповідання визначили творчий поступ письменника у 20-х роках.

Його другий роман — «Прекрасні і прокляті» (1922) — Теодор Драйзер називав поряд з «Головною вулицею» Сінклера Льюїса як приклад твору, що розкриває суть американської псевдомократії, а третій роман Фіцджеральда — «Великий Гетсбі» (1925) — став одним з найвищих досягнень американської літератури ХХ століття.

У цьому творі Фіцджеральд розвінчує «американську мрію» — один з найпоширеніших буржуазних соціально-етичних міфів, за яким навіть хлопчик-газетяр може нібито досягти суспільних вершин завдяки самій лише заповзятливості, чесності і працьовитості. Та міф цей лишається міфом. Звідси й трагічний характер найзначніших творів Скотта Фіцджеральда. Головні герої його романів потрапляють у «вище» товариство, але на всіх них чекає, на перший погляд, випадковий, несподіваний, а насправді — логічний крах. Ці герої неспроможні вижити в середовищі, закони якого вступають у кричущу суперечність з їхніми кращими рисами. Вони не стойкі, як хемінгуейські персонажі, але з останніми спільне в них — неприкаяність, «утраченість». У героїв Фіцджеральда немає і такої життєвої сили, як у фолкнерівських, та все ж подібність знаходимо й тут, і визначається вона в одних випадках здатністю до всепоглинаючого почуття, а в інших — намаганням залишитися вірним собі самому, відстояти свою людську гідність.

У кращих творах Фіцджеральда часто спостерігається притаманна романтикам полярність головних образів: Гетсбі — Б'юкенен («Великий Гетсбі»), Дайвер — Барбан («Ніч лагідна»), навіть, до певної міри, Стар — Брейді («Останній магнат»), але дуже рідко, за винятком тільки образів — символів конкретного зла, автор малює героя однією фарбою. Як правило, головні персонажі поєднують у собі різні, часом протилежні якості, і тому в кожному з них точиться складна внутрішня боротьба між слабкістю і силою, вразливістю і жорстокістю, нерозбірливістю у засобах і делікатністю. Вони позначені особливим духовним неблагополуччям, внутрішньою полярністю. Буржуазний спосіб життя не може задовольнити їхніх духовних потреб.

Здавалося б, Клайд Гріффітс з роману Т. Драйзера «Американська трагедія» (1925) аж ніяк не схожий на «великого» Гетсбі. Але у них є і спільні риси: передусім обидва герої вірять у досягнення успіху за рецептами горезвісної «американської мрії». Тому трагедія, що спіткала як героя Драйзера, так і героя Фіцджеральда, має одне й те саме соціальне підґрунтя. Щоправда у Драйзера переважає саме соціальний аспект проблеми, а у Фіцджеральда — морально-етичний. Драйзер категорично відкидає постулат «американської мрії» про те, що досягти багатства чесним шляхом може кожний

член буржуазного суспільства, а Фіцджеральд спростовує віру, ніби багатство є запорукою щастя.

Фіцджеральд не ідеалізує свого героя — «велич» багатія-бутлегера, власне, наближає Гетсбі до його антипода — Тома Б'юкенена, але велике кохання підносить Гетсбі, і він стає найпривабливішим героєм роману поряд з оповідачем — Ніком Каррауєм. Якщо на початку твору Нік, безперечно, ближчий до Б'юкененів (принаймні, до Дейзі), то в міру розвитку подій, і особливо у фіналі, він віддаляється від середовища, яке стало тепер для нього чужим, водночас переймаючись дедалі більшою приязню до Гетсбі.

За п'ять років Гетсбі наживає величезне багатство, та в ролі багатія він імпонує Дейзі, певне, тільки тому, що навіть у самому її голосі «вчувається дзенькіт грошей». Мрія Гетсбі про велике кохання безнадійно далека від дійсності, і реальна Дейзі також незмірно далека від його ідеалу. Гетсбі, що був самотнім за життя у світі б'юкененів та вольфсгаймів, залишається сам і після смерті.

Головному героєві роману Фіцджеральда, щоб вирізнитися, вже не треба на відміну від персонажів Фенімора Купера, Германа Мелвілла, Джека Лондона бути «сильною особистістю», мати незламну волю, велику мужність, одне слово, виняткові особисті якості. На думку Фіцджеральда, для цього досить зберегти в собі звичайні, не спотворені, людські почуття, мрії, надії.

У «Великому Гетсбі» трагедія окремої особистості — зіткнення романтичного ідеалу з дійсністю — символізує трагедію сучасного Фіцджеральду буржуазного суспільства. А лірико-емоційна виразність досягається завдяки глибокому психологічному проникненню у сутність конкретного явища.

У 20-і роки Фіцджеральд не просто став в один ряд з найкращими письменниками США. Він зумів з великою художньою силою відбити багато прихованих процесів, що відбувалися у найбагатшій з капіталістичних країн у той період. Але тематична та ідейна новизна, висока майстерність, що якнайповніше виявилася у «Великому Гетсбі» та кращих новелах письменника, не принесли йому успіху серед широких читачів кіл. Автор, у певному розумінні, випередив свій час.

Після виходу в світ «Великого Гетсбі» Фіцджеральд що далі, то менше працює «задня своєї мрії». Його творчості шкодили поступки «комерційному мистецтву», психічне захворювання дружини, безладний спосіб життя. А проте, подолавши кризу, Фіцджеральд ще раз переживає творче піднесення — 1934 року виходить його роман «Ніч лагідна».

У цьому романі, як і у «Великому Гетсбі», Фіцджеральд викриває мораль можновладців, які «не хвилюватимуться, якщо навіть увесь світ завтра загине — аби тільки катастрофа не торкнулася їхніх власних особняків».

Фіцджеральд писав свій останній (завершений) роман під час могутніх струсів в економічному та соціальному житті Америки. Криза 1929 року і піднесення робітничого руху в США привернули увагу багатьох письменників до соціальних проблем. У 30-і роки наближаються до позицій соціалістичного реалізму Теодор Драйзер, Лінкольн Стеффенс, Майкл Голд, а також деякі інші прогресивні американські митці. В літературі США виник образ героя, що стає до соціальної боротьби — комуніста, соціально активного робітника, інтелігента, що бореться проти фашизму. Цей герой виявляє своє ставлення до корінних суспільно-політичних проблем. Подібні зрушення можна помітити у таких різних творах, як трилогія Джеймса

Фаррела про Стадса Лонінгана, роман «Смерть і народження Девіда Маркенда» (1934) Уолдо Френка, славнозвісні «Грона гніву» (1939) Джона Стейнбека. Крім Фіцджеральда по-своєму відгукнулися на ідеї «червоних тридцятих» і такі видатні майстри, як Хемінгуей, Андерсон, Фолкнер, Томас Вулф.

Фіцджеральд не належав безпосередньо до демократичного літературного руху, що виник на початку 30-х років, проте в його творчості посилюється опосередкована, але гостра критика буржуазного суспільства.

Зовні сюжети навіть найкращих романів Фіцджеральда майже тривіальні. Інша справа сюжет внутрішній — саме він передає глибинні зміни у психології героїв, поступово розкриває багатоплановість образів, динаміку їхнього розвитку.

Зосередженість на внутрішньому світі людини чи не найбільше помітна в романі «Ніч лагідна». І тут дуже важливу роль відіграє те, що автор дивиться на події очима різних героїв, які фактично є оповідачами. Письменник «примушує» персонажів оцінювати становище, вчинки, порухи своєї душі, вдаватися до непрямої самохарактеристики. Вся художня система твору багатозначна, «багатоголоса», як багатозначні й асоціативні прямі та опосередковані зв'язки між персонажами. Неоднозначним є і центральний у романі образ Діка Дайвера.

Талант підносить Діка Дайвера та Ейба Норта (прообразом Норта був друг Фіцджеральда — блискучий сатирик і майстер короткого оповідання Рінг Ларднер) над середовищем багатих посередностей. Та при зіткненні з буржуазним суспільством талант стає обтяжливим даром, вступає у трагічну суперечність із дійсністю. Доля Діка Дайвера співзвучна тут трагедії самого Фіцджеральда.

В одному з листів Фіцджеральд зазначав, що він, як і Хемінгуей, будував фінал деяких своїх творів за принципом «вмираючої осені». Та не тільки фінал роману «Ніч лагідна», а й повільну духовну смерть Діка Дайвера змальовано в такий спосіб. Сонячне, щедre літо доктора Дайвера затьмарюють хмари, і ось уже блякне золото його таланту. Загальний улюбленець, «Щасливцев Дік» утрачає цілісність і врешті виволощує щось подібне до автоопітафії: «Я немов Чорна Смерть. Я приношу тепер людям тільки нещастя».

Лито Діка Дайвера виявилось надто скороминущим. І це пояснюється не тільки його стосунками з Ніколь. Причини глибші, і Фіцджеральд підкреслює, що їхня природа — соціальна: його купили. «Колись він умів зазирати в сутність речей, розв'язувати найскладніші рівняння життя, як найпростіші проблеми своїх найпростіших пацієнтів. Але за роки, що минули, відколи він уперше побачив Ніколь... на березі Цюрихського озера... ця здатність притупилася в ньому».

Гроші Ніколь знецінюють Діка-людину. Крах його ілюзій ще повніший і страшніший, ніж у Джея Гетсбі. Адже не тільки його мрія про кохану жінку і улюблену справу ввійшла в трагічну суперечність із дійсністю, а й виявилось, що було викривленим саме Дікове сприйняття дійсності. Коли ілюзорний світ, який він створив і в який повірив, зник назавжди, його творець змушений був сам на сам протистояти справжній реальності. Після смерті Ейба Норта і чергового загострення хвороби Ніколь Дік дізнається ще й про смерть свого батька. Після похорону йому здається, що він більше ніколи не повернеться у Сполучені Штати. І хоча зрештою Дік знову потрапляє до Америки, для нього, у певному розумінні, «додому нема вороття». Не тому, що справжнім «домом» Діка Дайвера стала Європа,

а тому, що його фактично ніщо вже не зв'язує з батьківщиною. Він «машинально» існує, «автоматично» лікує людей, та його моральне здоров'я назавжди лишилось у минулому, життєві сили виснажилися, внутрішній розлад його особистості став непоправним. А втім, Дік і без того почуває себе чужинцем у рідній країні. Не випадково в романі виникає тема прощання з «домом» під час похорону Дікового батька. На відміну від багатьох героїв Фолкнера і Вулфа, Дайвер аж ніяк не відчуває єдності зі своєю землею і, хай не без внутрішньої боротьби, прощається з нею назавжди.

Дікові бракує сили і «міцності на розрив», властивих таким вимогливим до себе художникам, як Бранкузі, Леже, Пікассо, про що писав Фіцджеральд у своїх записниках. І не випадково письменник порівнює центрального персонажа «Ночі» із всесвітньовідомими митцями, бо в романі він змальований скоріше як митець виняткового обдаровання, що під тиском соціальних та особистих обставин занебує свій талант.

Дік спочатку стоїть начебто над цим світом, відсторонено дивиться на нього, немов у перевернутий бінокль, та згодом відстороненість зникає, Дайвер починає брати безпосередню участь у дії і сам зливається із своїм нікчемним оточенням, але помічає це надто пізно. А потім виникають інші, ще гостріші питання: Дік мусить вирішити, чи жити йому за законами клану Уорренів, чи зійти зі сцени для того, щоб ніколи на неї не повертатися. І він обирає останнє.

У романі «Ніч лагідна» велику роль відіграє «сповідь» Діка Дайвера, хоча він сам і не розповідає про власне життя. Сповідь ця іншого плану: вона відбиває хід внутрішньої кризи в людському житті, до цього прилучаються різноманітні асоціації, аналіз минулих подій і вражень, зіткнення не тільки матеріального з духовним, але й образу з образом, спогаду зі спогадом, ілюзії з ілюзією.

Дік і Ніколь рухаються у протилежних напрямках: він — до загибелі, вона — до злету «з грошима замість крил». Навіть зовсім юній і, мабуть, тільки через хворобу майже вільній від кастових забобонів Ніколь ще на початку знайомства з Діком хотілося пояснити, що вона «капітал і то чималий». А потім, коли її обличчя набуває схожості з книжкою, «розгорненою на останній сторінці», Ніколь «пояснює» Дікові, хто вона є насправді, даючи йому можливість прочитати цю останню сторінку. Вона дивиться на Діка як на старого вірного служника: з ним, звичайно, шкода розлучатися, та що поробиш — надто вже він хворобливий і немічний. Давно минули часи, коли Ніколь «була Діком», і вона віддається Барбану й одружується з ним саме тому, що вже не Дік, а лише його тінь існує в її свідомості. Ніколь не вболіває за Діка, майже не співчуває йому, зате Ніколь не забуває, що за її спиною стоять уорренівські мільйони.

Соціально-психологічна трагедія Діка Дайвера завершується розлученням з Ніколь та поверненням до лікарської практики спочатку в Буффало, а згодом у дедалі менших і менших містечках П'ятиозер'я, аж доки остання авторська ремарка: «...в усякому разі, ясно, що він і досі живе десь у тих краях» — засвідчує, що колись неперсична особистість губиться у глушині американської провінції.

Дік Дайвер «зробив вибір — вибрав Офелію, вибрав солодку отруту й випив її», але в сучасного Гамлета немає ні Гораціо, ні навіть Розенкранца і Гільденстерна — він залишається у цілковитій самотності.

А новий обранець Ніколь — Томмі Барбан — це не просто огрублений і активніший варіант расиста Тома Б'юкенена з «Великого Гетсбі». Барбан уособлює дальший розвиток фашизму. Переконання цього ландскнехта мало чим відрізняються від Томових, але Барбан — людина дії, і тим він набагато страшніший: «Мій фах — убивати людей. Я бився з рифами, бо я європеєць, а з комуністами б'юся тому, що вони зазіхають на мою власність».

Про прірву, що розверзлася між Діком і Ніколь (як і про те, що Фіцджеральд хотів ідейно протиставити Дайвера Барбану), свідчать їхні протилежні думки щодо «героїзму» Томмі. Якщо Ніколь співчутливо радить Барбанові перебити «скільки там ворогів» і влаштувати собі невеличкий «перепочинок», то Дік з гіркою думкою про те, що життя трьох червоноармійців, яких убили Томмі Барбан і старий білогвардієць князь Челишов, — надмірна ціна за такий «муміфікований пережиток минулого», як оцей російський емігрант.

Психологічні конфлікти у романі «Ніч лагідна» доведені до апогею, а за ними чітко проступають конфлікти соціальні. У цьому творі Фіцджеральд ще більшою мірою, ніж у «Великому Гетсбі», схильний трактувати проблему «особистості і суспільства» як трагічну. Руйнівна сила буржуазної системи часто розкривається через зіткнення складних людських характерів з дійсністю. У свою чергу психологію героїв Фіцджеральд розкриває не лише «зовнішньо», через дії персонажів, а й у підтексті, змальовуючи «приховані» процеси, що відбуваються в їхньому внутрішньому світі.

Емоційне «банкрутство» Діка Дайвера, як уже зазначалося, схоже на внутрішню кризу самого Фіцджеральда, що набула особливої гостроти в середині 30-х років і позначилася на багатьох сторінках роману «Ніч лагідна». Як і Ніколь, дружина Фіцджеральда Зельда захворіла на шизофренію і тривалий час лікувалася у Швейцарії. Подібно до Діка, письменник залишав Європу, щоб поховати батька. Хемінгуей навіть казав Фіцджеральду, що той надто багато особистих переживань вклав у свій четвертий роман. Та це «особисте» було тим фундаментом, на якому письменник будував чи не всі свої найкращі твори. В одному листі він писав: «Почніть з особистості і ви побачите, що створили тип, почніть з типу і ви побачите, що не створили нічого». Але й саму особистість Фіцджеральд розглядає під різними кутами зору. І справді, події, що розгортаються в романі, подані крізь призму сприйняття трьох персонажів — Розмері, Діка та Ніколь. Проте є й четверта точка зору — авторська позиція. Критичне зображення світу «дуже багатих людей» завжди було притаманне Фіцджеральдові.

Так, Ніколь — це не просто жінка; вона — частина того світу, де панує капітал. «Вона наочно ілюструвала дуже прості істини, несучи в самій собі свою неминучу загибель».

І хоча відразу Фіцджеральда до багатіїв не була переконаністю революціонера, письменник вважав соціальні перетворення, активне втручання у життя настійними потребами.

Фіцджеральд, як і його сучасники, відчував міцний зв'язок з традиціями американської літератури, передусім американського романтизму. Разом з тим у своїх художніх творах він звертався і до традицій світової, зокрема, російської класичної літератури. Американський прозаїк був далеким від експериментаторства, його новаторство ґрунтувалося на естетичних прийомах, розроблених попередниками, і мало глибокий зміст.

У романі «Ніч лагідна» Фіцджеральд тільки ледь-ледь накреслив ту ідейно-політичну, щоправда, досить розпливчасту характеристику Діка Дайвера («комуніст — ліберал — ідеаліст»), що була спершу занотована в його записниках. І все ж задум Фіцджеральда — створити образ людини, здатної повстати проти «найбільшої тиранії у світі» — не лишився нездійсненим. У його романі про Голлівуд «Останній магнат», роботу над яким перервала смерть письменника, продюсеру Монро Стару, хай тільки й в одному лише епізоді (ним, до речі, і закінчується рукопис), протистоїть людина стійких поглядів — комуніст Бріммер.

Ф. С. Фіцджеральд одним з перших у літературі США втілює у художніх творах трагічні суперечності «джазового століття», відчув небезпеку фашизму. Історична прозорливість дозволила письменнику — також одному з перших в американській літературі — піддати гострій критиці «американську мрію» в її етичному аспекті, торкнутися у 20-і роки теми «втраченого покоління», що була згодом розвинута світовою літературою (Хемінгуей, Ремарк, Олдінгтон та ін.).

«Легенда» про Фіцджеральда-гедоніста, який марнував життя і лише час від часу сідав за письмовий стіл, тепер відійшла в минуле. Проживши тільки сорок чотири роки, письменник залишив нам чотири завершених романи, один незавершений, — чи не найсильніший, — кілька автобіографічних есе, десятки чудових оповідань.

Соціально-критична спрямованість, новаторське продовження традицій, глибина психологічного аналізу, лірико-емоційний, самобутній стиль романів Ф. С. Фіцджеральда дозволяють віднести їх до найпомітнішого явища у літературі США міжвоєнного періоду. Назавжди відходять у минуле упереджені думки й тенденційні судження про особу і творчість письменника, і все помітнішим стає його внесок в американську культуру ХХ століття. Що ж до найкращих творів Ф. С. Фіцджеральда, то вони стали надбанням не тільки американської, а й світової літератури.

Володимир Кухалашвілі

З М І С Т

ВЕЛИКИЙ ГЕТСБІ	3
НІЧ ЛАГІДНА	145
РОМАНИ Ф. С. ФІЦДЖЕРАЛЬДА	
Післямова В. Кухалашвілі . . .	465

Ф. Скотт Фіцджеральд
ВЕЛИКИЙ ГЕТСБИ
НОЧЬ НЕЖНА
Романы

Перевод с английского
М. М. Пинчевского

Киев, издательство художественной
литературы «Дніпро», 1982

(На українському мові)

Редактор В. С. Омельченко
Художник Ю. А. Чеканюк
Художній редактор В. А. Кононенко
Технічний редактор Б. С. Грінберг
Коректор Г. П. Єрьоменко

ІБ № 1648

Здано до складання 17.07.81. Підписано до
друку 28.12.81. Формат 84×108¹/₃₂. Папір дру-
карський № 3. Гарнітура літературна. Друк
високий. Ум. друк. арк. 24,78. Ум. фарб.-відб.
25,042. Обл.-вид. арк. 27,35. Тираж 115000. Зам.
1—1841. Ціна 2 крб. 30 к.

Видавництво художньої літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Головне підприємство республіканського
виробничого об'єднання «Поліграфкнига».
252057, Київ, вул. Довженка, 3.

Фіцджеральд Ф. С.

Ф66 Великий Гетсбі; Ніч лагідна : Романи / Перекл.
з англ. М. Пінчевського; Післям. В. Кухалашвілі.—
К. : Дніпро, 1982.— 472 с.

«Великий Гетсбі» і «Ніч лагідна» — кращі романи відомого амери-
канського письменника Ф. С. Фіцджеральда (1896—1940). Соціально-
критична спрямованість, глибина психологічного аналізу, лірико-емо-
ційний самобутній стиль підносять ці твори до рівня видатних явищ у
сучасній літературі США.

70304—208
Ф **М205(04)—82** 208.82. 4703000000

И(Амер)